T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

MAKEDON VE ARNAVUT ULUSÇULUĞU BAĞLAMINDA 2001 OHRİ ANTLAŞMASI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cemile YAŞAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. İsmet SARIBAL

Çankırı – 2022

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

MAKEDON VE ARNAVUT ULUSÇULUĞU BAĞLAMINDA 2001 OHRİ ANTLAŞMASI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cemile YAŞAR
ORCID: 0000-0002-6644-9244

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. İsmet SARIBAL

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ii
ONAY iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET v
ABSTRACT vi
KISALTMALAR vii

1 GİRİŞ 1

2 BÖLÜM TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE MAKEDONYA (1389-1991) 12

2.1 OSMANLI DEVLETİ HÂKİMİYETİNDE MAKEDONYA 12
2.2 MAKEDONYA'DA YOL AYRIMI: OSMANLI HÂKİMİYETİNDEN SIRP HÂKİMİYETİNE GEÇİŞ 19
2.3 YUGOSLAVYA KRALLIĞI DÖNEMİNDE MAKEDONYA (1918-1945) 23
2.4 YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ İÇİNDE MAKEDONYA: JOSİP BROZ TİTO DÖNEMİ (1945-1980) 25
2.5 J. B. TİTO SONRASI DÖNEM (1981-1991) 32

3 BÖLÜM MAKEDONYA ESKİ YUGOSLAV CUMHURİYETİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ (FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA/ FYROM) 35

3.1 BAĞIMSIZLIĞIN İLK YILLARI 35
3.2 BADİNTER KOMİSYONU VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ 38
3.3 MAKEDON ARNAVUT ANLAŞMAZLIĞININ YÜKSELİŞİ 42
3.4 BM ÖNLEYİCİ DAĞITIM GÜCÜ'NÜN MÜDAHALESİ 46
3.5 ULUSAL KURTULUŞ ORDUSU (USHTRIA ÇLIMTARE KOMBETARE/UÇK) 51

4 BÖLÜM OHRİ ANTLAŞMASI'NIN SİYASİ BAKIMDAN İNCELENMESİ VE 2021'E UZANAN SÜREÇ 59

4.1 ÖZERK YEREL DARE YASASI VE ADEMİMERKEZİYETÇİLİK TARTIŞMALARI 60
4.2 AYRIMCILIK YAPMAMA VE ADİL TEMSİL KURALI 64
4.3 ANTLAŞMANIN İŞLERLİĞİNE DAİR TARTIŞMALAR 70
4.4 İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER 72
4.5 DIŞ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER 80
4.6 NÜFUS SAYIMI MESELESİ 83

5 SONUÇ 85
KAYNAKÇA 91
EK 1: 117
EK 2: 121
ÖZGEÇMİŞ 145

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Makedon ve Arnavut Ulusçuluğu Bağlamında 2001 Ohri Antlaşması'nın Değerlendirilmesi* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / … / 202..

Cemile YAŞAR

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Cemile YAŞAR tarafından hazırlanan *Makedon ve Arnavut Ulusçuluğu Bağlamında 2001 Ohri Antlaşması'nın Değerlendirilmesi* başlıklı bu çalışma, *12.01.2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oy çokluğuyla* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. İsmet SARIBAL	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Firdes Şeyda KAHRAMAN	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …/.../ 2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvan Ad SOYAD

Enstitü Müdür

ÖNSÖZ

"Makedon ve Arnavut Milliyetçiliği Bağlamında 2001 Ohri Antlaşması'nın Değerlendirilmesi" isimli bu çalışmada Kuzey Makedonya Arnavutları ile Makedonya Hükümeti arasındaki çatışmayı sonlandıran 13 Ağustos 2001 tarihli Ohri Antlaşması değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede çatışmanın tarihsel boyutu ve antlaşmanın imzalanmasından sonraki süreçte yaşananlar ulusçuluk fikri çerçevesinde incelenmiştir. Tezin yazımında Türkçe ve İngilizce kaynakların yanı sıra Makedonca kaynaklar da kullanılmış, çalışmanın Makedonya'daki güncel gelişmeler göz önüne alınarak yürütülmesine dikkat edilmiştir.

Tezin araştırma ve yazım aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan danışmanım *Doç. Dr. İsmet SARIBAL'a*, *Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK'e*, Dr. *Öğr. Üyesi Firdes Şeyda KAHRAMAN'a* ve tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

…/…/ 2022

Cemile YAŞAR

ÖZET

Tezin Başlığı : Makedon ve Arnavut Ulusçuluğu Bağlamında 2001 Ohri Antlaşması'nın Değerlendirilmesi
Tezin Yazarı : Cemile YAŞAR
Danışman : Doç. Dr. İsmet SARIBAL
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 12.01.2021

Ohri Antlaşması, Makedonya'da yaşayan Arnavutların Makedonya Hükümeti'ne karşı başlattığı silahlı mücadeleyi sona erdiren antlaşmadır. Antlaşmanın imzalanmasının nedeni Arnavutların yıllardır süregelen siyasi yollarla yürüttükleri hak arama mücadelesini, 2001'de silahlı direnişe dönüştürmesi ve bu nedenle ülkedeki barışın tehdit edilmesidir. ABD ve AB'nin arabuluculuğunda barış müzakerelerine başlanmış, 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohri Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın imza edilmesi sürecinde Makedonya Hükümeti, Arnavut temsilciler, ABD ve AB temsilcileri yer almıştır. Bununla birlikte etnik ve dini ayrımcılığı engellemeyi öngören antlaşma uygulama sürecinde yeterince başarılı olamamış ve tarafların antlaşmaya yönelik görüşleri yıllar içerisinde değişmiştir. Bu çalışmada verilen kararların uygulama sürecinde ortaya çıkardığı sorunlar tarihi ve siyasi boyutuyla ele alınmış, tarafların sürece bakış açıları ulusçuluk bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Makedonya, Ohri Antlaşması, Ulusçuluk.

ABSTRACT

Thesis Title : Evaluation of the 2001 Ohrid Framework Agreement in the Context of Macedonian and Albanian Nationalism

Author : Cemile YAŞAR

Supervisor : Doç. Dr. İsmet SARIBAL

Department : International Relations

Thesis Type : Master's Thesis

Date : 12.01.2022

The Ohri Agreement is the agreement that ended the armed struggle of the Albanians living in Macedonia against the Macedonian Government. The reason for the signing of the treaty is that Albanians turned their long-standing political struggle for their rights into an armed resistance in 2001 and the peace in the country was threatened. In this process, peace negotiations started under the mediation of the USA and the EU, and the Ohrid Agreement was signed on 13 August 2001. Macedonian Government, Albanian representatives, USA and EU representatives took part in the signing process of the treaty. However, the treaty, which aims to prevent ethnic and religious discrimination, has not been successful enough in the implementation process and the views of the parties on the treaty have changed over the years. In this study, the new problems that emerged due to the treaty were discussed with their historical and political dimensions and evaluated in the context of nationalism.

Keywords: Nationalism, North Macedonia, Ohri Agreement.

KISALTMALAR

AA	Alliance For Albanians (Arnavut İttifakı)
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
ASNOM	Anti-fascist Assembly for the National Liberation of Macedonia (Makedonya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Meclisi)
AVNOJ	Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia (Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi)
BESA	Besa (Hareketi)
BM	Birleşmiş Milletler
DA	Democratic Alternative (Demokratik Alternatif Partisi)
DPA	Democratic Party of Albanians (Arnavut Demokrat Partisi)
DUI/ BDI	Democratic Union for Integration (Demokratik Bütünleşme Birliği)
ECRML	European Charter for Regional or Minority Language (Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dillerini Koruma Şartı)
FYROM	Former Yugoslav Republic of Macedonia (Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti)
IMF	International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
LDP	Liberal Democratic Party (Liberal Demokrat Parti)
MAAK	Conservative Party (Muhafazakar Parti)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NDP	National Democratic Party (Ulusal Demokrat Parti)

PDP	Party for Democratic Prosperity (Demokratik Refah Partisi)
SDSM	Social Democratic Union of Macedonia (Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği)
UCPMB	Ushtria Çlirimtare e Presheves, Medvegjes dhe Bujanocit (Preşova, Medvece ve Buyanovaç Kurtuluş Ordusu)
UÇK/ NLA/ ONA	National Liberation Army (Arnavut Kurtuluş Ordusu)
UNPREDEP	United Nations Preventive Deployment Force (Birleşmiş Milletler Önleyici Dağıtım Gücü)
UNPROFOR	United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)
VMRO	Internal Macedonian Revolutionary Organization (İç Makedon Devrimci Örgütü)
VMRO-DPMNE	Internal Macedonian Revolutionary Organization – Democratic Party for Macedonian National Unity (İç Makedon Devrimci Örgütü – Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi)

"Eğer dünyada barış istiyorsanız, Avrupa'da barış olmalıdır. Eğer Avrupa'da barış istiyorsanız, Balkanlar'da barış olmalıdır. Eğer Balkanlar'da barış istiyorsanız, Makedonya'da barış olmalıdır."[1]

Vanche Mihailov

1 GİRİŞ

Osmanlı Devleti ve Sırp kumandan önderliğindeki çok uluslu Balkan ordusu arasında yapılan Kosova Savaşı (1389) sonucunda Osmanlı Devleti Makedonya bölgesine hâkim olmuş ve bölgedeki etnik-dini farklılıklara rağmen Millet Sistemi sayesinde bölge halkını bir arada tutabilmiştir. Yüzyıllarca ayaklanma ve çatışmaları önleyen bu sistem, zaman içerisinde dini ve milli bilincin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Bu nedenledir ki Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımının en çok etkilediği bölgelerden biri Osmanlı idaresindeki Balkanlar olmuştur. Balkan halklarının, önce din ve daha sonra ulus temelindeki ayrışmaları birçok krizi beraberinde getirmiştir. Balkan Savaşlarına kadar gerçekleşen ayaklanmalar ve dıştan gelen siyasi baskılar sonucunda Osmanlı Devleti, Balkanlar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiştir. Makedonya için farklı çıkarları olan Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan, dönemin en revaçtaki ideolojisi olan ulusçuluktan yararlanarak bölgeyi parçalamak istemişler ve bunda başarılı olmuşlardır.

I. Dünya Savaşı sonunda Makedonya'nın da içinde bulunduğu bir Yugoslav Krallığı kurulmuştur. Osmanlı Devleti hâkimiyetinde daha barışçıl bir hayat süren Müslüman Arnavutlar, Sırpların baskın olduğu Yugoslav Krallığı idaresi boyunca sıkıntılar yaşamış ve zaman içerisinde sorunlarını dile getirmeye başlamışlardır. Diğer bir deyişle Sırpların hâkimiyetinde olan Krallık, Müslüman halkları, (Arnavutlar, Türkler vb.) özellikle Kosova ve Makedonya'nın batısındaki halkları Osmanlı Devleti'nin geride bıraktığı kitleler olarak görmüştür.[2] Bu dönemde ulusçuluk temelli çatışmaların ortaya çıkmaması için Yugoslavizm politikası benimsenmiş ve halklar yarım asır daha bu politika sayesinde bir arada tutulabilmiştir.

---

[1] Nikolay Petrov, "Macedonia, The Hup of the Balkans", A. Crighton (Ed.), *Macedonia: The Conflict and the Media*, Macedonia Institute for Media, Skopje 2003, s.37.

[2] Muhammed Aruçi, "Yugoslavya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2013, https://islamansiklopedisi.org.tr/yugoslavya, e.t.30.04.2021.

Temelde etnik-kültürel benzerliğe sahip güneyde yaşayan Slav halklarının tek bir çatı altında birleştirilmesi fikrini amaçlayan Yugoslavizm'in ortaya çıkardığı sistem, ülkeyi ve toplumu parçalamamış, aksine birleştirmiştir.[3]

Makedonya, Yugoslavizmin sunduğu bu fırsattan yararlanarak ortaya çıkan devletlerden biridir. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Makedonya Cumhuriyeti[4], içerisinde barındırdığı etnik ve dini çeşitlilik ile küçük bir Yugoslavya olarak tekrar hayat bulmuştur. Lakin bu durum pek uzun sürmemiştir. Makedonya bir ulus devlet değildir ve Makedonya'da ulusçuluğun farklı bir örneği sergilenmiştir. Her bir etnik grubun siyasi ve toplumsal görüşlerinin yanı sıra kültür ve geleneklerinde de farklılıklar vardır. Makedonlardan sonra ülkedeki en büyük ikinci nüfusa sahip olan Arnavutlar bu farklılıkları en belirgin şekilde yaşayan halklardan biridir. 1991 yılında kabul edilen Makedonya Anayasası'nda Makedonya Cumhuriyeti Makedonların ulusal devleti olarak ilan edilmiş ve Arnavutlar kurucu ulus olarak sayılmamışlardır. Böylece bağımsızlıktan itibaren ilk ayaklanmalarını gerçekleştiren Arnavutlar ve Makedonya Hükümeti arasında 10 yıl sürecek olan siyasi mücadele başlamıştır. 1998-1999 yıllarında Kosova'nın bağımsızlık talebi ile başlayan iç çatışmanın da etkisiyle 2001 yılında Makedonya'daki Arnavut isyancıların reform istekleri silahlı mücadeleye dönüşmüştür. Tarafların uzlaşmaz tutumu durumu daha da kötüleştirmişken ABD ve AB'nin müdahalesi ile 13 Ağustos 2001 tarihinde bir barış antlaşması niteliğinde olan Ohri Antlaşması[5] imzalanmıştır.

Makedonya'nın Ohri kentinde imzalanan Ohri Antlaşması, Arnavutların birçok talebini karşılamakla beraber uygulama sürecine geçildiğinde farklı sorunlar ortaya çıkarmıştır. Söz konusu sorunlar ve antlaşmanın imzalanmasından sonra geçen yirmi yıllık (2001-2021) uygulama sürecinde

[3] Caner Sancaktar, *Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s.16.
[4] 1991 yılında "Makedonya Cumhuriyeti" ismiyle bağımsızlığını kazanan devlet, 1993 yılında "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" ismini almıştır. 2018 yılında ise "Kuzey Makedonya" olarak ismini değiştirmiştir.
[5] Antlaşma, "Çerçeve Antlaşması" olarak da anılmaktadır. Bkz. https://peacemaker.un.org/fyrom-ohridagreement2001, e.t.05.01.2022.

yaşananlar hakkında yapılmış çalışmalar sınırlıdır.[6] Bu nedenle tez konusu olarak ulusçuluk bağlamında tarihi ve siyasi boyutuyla günümüze kadar geçen süreçte Ohri Antlaşması'nın değerlendirilmesi belirlenmiştir.

Bu çalışmada kaynaklardan elde edilen veriler bağlamında *"ulusçuluk"* ve *"vatandaşlık"* kavramları çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır: Makedonya'da yaşanan ulusçuluk temelli olaylar tarihi sahiplik söylemlerinden mi kaynaklanmaktadır? Ohri Antlaşması Makedonya'da kalıcı barışı sağlar nitelikte midir? Makedonya Hükümeti Arnavutlar için asimilasyon ya da entegrasyon uygulamalarından birini tercih etmiş midir? Bu sorulara cevap verebilmek için öncelikle ulusçuluğa dair farklı görüşlere değinmek gerekmektedir.

İlk olarak primordialist görüş ele anılabilir. Primordializm ya da ilkçilik, insanların değişmez özelliklerinin doğuştan ve tarihi kökenlerinden geldiğini, bu özelliklerin "*etnik kimlik*" oluşumunda en önemli faktör olduğunu iddia etmektedir. Diğer bir ifadeyle primordialistler milletleri doğal yapılar olarak görmekte ve "başlangıçtan beri var olan" kimliklerin devamı şeklinde adlandırmaktadırlar.[7]

A. Kızılkaya kültürel antropolog olan C. Geertz'in konuyla ilgili görüşünü şu şekilde aktarmıştır: *"Kültürün de dâhil olduğu "doğuştan gelen" ırk, dil, gelenek gibi olgular, yıllar içerisinde tekrarlanan ve baskın bir kimlik oluşturmaya yarayan etkenlerdir"*. Diğer bir deyişle kişi akrabasına, aynı dini paylaştığı ya da aynı dili konuştuğu kişiye kendiliğinden bağlıdır. Ancak Geertz burada saydığımız özelliklerin tek başına gerçek bir kimliği oluşturduğunu savunmaz. Zira Geertz'e göre söz konusu unsurlara önem

[6] Makedon - Arnavut çatışması ve Ohri süreci ile ilgili yapılmış önemli çalışmalar bulunmaktadır. Bkz. Nazif Mandacı, *Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Makedon Etnik Çatışması ve Ohrid Süreci,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003; Dejan Marolov, "The Relations Between Macedonia and Serbia", *RJHIS*, 2(1), 2015, ss.1-12; Güner Şabani, *2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007; Abdulmenaf Sejdni, *Migration and Remittances in Balkan 5: A Comparative Evidence*, University of Tirana Faculty of Economics Department of Economics Dissertation, Unpublished Thesis, Tirana 2014; Jehona Zuta, *Minority Rights in Macedonia: The Right to Use A Minority Language,* Uppsala University Disciplinary Domain of Humanities and Social Sciences, Unpublished Thesis, Skopje 2015.

[7] Ahmet Kızılkaya, "Evrensel Bir Uzlaşmazlık Fenomeni Olarak Milletler ve Milliyetçilikler", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (*48), 2019, s.127.

atfedenler toplulukları oluşturan bireylerin kendileridir.[8] Bu tür ilksel bağların genel gücü ve önemli olan türleri kişiden kişiye, toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık gösterebilir.[9] Makedonya'daki bazı Arnavut milliyetçilerin Balkanlar'ın en eski halkı olarak bilinen İlliryalıları Arnavutların atası olarak kabul etmeleri ve bu kabule mesnet olarak gelenek ve göreneklerin yanı sıra özellikle Arnavutçayı o zamandan bugüne taşınmış canlı bir miras olarak görmeleri primordialist görüş penceresinden okunabilir.

Ulusçuluğun modernizm öncesinde var olduğunu, varlığının toplumun kökeni ve mitlerle açıklanabileceğini öne süren bir diğer kuram da etno-sembolcülük'tür. Etno-sembolcü yaklaşım modern milletlerin doğuşunun, onların etnik kültür ve tarihine bağlı olarak geniş bir zaman diliminde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Diğer bir deyişle etno sembolcüler, sembol, mit, hafıza, değer, ritüel ve gelenek gibi etkenlerin etnisite, milletler ve milliyetçiliklerin izahı için önemli olduğunu düşünmektedirler.[10]

D. Conversi etno sembolcülük hususunda milletlerin yoktan var edilemeyeceğini belirterek milli kimliklerin tarihten gelen sembollerin etkisi ile şekillendiğini iddia etmiştir.[11] Aslına bakılırsa bugün Makedonlar ile Yunanlar arasında cereyan eden Büyük İskender'in mirasını sahiplenme tartışması etno sembolcü tezler üzerinden özellikle de Conversi'nin iddiası üzerinden yürütülmektedir. Büyük İskender'in dolayısıyla da Makedonya'nın eski başkenti olan Pella şehrinin Yunanistan sınırları içerisinde kalmasından başlayıp[12] iki ülke arasında büyük bir krize neden olan isim tartışmasına kadar uzanan iddialar[13] meseleye etno sembolcü perspektiften bakıldığının

[8] Kızılkaya, "Evrensel Bir Uzlaşmazlık…", s.127.
[9] Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York 1963, s.259.
[10] Anthony David Smith, *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, Routledge Publishing, New York 2009, s.25.
[11] Daniele Conversi, "Reassessing Current Theories of Nationalism: Nationalism as Boundary Maintenance and Creation", *Nationalism and Ethnic Politics*, 1(1), 1995, s.73. Esasen ne primordialist ne de modernist bir görüşe uymayan bu tanım, iki kuram arasındaki kutuplaşmayı kıran bir ara yaklaşım olarak kabul edilmektedir.
[12] "Pella – Birthplace of Alexander The Great", *Heritagedaily*, https://www.heritagedaily.com/2020/06/pella-birthplace-of-alexander-the-great/133808, e.t.06.12.2021.
[13] Asiye Şimşek, Gül Tuba Dağcı, "Makedonya ile Yunanistan Arasındaki İsim Sorunu'nda Rol Oynayan Temel Parametrelerin Analizi", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 2015, s.181-186.

göstergeleri olsa gerektir. Ancak Makedon ulusçuluğunu etkileyen bu husus, bugünkü Makedon ulusçuluğunu açıklamakta yine yetersiz kalmaktadır.

Aslında Makedonya gibi etnik çeşitliliğe sahip ülkelerdeki kültür kaynaşması, yozlaşması ya da din değiştirme gibi meseleler göz önüne alındığında etnik kimlikleri ortaya çıkaran unsurların bugün değişmiş ya da yok olmuş olması ihtimali etno sembolist görüşler eleştiriye açık hâle getirmektedir. Yugoslavya coğrafyasında tarihsel anlamda ulusçu fikirlerin yeniden kurgulanması ve yeni kimlik inşası göz önüne alındığında, bölgedeki ulusçu akımlar modernist yaklaşım çerçevesinde açıklanabilir.[14]

Modernist yaklaşım, ulusçuluk ideolojisini sanayileşme ve kapitalist düzenin işleyişi ile birlikte yakın zamanda ortaya çıkan doğal bir gelişme olarak kabul etmektedir. Milliyetçiliği ortaya çıkaran toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullar modernizm ile birlikte görülmüştür. İnsanlar ise bu süreçte sosyolojik bir gereklilik olarak kimlikleri temelinde varlıklarını göstermişlerdir.[15] Örneğin Sırp isyanları, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da 19.yüzyıl başlarında yaşadığı sosyal, ekonomik ve idari sorunların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.[16] Diğer bir ifadeyle isyanların sebeplerinden biri de milliyetçiliğin kendiliğinden gelişmesi ve yayılması değil, Osmanlı Devleti'nin modern uygulamalarda yetersiz kalması sonucunda halkın tepkisidir.

Modernistlerin ulusçuluğu nasıl geliştirdiklerine dair görüşlerine bakacak olursak, ilk olarak Gellner, milliyetçiliğin sosyolojik bir gerçeklik haline geldiğini ileri sürmektedir.[17] Diğer bir deyişle Gellner "ulus" olgusunun tarihten bugüne miras kalmadığını ve modern dünya ile ortaya çıktığını belirterek ulusçuluğun siyasal bir örgütlenme biçimi olduğunu belirtmiştir.[18] Schnapper'e göre de modern siyaset bilimciler, artık sempati duydukları etnik

[14] Mehmet Turan Çağlar, "The Effects of Economic Problems During The Post-Tito Period on The Disintegration of Yugoslavia", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 2018, s.83-84.
[15] Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları,* Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999, s.98.
[16] Yavuz Çilliler, "Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları", *Akademik İncelemeler Dergisi,* 10(2), 2015, s.55.
[17] Kızılkaya, "Evrensel Bir Uzlaşmazlık…", s.128.
[18] Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı Behar - Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul 1992, s.9.

grupları ve eleştirmeye meraklı oldukları ulusları gündemlerine almış, siyasal ulus birim ve yurttaşlar cemaati arasında ayrım yapmayı bırakmıştır.[19]

Gellner'in görüşleri E.J. Hobsbawm ve B. Anderson gibi düşünürleri de etkilemiş ve modernizm temelli ulusçuluk ideolojisi daha fazla destek bulmuştur. Hobsbawm, modern ulusu oluşturan unsurların insanları birbirlerine bağlayan "icat edilmiş gelenekler" olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu gelenekler dikkate alınmadan ulusal fenomenin yani yeni sembollerle uyarlanmış olan modern ulusun yeterince araştırılamayacağını dile getirmiştir.[20] Aslında tamamıyla işlevsel bir şekilde oluşturulan bu gelenekler, milli bilincin altının doldurulması anlamını taşımaktadır.[21] Bu geleneklerin yıllarca tekrarlanması ve grup içindeki kişileri birbirine yakınlaştırması, çatışma anında dayanışma da sağlamaktadır.

Anderson ise Gellner ve Hobsbawm'dan farklı olarak insanların kendilerini özgür hissederken aynı zamanda belirli sınırları olan "hayali bir cemaat" oluşturarak bütünlük sağladığını ifade etmiştir. Bu cemaat hem egemen hem de sınırlı bir şekilde birbirini tanımayan ulus üyeleri arasında varlığını sürdürmektedir.[22] Makedonya'da gerek etniklik gerekse din bağlamında bir araya gelmiş ve kendilerine bir "üst kimlik" oluşturmuş birçok hayali cemaat bulunmaktadır. Arnavutların Müslüman olan kesimi Türklerle bir yakınlık kurmuşken, Hristiyanlık dinine mensup olanlar etnik bir milliyetçiliği gözeterek Hristiyan Arnavutlarla birlik sağlama yoluna girmişlerdir. Makedonlar ise tarihsel sahiplik nedeniyle kendilerini Yunanlara, Bulgarlara ya da Sırplara yakın hissedenlerin yanı sıra sadece 'Makedon' kimliğiyle varlıklarını sürdürenler bulunmaktadır.

---

[19] Dominique Schnaper, *Yurttaşlar Cemaati*, Çev. Özlem Okur, Kesit Yayıncılık, İstanbul 1995, s.185-188.

[20] "Geleneğin icadı" kavramı Arnavutların tutkun örf ve adetlerini tanımlayan en iyi benzetmedir. Arnavutlar tarih boyunca dillerini korudukları gibi kültürlerini ve sosyal yapılarını da koruyarak diğer etnik gruplardan farklılıklarını ortaya koymuşlardır.

[21] Eric Hobsbawm, "Invention of Traditions", E. Hobsbawm – T. Ranger (Ed.), *The Invention of Tradition,* (s.1-15), Cambridge University Press, New York 2000'den aktaran; Mehmet Fahri Danış, "Bourdieucü Bir Milliyetçilik Kuramı İçin Başlangıç: Literatürün Eleştirisi ve Temel Varsayımlar", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi,* 2(1), 2020, s.34.

[22] Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, Metis Yayınları, İstanbul 1995, s.20.

T. Nairn, ulusçuluğu kapitalist sistemin ve ekonomik eşitsizliğin ortaya çıkardığı doğal bir sonuç olarak görmektedir. Ayrıca Nairn etnik grupların 1800'den önce de var olduğunu kabul etse de, ulusçuluğun yükselişinde kapitalizmin yarattığı dengesiz güç dağılımını işaret etmektedir. [23] Kapitalizmin ekonomik ve ticari bir sistem olma dışında dil, kültür vb. unsurları da taşıdığından hareketle, ulusçuluğun da kapitalist ülkelerde yükselişi makul görülmektedir. Yugoslavya'da da etnik gruplar arasındaki ekonomik farklılıklar, etnik kimliklerin canlılığının korunmasını sağlamıştır.[24] Bununla birlikte Tito döneminde ekonominin merkezileştirilmiş olması ulusçuluğun kontrol altında tutulmasını sağlamıştır. Ancak 1980'lerin sonunda kapitalizme atılan adımlar çeşitlilik barındıran ülkenin sonunu getirmiştir.[25]

Hechter, sömürgecilik kavramı doğrultusunda, bir ülke içerisinde var olan dengesiz ve eşitsiz kalkınmanın iki farklı topluluğu – merkez ve çevre - ortaya çıkaracağını belirtmiştir. Ayrıca kalkınmadaki eşitsizlik, bir süre sonra çevre olarak nitelenen toplumun bağımsızlık talebinde bulunmasına neden olmaktadır.[26] Hechter'ın milliyetçilik anlayışı, modern devletlerin en az iki veya daha fazla farklı gruplardan oluşması, bu grupların yaşadıkları topluma inşa edilmiş bir bağ ile uyum sağlamasına dayanmaktadır. Hechter'e göre "milliyetçilik" ve "asimilasyon", etnik gruplar arasındaki ilişkiyi çözmenin iki farklı yoludur. Ancak her iki yolda da belirleyici etken ekonomidir ve modern devletleri yorumlamak için milliyetçilik ve ekonomi arasındaki bağı anlamak gerekir.[27] Ekonomik denge kimlik inşasında doğrudan rol oynayarak milliyetçiliğin yönünü de belirler. Sanayileşmenin ortaya çıkardığı ekonomik refah bölgeler arasında eşit bir şekilde dağıtılırsa, geleneksel davranışlar azalma eğitimi gösterir ve kültürel olarak homojen bir toplum oluşur. Böylece gruplar arasındaki farklılıkların göz ardı edildiği, refah yaşamın öneminin

[23] Ufuk Şimşek, "Milliyetçilikler ve Milletin Oluşumu Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 13(2), 2009, s.86.
[24] Çağlar, "The Effects of Economic…", s.85.
[25] Giray Saynur Bozkurt, "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* 10(2), 2010, s.73.
[26] Tuğba Sarıkaya Güler - Hüseyin Emiroğlu - Mürsel Bayram, "Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinin Araçsalcı Bir Yaklaşımla Analizi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 21(4), 2019, s.1282.
[27] Çağlar, "The Effects of Economic…", s.84.

vurgulandığı bir ortamda ilişkiler siyasi bir süreç ve ulusal partiler aracılığı ile barışçıl bir şekilde sürdürülebilir. Bu sistem sayesinde Tito Yugoslavyası'nda olduğu gibi, daha önce toplumdan dışlanmış gruplar da topluma dâhil edilme imkânı bulurlar.[28] Ancak bu sistem ile Arnavutlar gibi kültürel olarak asimilasyon tehlikesi altında olan gruplar, aynı zamanda ulusal kimliklerinin inşasını kolaylaştırabilen bir sisteme de sahip olmaktadırlar.[29]

Modernizm bağlamında önemli yaklaşımlardan biri de Araçsalcılık'tır. Araçsalcı yaklaşım, ulusu belirli bir grup tarafından ortaya çıkarılan siyasi bir yapı olarak görmektedir. Yaklaşımın öncüsü Paul R. Brass'a göre, etnik kimlikler değişkendir, bazen durağan bir hal aldığı gibi bazen de milliyetçiliğe dönüşebilmektedir. Ancak bu değişkenlik seçkinlerin rekabeti sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu rekabet etnik grupların kendilerini tanımlama şeklini etkileyerek kalıcı olup olmama niteliklerini belirlemektedir. Grubun kültürü ve değerleri ise seçkinler için siyasi bir kaynak oluşturmaktadır.[30] Seçkinler sembolleri kullanarak kendi ekonomik, sosyal ve siyasal çıkarları doğrultusunda etnik kültürün değişimini ve yönlendirilmesini sağlamaktadırlar. Etnik grup liderleri, iş imkânı sağlama ve maddi dayanak gibi paylar karşılığında kültürlerinin birtakım yönlerinden vazgeçmektedirler.[31]

Yugoslavya'nın çözülme süreci, araçsalcı yaklaşım ile değerlendirilebilir. Tito döneminde milliyetçi liderlerin çeşitli unsurları sembolik hale getirilerek araçsallaştırılmalarına izin verilmemişti.[32] Ancak daha sonra siyasi liderler ve etnik grup liderleri, çıkarları doğrultusunda özlerinden ve değerlerinden taviz vermişlerdir. Etnik topluluklar verilen tavizlerin aksine bazı durumlarda da değerlerine yenilikler ekleyerek kültürlerini genişletmişlerdir. Bu noktada ulusçuluk kuramlarının yanı sıra uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olan İnşacılık (Konstrüktivizm) kuramına da kısaca değinmek gerekir.

[28] Michael Hechter, *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development: 1536-1966,* University of California Press, California 1975, s.8.
[29] Çağlar, "The Effects of Economic…", s.84.
[30] Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları,* s.130.
[31] Abdullah Buksur, "Etniklik ve Uluslararası İlişkiler", *Akademik Bakış Dergisi*, 6(12), 2013, s.259.
[32] Güler vd., "Yugoslavya'nın Dağılma…", s.1286.

A. Wendt, uluslararası ilişkiler kuramlarının Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan etnik, dini ve kültürel çatışmaların yükseldiği süreci açıklamakta yetersiz kaldıklarını belirtmiştir.[33] Wendt ile aynı fikirde olan teorisyenler, uluslararası siyasetin temel noktasının sosyal etkileşime dayalı olduğunu ve aktörlerin sosyal etkileşim temelinde kimlik ve çıkarlarının da şekillendiğini öne sürmüşlerdir.[34] İnşacılık kuramının öncülerinden N. Onuf, inşacılığı sosyal ilişkileri çalışma yöntemi olarak görmüş ve her alanda uygulanabilir bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.[35] İnşacı yaklaşıma göre birey, toplumdaki sosyal değişimin hem yaratıcısı hem de değişimi sürdürmekle görevli olan aktörüdür. İnşacılık çıkarlardan daha çok kimliklere önem vermiş ve sosyal gerçekliği açıklamaya çalışmıştır. Öyle ki benlik ve çevre kavramları bu etkileşimleri şekillendirir ve böylece sosyal gerçeklik yaratılır.[36] E. Adler de ulusal çıkarların şekillenmesinde, değer ve normların etkisini sorgulamış ve inşacılıktaki kimlik algısının önemini vurgulamıştır.[37]

N. Onuf, birey ve toplumun birbirlerini oluşturduğunu ve bu sürecin sonunda toplumsal ilişkilerin yerleştiğini belirtmiştir. Toplumsal inşa sürecinde dil, belirli bir grubu "aktör" haline getiren unsurdur. Dilin yanı sıra kurumlar ve politikalar da toplumsal inşada araçtır. Aynı şekilde kurallar, kural koyucular ve kuralları kullananlar, toplum düzenini oluşturan ve faydacı sistemi destekleyen aktörlerdir.[38] İnşacılar ulus devletlerin tek tip olmadığını savunarak her devletin kendine özgü tarihi, siyasi ve sosyal yapısı olduğunu belirtmektedirler. İnşacılara göre devletler kendi oluşturdukları kimliklerle dış politikada varlıklarını sürdürürler. Ancak devletlerin kimlikleri değişkendir ve bu değişkenlikte etnik, dini ve kültürel kimliklere dayanan birçok faktör yer almaktadır. İnşacı yaklaşımın bu iddiası etnik ve dini çeşitliliğe sahip

[33] Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s.4.
[34] Alexander Wendt, "Constructing International Politics", S. Chan - C. Moore (Ed.), *Theories of International Relation,* SAGE Publications, London 2005, s.201.
[35] Önder Arı, Abdullah Kıran, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Ekev Akademi Dergisi*, 15(46), 2011, s.50.
[36] Maja Zehfuss, *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, S. Smith (Ed.), Cambridge University Press, Cambridge 2002, s.12.
[37] Emmanuel Adler, "Contructivism and International Relations", W. Carlsnaes – T. Risse – B.A. Simmons (Ed.), *Handbook of International Relations,* SAGE Publications, California 2005, s.112-144.
[38] Davut Ateş, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 2008, s.223.

Makedonya gibi devletler de hayat bulmuştur. Makedonya Devleti'nin değişen kimliği, barış ve istikrarı sağlamak adına hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir.

İnşacılığın kimliğe ve sosyal topluma atfettiği önem, D. Schnapper'in ulusçuluk anlayışıyla benzerlik göstermektedir. Schnapper'in "*yurttaşlar cemaati"* fikri, tüm bu kuramların yanı sıra ulusçuluk için etnik ve dini tutkuları durdurarak hukuk sistemi doğrultusunda akılcı bir siyasal örgütlenmenin kurulmasını gerekli görmektedir. Yurttaşlar cemaatinin oluşması için devlet, birey ve ulus olgusunu bir araya getiren kavram ise vatandaşlıktır. Schnapper'e göre toplumda vatandaşlık bilincinin yerleşmesi, hukuki bir bağ ile gerçekleşmeli ve bütünleşme yalnızca siyasi alanda değil, hukuki ve ekonomik alanda da desteklenmelidir. Ayrıca bireyin öz kültürünü özel yaşamının yanı sıra kamu alanında kurallara uygun bir şekilde sürdürmesi, yurttaşlar cemaati fikrinin temel noktalarından biridir. Yine bu görüşe göre kültürel çeşitliliğin toplumdaki kabulünün ve uyum sağlamanın öğrenileceği yer okuldur. Diğer bir deyişle topluluğa katılma isteği okulda aşılanır ve geliştirilir.[39] Yurttaş olmayı öğrenmek ve vatandaşlık bilincinin yerleşmesi, toplumun ulus devlet sürecine de katkıda bulunacaktır.

Bu çalışmada genel bir çerçevesi çizilen ulusçuluğa dair bu görüşler göz önünde bulundurularak Ohri Antlaşması'nın başarısız bir girişim olduğu, başarısızlığının en büyük nedeninin ise tararfların ulusçuluk algısındaki farklılıktan kaynaklandığı öne sürülmüş, Kuzey Makedonya'da kalıcı barışın nasıl sağlanabileceğine dair tespitlerde bulunulmuştur. Çalışmamız üç bölüm hâlinde oluşturulmuştur. Birinci bölümde Makedonya'da yaşanan çatışmanın tarihsel kökenlerinin, meselenin anlaşılmasındaki temel nokta olduğu varsayılarak Makedonya'nın Osmanlı Devleti ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) idaresindeki tarihsel arka planına yer verilmiştir. İkinci bölümde Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ndeki Makedon-Arnavut çatışmasını alevlendiren süreç ele alınarak tarafların talepleri ulusçuluk çerçevesinde ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise çatışmayı sonlandıran Ohri Antlaşması değerlendirilmiş, 2001-2021 yılları

[39] Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati*, s.13-14, 112.

arasında yaşananlar ele alınmıştır. Çalışmanın sonunda ise Ohri Antlaşması ve Anayasa Değişiklikleri EK 1 ve EK 2 olarak verilmiştir.

2 BÖLÜM TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE MAKEDONYA (1389-1991)

2.1 OSMANLI DEVLETİ HÂKİMİYETİNDE MAKEDONYA

Osmanlı Devleti Kosova Savaşı'ndan Sırp kumandan önderliğindeki çok uluslu Balkan ordusuna karşı galip gelerek Makedonya topraklarına hâkim olmuş ve bölge Balkan Savaşları'na (1912-1913) kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır.[40] Fetihten sonra Anadolu'nun Saruhan bölgesinden getirilen Türkmenler, Makedonya bölgesine yerleştirilmiş ve böylece Üsküp Balkanlar'da önemli bir uç merkezi haline gelmiştir. Makedonya'nın diğer bölgelerine de gerçekleştirilen Türk iskânının demografik yapıyı etkilemesi, bölgedeki Katoliklerin çoğunun Müslüman olmasına neden olmuştur. Şehir merkezlerinde yerleşik Müslüman toplulukların sayısı on altıncı yüzyıl boyunca hızla artmıştır.[41] Böylelikle Makedonya bölgesinde etnik ve dini çeşitliliğin çoğaldığı bir yapı oluşmuştur.

Osmanlı Devleti, farklı dini ve etnik aidiyetleri olan grupları diğer bölgelerde olduğu gibi Makedonya'da da "millet sistemi" olarak ifade edilen devlet politikası ile bir arada tutmayı başarmıştır. Millet sistemi, İslam hukukunda gayrimüslimlere tanınan hakların, Osmanlı Devleti'ne göre yerel şartlara ve ihtiyaçlara uyarlanmış halidir. Millet sisteminde her dini topluluk için seçilmiş liderler, idare ile topluluk arasındaki dengeyi ve düzeni korumuştur. Dini liderler, öncülük ettikleri topluluğun güvenlik, maliye, eğitim vb. alanlarda özerk olmalarını sağlayarak idare konumunda yer almıştır.[42] Böylece dini bağlarla bir arada tutulan topluluklar, federasyona benzer bir konuma dönüşmeye başlamıştır. Millet sistemi Balkanlar'da oldukça etkili olmuş ve yıllarca varlığını korumuştur. Sistem, halkların dini özgürlüklerini korurken, kültürel alışkanlıklarının da devamını sağlamıştır. Eğitim sayesinde

[40] Zachary T. Irwin, "Macedonia/North Macedonia Since 1989", S.P. Ramet (Ed.), *Central and Southeast European Politics Since 1989*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s.328.
[41] Nick Anastasovski, *Contestations Over Macedonian Identitiy 1870-1912*, Victoria University Philosophy, Unpublished Thesis, Melbourne 2005, s.55.
[42] Zeynel Abidin Kılınç, "Çokkültürlülük ve Millet Sistemi", *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 2017, s.51.

geleneklerini sonraki nesillere aktarma şansı bulan Balkan halkları, milli kültürlerini bu sayede koruyabilmiştir.[43]

Millet sisteminin bu başarısına rağmen bölgede Osmanlı idaresine karşı bazı isyanların başladığı görülmüştür. Özellikle İkinci Viyana Kuşatması'ndan sonra ortaya çıkan ayaklanmaların ilki, 1560'lı yıllarda Makedonya'nın Mariovo bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu isyanlardan istifade eden Avusturya ordusu Makedonya'da ilerlemiş, bu ilerleme ve bölgedeki devlet kontrolünün zayıflaması, Türkmenleri daha doğuya göç etmeye sevk etmiştir.[44] Göçler neticesinde değişen demografik yapının da etkisiyle Ekim 1689 tarihinde Makedon Hristiyan nüfusu ilk kez Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmıştır.[45] Lakin bu geçici isyanların daha büyük çaplı bir krize dönüşmesi için Fransız İhtilali'ni beklemek gerekmektedir. Fransız İhtilali sonrasında yayılan ulusçuluk akımı, özellikle de birtakım belgelerin Yunanca, Ermenice ve Osmanlıcaya çevrilerek ulusçuluğa dair fikirlerin bölgeye girmesi, geçici isyanların ulusçuluk ile şekillenerek kalıcı bir hale gelmesi sağlanmıştır.[46] Bu süreçte bölgedeki halkların Osmanlı idaresinden ayrılmalarına ve bağımsızlıklarını kazanmalarına zemin hazırlayan önemli bir faktör ortaya çıkmıştır: Panslavizm.

Panslavizm 20.yüzyıl başlarında, tüm Slavlar için ortak bir tarihi savunan ve bu doğrultuda yeniden bir siyasal birliktelik kurmayı amaçlayan ideolojik bir anlayıştır. Hareketin öncüsü Rusya olmakla birlikte, Osmanlı idaresindeki Slav kökenli halklar panslavist akımın gelişmesinde etkilidir Öyle ki panslavist akım zaman içerisinde Türklerin Avrupa'dan arındırılması ve İstanbul merkezli bir Slav birliğinin kurulması fikri temelinde gelişmiştir.[47] Panslavizm fikri çerçevesinde Balkan halklarından ilk olarak bağımsızlık

[43] Uğur Kurtaran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 2011, s.58.
[44] Murat Soğanöz, *Makedonya Krizi ve ODGP'nin Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.74.
[45] Toni Mileski, "Macedonia Through The Theory Of Territorial Integration: One Hundred Years Before", *Security Dialogues*, 12(20), 2013, s.49.
[46] Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, Çev. Hür Güldü, Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s.270.
[47] Galip Çağ, "Panslavizmin Fikri Temelleri ve Slav Birliği Çabaları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 2008, s.205. Panlavizm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* (11), 1953, s.241-279.

talebinde bulunanlar Sırplar olmuş, Sırbistan 1804 tarihinde özerklik kazanmıştır. Ardından Yunanistan'ın 1829 tarihinde kazandığı bağımsızlık Balkan ulusçuluğu üzerinde daha etkileyici bir süreç başlatmıştır.[48] Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında imzalanan Paris Barış Antlaşması ve Islahat Fermanı (1856), Osmanlı Devleti'ni Alman ve İtalyan milli birliklerini örnek alan Balkan ulusçuluğu karşısında zayıf düşürmüştür. Böylece bölgede ulus devletlerin kurulması süreci hız kazanmıştır.[49]

Makedonya'da yaşayan Hristiyan halklar da panslavizm akımından etkilenerek Slav Birliği oluşturma fikrine sıcak bakmışlardır. Rusya Slav halkların isyan ve ayaklanmalarına ön ayak olmuştur.[50] Rusya'nın etkili olmaya çalıştığı bölgelerden biri de Makedonya'dır. Rusya'nın politikasına göre Makedonya, yeni kurulacak Bulgar Krallığı içinde kalmalıydı.[51] Ancak Rusya'nın beklentileri gerçeklememiştir. Zira Osmanlı Devleti'nin giderek zayıflaması ve Avrupalı büyük güçlerin sürece müdahil olması bölgedeki dengeleri değiştirmiştir. Osmanlı topraklarının paylaşılması hususu gündeme gelmiş ve Şark Meselesi ortaya çıkmıştır.[52] Dolayısıyla bu süreçte Avrupalı büyük güçler Balkan yarımadası ile ilgilenmişler, özellikle de Makedonya'ya odaklanmışlardır.[53]

Makedonya sorunu, Şark Meselesi dâhilinde Osmanlı Devleti topraklarının paylaşılmasını amaçlayan bir plan sonucunda ortaya çıkmıştır. Çünkü dönemin önemli bölgeleri arasında görülen Manastır, Selanik (günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde) ve Kosova gibi vilayetler Makedonya sınırları içerisinde kalmıştır. İlk olarak Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan olmak üzere Batılı devletler de bu vilayetler üzerinde söz hakkı iddia etmiştir.[54]

---

[48] İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı,* Hil Yayınları, İstanbul 1983, s.47-71.
[49] Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s.2.
[50] Yasemin Yavuz, "Balkanlarda Panslavizm Politikası", *Dünya Bülteni*, (20.02.2020), https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/balkanlarda-panslavizm-politikasi-h460365.html, e.t.08.12.2020.
[51] Erdoğan Keleş, "Rusyanın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (21), 2008, s.129.
[52] Kemal Beydilli, "Şark Meselesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2010, https://islamansiklopedisi.org.tr/sark-meselesi, e.t.10.03.2021.
[53] Yarcı, "Osmanlı Diplomasisinde…", s.78.
[54] Dural, "Jön Türk Devriminde…", s.1321.

Makedonya'daki Hristiyanlar 1870 yılına kadar İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği'ne bağlı kalmış, Patrikhane dilinin Yunanca olması sebebiyle tüm halk Yunan kültürü ile yetiştirilmiştir. Bu nedenle Yunanlar, Makedonya'da Bulgarlar ve Sırplar karşısında daha avantajlı bir durumda idiler. Yeni kurulan Yunanistan Devleti'nin de bölgedeki etkisini azaltmak isteyen Osmanlı Devleti önce Bulgarlara, (Bulgar Eksarhlığı) daha sonra Sırplara (Sırp Piskoposluğu) kendi kiliselerini kurma imkânı tanımıştır.[55] Böylece 1870 yılında kurulan Bulgar Eksarhlığı, Makedonya topraklarının büyük bir kısmında etkisini arttırmıştır.[56] Eksarhlığın kurulması ile Bulgar ulusçuluğu da hızla yayılmıştır. Yunanistan ve Sırbistan, Makedonya'da Bulgar etkisinin yayılacağı gerekçesi ile mevcut duruma itiraz etmiş ve üç taraflı bir çatışmanın başlamasına neden olmuştur. 1876 yılındaki Tersane (İstanbul) Konferansı'nda itirazlar dile getirilmiştir. Konferansta Osmanlı Devleti'nin aleyhine alınan kararlar, Makedonya'nın geleceğinin Bulgaristan'a bırakılacağı yönünde belirlenmiştir. Ayrıca konferansta Sırbistan ve Karadağ için bağımsızlık, Bosna Hersek ve Bulgaristan için özerklik kararı verilmiştir.

Tersane Konferansı'ndan çıkan sonuçlar neticesinde Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını kaybedeceği endişesi artmış ve I.Meşrutiyet ilan edilmiştir.[57] I.Meşrutiyet'in ilanıyla ortaya çıkan Kanuni Esasi de, mutlak monarşiden anayasal bir yönetime geçen Osmanlı Devleti içerisindeki ulusçu ayrılıkları durduramamıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti ile Rusya ilişkilerinin gerginleşmesi, Rusya'nın Balkan halkları üzerinde etkileyici bir rol oynaması ve Osmanlı'ya karşı Avrupalı devletlerini desteklemesi 93 Harbi'ne giden yolu açmıştır. 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı Rus Savaşı (1877-1878) sonucunda Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız olmuştur. Makedonya bölgesi ise reform yapılması şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Bu durum Makedonya içerisindeki en büyük ulusçu hareket olan İç Makedon Devrimci Örgütü (Vatresna Makedonska Revoljucionna Organizacija/ VMRO)'nün kurulmasına sebep olmuştur. Örgüt 1893 yılında özerk bir

[55] Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 2005, s.79.
[56] Sevim Hacıoğlu, "1876 İstanbul Konferansı'na Sunulan Doğu ve Batı Bulgaristan Vilayetleri Önerisi", *Troyacademy*, 5(2), 2020, s.194.
[57] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mithat Aydın, "İstanbul Konferansı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2016, https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul-konferansi, e.t.24.09.2021.

Makedon devleti oluşturmak amacıyla Selanik'te kurulmuştur.[58] Esasen anadili Slavca olan halkı tek bir çatı altında toplamak amacında olan örgüt üyeleri arasında fikir ayrılıkları yaşanmış ve "Yüksekçiler" olarak adlandırılan bir grup, amacın Makedonya'nın Bulgaristan'a katılma yönünde olduğu görüşlerini öne sürmüşlerdir.[59] Makedonya üzerindeki farklı düşünceler ve hareketler hem Müslüman Arnavutların hem de Osmanlı Devleti tarafından devletin dağılması tehdidini ortaya çıkarmıştır.

VMRO'nun Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden faaliyetleri sebebiyle Ekim 1903'de Rusya Çarlığı ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Makedonya ile ilgili önerdiği bir dizi reform paketi kabul edilmiştir. 24 Kasım 1903'te kabul edilen ve "Mürszteg Programı" ismiyle değerlendirilen 9 maddelik paket içerisinde Makedonya'da uygulanacak yargı, yönetim ve yerel güvenlik ile ilgili düzenlemeler bulunmaktaydı. Bir nevi denetim mekanizması olarak kurulan bu sistem ile Hristiyan halkların idari/adli mekanizmalarda yer alması amaçlanmıştır.[60] Ayrıca Mürszteg Programı dâhilinde çatışmalar sırasında evlerini terk etmek zorunda kalan Hristiyan köylülerin yurtlarına dönüşlerini sağlamak, isyan suçlularının yakalanması amacıyla Hristiyanlardan Müslümanlardan ve yabancı gözetmenlerden oluşan karma bir komisyon kurulması ve böylece Hristiyan halkın daha güvenli bir ortamda yaşaması amaçlanmıştır.[61] 24 Temmuz 1908'de gerçekleşen Jön Türk Devrimi ile Mürzsteg Programı'nın sürdürülebilirliği zorlaşmış, yabancı gözetmenler aracılığıyla Osmanlı idaresinin içişlerine müdahale etmek zor bir hal almıştır. Program dâhilindeki yabancı görevlilerin de duyduğu rahatsızlık sonucunda 1909 yılında Mürzsteg Programı iptal edilmiştir.[62]

1908 yılı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Makedonya sorununa yönelik politikası da şu şekilde gerçekleşmiştir: İlk olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti

[58] "A Concise History of Macedonia", https://vmacedonia.com/history/a-concise-history-of-macedonia.html, e.t.22.01.2021.
[59] Pınar Şenışık, "Osmanlı Makedonya'sında Şiddet ve Nisan 1903 Olayları", *Türkiyat Mecmuası*, 27(1), 2017, s.295.
[60] Kaya Bayraktar, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilig*, (69), 2014, s.20.
[61] Ali Dikici, "Osmanlı Makedonyası'nda Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", *Karadeniz Araştırmaları*, 6(24), 2010, s.83.
[62] Dikici, "Osmanlı Makedonyası'nda…", s.95.

ile diğer örgütler arasındaki ilişkiyi temsil eden uzlaşma arayışları ve pazarlıklar dönemi yaşanmıştır. Söz konusu durumun gerçekleşmesinin mümkün olmadığı anlaşılınca cemiyet, ayrılıkçı örgütlerin planlarından vazgeçmeleri için onları ikna etme yoluna girmiştir. Bu sebeple önceklikle kanun aracılığıyla, daha sonra da baskı yoluyla Osmanlı birliğini sağlama dönemi yaşanmıştır. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı muhalefet güçlenmiş ve I.Balkan Savaşı'nın zemini oluşmuştur.[63]

Belirtmek gerekir ki bölgedeki çatışmanın devam etmesindeki en önemli hususlardan biri de Arnavut ulusçuluğudur. Arnavutların kökenlerinin Balkanlar'daki en eski halk olarak bilinen İlliryalılara dayandığına dair görüşler vardır.[64] Bu nedenle Arnavutların Makedonya bölgesindeki hak talepleri her zaman tarihi bir gerekçe bulmuştur. Üsküp çevresindeki şehir ve köy isimlerinin birçoğunun etimolojik olarak Arnavutçaya yakın olması (Debre, Tetova, Gostivar vb.) bu hususstaki örneklerden biridir. Bölgede İslam'ı toplu olarak kabul eden ilk millet Arnavutlar olmuş, böylece halk arasında Yunan ve Slav egemenliği yıkılmış ve Arnavutların asimile edilmesinin önüne geçilmiştir.[65]

Arnavutlar arasında Hristiyan olarak kalanlar da önemli bir çoğunluğa sahiptir. Osmanlı sisteminde Ortodoks Arnavutlar Rum, Katolik Arnavutlar Latin sayılmaktaydı. II. Abdülhamit döneminde çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen Arnavut okullarındaki öğretmenlerin genelde Hristiyandı ve Arnavutlar arasında bütüncül bir çalışma sağlanmaktaydı. 1909'da Debre'de toplanan Arnavut kongresinde tartışılan konulardan birinin Hristiyan Arnavutların Arnavutça ayin yapma meselesi ve 1910'da Manastır'daki bir kongrede dile getirilen Ortodoks Arnavutların sorunları, Makedonya'da

[63] Mehmet Hacısalihoğlu, "Jön Türklerin Balkan Politikası (1908-1913)", *Divan Disiplinlerarası Çalışma Dergisi,* 13(24), 2008, s.102-103.
[64] Fahri Maden, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Avrasya Etüdleri,* 38(1), 2011, s.157.
[65] Enes İdriz - Enver Uysal, "Üsküp'te Müslümanlar Dini ve Etnik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 18(1), 2009, s.595.

yaşayan Hristiyan Arnavut nüfusun kayda değer bir oranda olduğunun göstergesidir.[66]

Osmanlı millet sistemine göre Arnavutlar, çoğunluğunun Müslüman olması sebebiyle Türkçe ve Arapça öğrenirken; Hristiyanlar da istekleri doğrultusunda Yunanca öğrenmiştir.[67] Bu durum Arnavut milliyetçiliğinin gelişimine katkı sağlamıştır. Aydın Arnavut kesim milliyetçiliklerini dil üzerinden yürütmüş ve Arnavutça dili toplumun kültürel ulusçuluğunu ortaya çıkarmıştır. Arapça ve Latince'nin yanı sıra Arnavutça eğitimi talep eden ve dilleri, kültürleri ile ulusal mücadelelerini sürdürmek isteyen halkın beklentileri uzun bir süre gerçekleşmemiştir.[68] Tanzimat Dönemi ıslahatlarında milliyetçiliğin etkisiyle beliren "her milletin kendi dilinde ilköğretim eğitimini tamamlaması" hakkı onaylansa da, Arnavutlar İslam dinine mensup bir "millet" olmaları gerekçesiyle bu haktan yararlanamamıştır. Öz dillerindeki eğitimden uzak kalmaları sonucunda Arnavut milli bilinci oluşturmak zor bir hal almıştır.[69]

Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Arnavutların yaşadığı toprakların bir kısmının Sırp, Bulgar ve Karadağ'a bırakılması üzerine Arnavut aydınlar bir araya gelerek Mayıs 1878'de Prizren Birliği'ni kurmuşlardır.[70] Prizren Birliği, Osmanlı Hükümeti'nin isyanlara karşı aldığı önlemlerin yetersiz kaldığı düşüncesiyle ortaya çıkmış ve zamanla Arnavut hareketinin siyasi ve resmi bir temsilcisi olmuştur.[71] Prizren Birliği'nin kuruluştaki ilk amacı Slav yayılmacılığına karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaktı.

---

[66] Bilgin Çelik, "Arnavut Ulusal Hareketi İçinde İlginç Bir Dönemeç: Ortodoks Arnavutların Patrikhaneden Ayrılma Çabaları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (16), 2004, s.133-142.

[67] Stanford J. Shaw - Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, New York 1977, s.199-200.

[68] Nuray Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", O. Karatay – B.A. Gökdağ (Ed.), *Balkanlar El Kitabı-1*, Karam Yayınları, İstanbul 2006, s.572.

[69] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl,* Çev. Zehra Savan - Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s.89.

[70] Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, "Osmanlı Döneminde Balkanlar (1774-1914)", *İstanbul Üniversitesi Tarih Lisans Notları*, 2012, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/osmanli_doneminde_balkanlar_1774_1914/index.html, e.t.23.05.2021.

[71] Hasan Korkut, Mehmet Can, "Sırp İşgaline Karşı Arnavut Ayaklanması: Prizren Birliği", s.4.https://www.academia.edu/28903799/S%C4%B1rp_%C4%B0%C5%9Fgaline_Kar%C5%9F%C4%B1_Arnavutluk_Ayaklanmas%C4%B1_Prizren_Birli%C4%9Fi, e.t.10.11.2020. Prizren Milli Müdafaa Komitesi'nin 10 Haziran tarihli kararnamesinin 1.maddesinde birliğin kuruluş amacı açıklanmıştır.

Ancak milliyetçiliğin yükselişi ile görülen fikir ayrılıkları birliğin kuruluş amacını saptırmıştır. Arnavut ulusçuluğunda önemli bir isim olan Paşo Vasa, 1878 tarihli "Ah Zavallı Arnavutluk" şiirinde Arnavutlara;

"Arnavutlar, uykudan uyanın!

Hepiniz kardeş gibi tek bir inançta birleşin!

Kulak asmayın (bakmayın) kiliselere, camilere,

Arnavutların dini Arnavutçuluktur!" şeklinde seslenmiştir. Bu şiirin Arnavutlar üzerindeki etkisinin artması, Arnavut milliyetçiliğinde kalıcı bir şekil almıştır.[72]

2.2 MAKEDONYA'DA YOL AYRIMI: OSMANLI HÂKİMİYETİNDEN SIRP HÂKİMİYETİNE GEÇİŞ

Osmanlı Rus Savaşı (1877-1878) sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması, Makedonya'nın tamamını kapsayan özerk bir Bulgar Devletinin kurulmasına imkân tanımıştır. Bu duruma itiraz eden Batılı büyük güçler (İngiltere, Fransa, Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Almanya, İtalya) aynı yıl içerisinde düzenlenen Berlin Kongresi'nde konuyu tekrar gündeme getirmişlerdir.[73] Kongrede Ayastefanos Antlaşması'nı geçersiz kılan Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) imzalanmış ve Antlaşma sonrasında Makedonya toprakları daha fazla önem kazanmıştır. Zira bağımsız olan her Balkan devletinin kendine ait gördüğü Makedonya'da en az sekiz farklı etnik grup yaşamaktadır. Bununla birlikte hem Osmanlı Devleti hem de diğer Balkan devletleri için önemli bir ticaret limanı olan Selanik, Makedonya toprakları içerisinde kalmıştır.[74]

Etnik ve dini kimlikler göz ardı edilerek bölünen Makedonya topraklarının bir kısmı Osmanlı kontrolünde kalırken bir kısmının diğer Balkan devletleri arasında paylaşılması Makedonya'yı sorunlu bir bölge haline getirmiştir. Özellikle Arnavutlar, etnik Arnavutların yaşadığı üç kazanın Karadağ'a

[72] Said Olgun, "Katolik Bir Osmanlı Bürokratı ve Arnavut Milliyetçisi Paşko Vasa Paşa (1825-1892)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 2019, s.315.
[73] Mileski, "Macedonia Through…", s.50.
[74] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.94.

verilmesine tepki göstermiştir.[75] Batılı büyük güçler Bulgarlar, Yunanlar ve Sırpları Makedonya içerisinde verilecek haklar konusunda öncüllemiş, Arnavutları ise bölgede söz sahibi olabilecek bir topluluk olarak görmemişlerdir. Osmanlı hükümeti de bölgedeki etkinliğini yitirdiği için Arnavutların haklarını diğer Balkan uluslarına karşı savunmaya istekli değildi.[76]

Makedonya topraklarının bölünmesinden sonra ortaya çıkan bu durum tüm etnik toplulukları birbiriyle mücadele etmeye itmiştir. II. Abdülhamit'in isyanları kontrol çabaları ve bu çerçevede almış olduğu önlemler de Balkanlar'daki ayrılıkçı hareketleri engelleyememiştir.[77] Durumun kötüye gittiğini gören genç aydınlar[78] bir araya gelerek Jön Türkler ismiyle örgütlenmişler ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki varlığını sürdürmesi için bir mücadele başlatmışlardır.[79] Jön Türklerin bölgedeki ayrılıkçı çetelerle mücadele etmesi sonucunda gidişatın kötüleştiği anlaşılmış ve bu durumun önüne geçebilmek için II. Meşrutiyet (24 Temmuz 1908) ilan edilmiştir. Bölge halkları Osmanlıcılık ideali çerçevesinde bazı tavizler vererek Osmanlı idaresi altında tutulmaya çalışılmış, özellikle Jön Türklerin devamı niteliğindeki İttihat ve Terakki Cemiyeti eşitlik, özgürlük, parlamento, meşrutiyet, adalet, idare mekanizması gibi Makedonya'da etkili olacak olan kavramları siyaset hayatına kazandırmıştır.[80]

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı reformlar, etnik sorunlara bir çözüm getirememenin yanı sıra Arnavutların da Jön Türk hareketine ve İttihat ve Terakki tarafına yakınlaşmasına neden olmuştur. Arnavutların yaşadığı bölgelerden biri olan Kosova'da Mürzsteg Programı çerçevesinde güvenlikte

[75] Bozbora "Arnavut Milliyetçiliğinin…," s.575.
[76] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.96.
[77] Gabor Agoston - Bruce Masters, *Encyclopedia of the Ottoman Empire, (Abdülhamit II.),* Infobase Publishing, New York 2010, s.8.
[78] Osmanlıcılık fikrini savunarak bütünleşen genç aydınlar, özellikle Balkanlar'daki azınlık hakları üzerinde durmuş ancak daha sonra fikir ayrılıkları sebebiyle farklı kollardan örgütlenme yoluna girmişlerdir. Bilinen Jön Türk aydınlarından bazıları, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Agâh Efendi'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Ortaylı - Erol Şadi Erdinç, *İttihat ve Terakki*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2016.
[79] Hacısalihoğlu, "Jön Türklerin…" s.101.
[80] Satılmış Gökbayır, "Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve terakki Cemiyetinin 1908 Seçimleri Siyasi Programı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 2012, s.62.

Hristiyanların da yer alması hususu Arnavutları en çok rahatsız eden konulardan biriydi.[81] Bu sebeple Arnavutların İttihat ve Terakki ile devam eden iyi ilişkileri de uzun ömürlü olmamıştır. Osmanlı Devleti tarafından önemli ayrıcalıklar elde eden Arnavutlar, İttihat ve Terakki'den de ulusçu taleplerinin karşılanmasını beklemiştir.[82] Sonuç olarak Arnavutlar, İttihat ve Terakki'nin düzenli ordu, askerlik, vergilendirme gibi disiplin gerektiren uygulamalarına uyum sağlamak istememiştir.

Haziran 1911'de ortaya çıkan Arnavut ayaklanması Arnavutluk'un bağımsızlık kazanmasında önemli bir rol oynamış ve Balkanlar'daki güç dengesinde köklü değişimlerin habercisi olmuştur. Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan Krallığı Makedonya üzerindeki toprak taleplerini sürdürürken İtalya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu da Arnavutluk'un bağımsızlığı ile ilgilenmişlerdir.[83] İç karışıklığın artmasıyla Osmanlı'ya karşı daha güvensiz hale gelen Arnavutlar yine de Hristiyan Balkan devletleri ittifakına karşı Osmanlı ile ilişkilerini belirli bir düzeyde tutarak özerklik taleplerini iletmeye devam etmiştir. Arnavut aydınların 9 Ağustos 1912'de İstanbul Hükümeti'ne sunduğu reform paketi (Arnavutça eğitim ve vergi gibi konularda Arnavutlara taviz verilmesi vb.), mecburi koşullar altında kabul edilmiştir. [84] Ancak yayılan isyanlar neticesinde Balkan Savaşı eşiğinde isyancıların Üsküp'ü ele geçirmesi, hem Osmanlı hükümetinde hem de Arnavut halkında büyük bir endişe yaratmıştır.[85]

Osmanlı Devleti'nin iç ve dış sorunlarla meşgul olduğu bir sırada Rusya, Makedonya'nın bölünmesi meselesini ele alarak Balkan Devletlerini teşvik etmiştir. Ekim 1912 tarihinde Balkan Birliği adı verilen Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ ittifakı ile Osmanlı Devleti arasında I.Balkan Savaşı başlamıştır. Savaş doğu (Trakya) ve batı (Makedonya ve Arnavutluk) olmak üzere iki cephe de cereyan etmiştir.[86] Arnavutlar, Balkan

[81] Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin…", s.580.
[82] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.87
[83] Erjada Progonati, "The Chronicle Of The First World War And Its Impact On The Balkans", *Akademik Bakış Dergisi*, 7(14), 2014, s.102.
[84] Shaw - Shaw., *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, s.293.
[85] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.89-94.
[86] Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2003, https://islamansiklopedisi.org.tr/makedonya, e.t.21.03.2021.

Savaşları'nda tarafsız kalmayı seçerek diğer Balkan Devletleri'nin yayılmacılığını kolaylaştırmışlardır. [87] Savaş sonunda Osmanlı Devleti Balkanlar'daki topraklarının büyük bir çoğunluğunu kaybetmiştir. Makedonya ise Balkan Birliği ülkeleri tarafından işgal edilmiştir. Savaş 30 Mayıs 1913'te Bulgaristan Krallığı ile imzalanan Londra Antlaşması'yla sona ermiştir. Savaştan toprak kazanımı kapsamında en çok Bulgaristan'ın kazançlı çıkması diğer devletler tarafından kabul edilmemiş ve Romanya'nın da katılımıyla II. Balkan Savaşı (16 Haziran – 10 Ağustos 1913) yaşanmıştır. [88] II. Balkan Savaşı, Bulgaristan'ın beklentisini karşılayan bir savaş olmamış ve Bulgaristan toprak kaybetmiştir.

Bulgaristan'ın yenilgisi ile sonuçlanan II. Balkan Savaşı sonrasında Yunanistan merkezi Selânik olmak üzere Ege Makedonyası'na; Sırbistan, Üsküp ve Manastır'ı da içine alan Vardar Makedonyası'na hâkim olmuş, Bulgaristan'ın elinde ise Makedonya'nın kuzeydoğusundaki Pirin Makedonyası kalmıştır. [89] O yıllarda Makedonya Arnavutları coğrafi bölünmeye yeterince itiraz edememişlerdir. Bunun nedenleri arasında Arnavutların % 90 oranında okuma yazma bilmemesi ve dağlık kesimlerde aşiret halinde yaşamış olmaları, diğer halklara göre bilinçli bir protesto hareketini engelleyen bir durum olarak açıklanmaktadır.[90]

Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşı sırasında Arnavutluk'un bağımsızlığını (28 Kasım 1912) kabul etmiştir.[91] Kurulan Arnavutluk Devleti'nin nasıl bir yol izleyeceği merak konusu olurken, Arnavutluk'un Hükümet Başkanı İsmail Kemal Bey Arnavutları *"antik çağlardan beri özlerine müdahale ettirmeyen, iç bağımsızlıklarını koruyabilen ve hürriyetlerine karşı bir tehdit algıladıklarında karşılık verebilen bir topluluk*" olarak tanımlamıştır.[92] Ancak Arnavutların büyük bir çoğunluğunun diğer Balkan Devletleri sınırları içinde

[87] Costa Chekrezi, "Albania Past and Present", *The Macmillan Company*, 1919, s.76. https://archive.org/details/albaniapastprese00chek/page/76/mode/2up, e.t.25.06.2021.
[88] Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1992, https://islamansiklopedisi.org.tr/balkan-savasi, e.t.21.03.2021.
[89] Hacısalihoğlu, "Makedonya", https://islamansiklopedisi.org.tr/makedonya, e.t.21.03.2021.
[90] Mehmet Okur, "Balkan Savaşları", O. Karatay – B.A. Gökdağ (Ed.), *Balkanlar El Kitabı-1*, Karam Yayınları, İstanbul 2006, s.649-650.
[91] King – Mai, "Out of Albania…", s.30.
[92] Hasip Saygılı, "20. Yüzyılın Başlangıcından Günümüze Arnavutlarda Osmanlı ve Türkiye Algısı", *Bilge Strateji*, 6(10), 2014, s.37.

kalması Arnavutluk hükümetinin politikasını değiştirmesine neden olmuştur. 1928 yılında devlet biçimini monarşiye dönüştüren ve kral ilan edilen Ahmet Zogu, kendini "Arnavutluk Kralı" değil, "Arnavutların Kralı" olarak tanımlayarak sınır dışındaki vatandaşlarının da kralı olduğunu belirtmiştir.[93]

I.Dünya Savaşı'nda Balkan Devletleri'nin dış politikalarındaki temel hedefi ulusal bütünlüklerini sağlamaktı. Ancak Bulgaristan II. Balkan Savaşı'nın sonuçlarını değiştirmek ve Makedonya'yı elde etmek amacıyla Ekim 1915'te I.Dünya Savaşı'na girmiştir.[94] I. Dünya Savaşı sona erdiğinde ise Kosova ve Vardar bölgesinde reform adı altında belirli gruplara yaptırım uygulayan Sırplar, etnik homojenleşmeyi hedeflemiş ve küçük direnişlere rağmen başarılı olmuşlardır. Sırpların yaptırımlarına maruz kalan ilk topluluk ise bu bölgelerde yaşayan Arnavutlar olmuştur. Tarımsal sömürgeleştirme ile birçok alanda baskı altında olan Arnavutlar ve diğer toplulukların hakları bu süreçte yeterince önemsenmemiştir.[95] I. Dünya Savaşı sonrasında Makedonya'nın sınırları değişmiş ve bölgenin durumu tartışmaya açık bir konu olarak kalmıştır. Ocak 1919'da düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan temsilcileri Makedonya'nın bölünmüşlüğünün doğrulanması konusunda ısrar etmişler ve Makedonya sınırları Bükreş Antlaşması'nda belirtilen şekliyle kalmıştır.[96] Sonuç olarak bugünkü Makedonya topraklarının %50'si Yunanistan'a, %40'ı Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'na ve kalan %10'u da Bulgaristan'a verilmiştir.[97]

2.3 YUGOSLAVYA KRALLIĞI DÖNEMİNDE MAKEDONYA (1918-1945)

I.Dünya Savaşı sonrasında, 1 Aralık 1918 tarihinde kurulan ve 1929 yılına kadar Sırp Hırvat Sloven Krallığı ismini kullanan yeni bir devlet ortaya

[93] Gazmend Shpuza, "Atatürk ve Arnavutluk – Türkiye İlişkileri", *Atatürk Yolu Dergisi*, 3(11), 1993, s.317.
[94] Progonati, "The Chronicle Of…", s.102-104.
[95] Christian Giordano, "Land reforms and ethnic tensions: scenarios in south east Europe", s.83, https://www.manchesteropenhive.com/view/9781526137586/9781526137586.00009.xml, e.t. 20.12. 2020.
[96] "Macedonia – During the First World War (1914-1918)", https://makedonija.name/history/macedonia-and-first-world-war, e.t.12.03.2021.
[97] Kemal İnat - Ali Balcı, "Makedonya: Balkanlarda Tarihi Miras Kavgası ve Etnik Çatışma", K. İnat – B. Duran M. Ataman (Ed.), *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s.640-641; Aktaran; Cenk Özgen, "Balkanlarda Güvenliğe…", s.334.

çıkmıştır. 1929 itibariyle ismi Yugoslavya Krallığı olan devlet, bugünkü Makedonya, Kosova, Bosna Hersek ve Karadağ topraklarının tamamı üzerinde hâkimiyet kurmuş ve Slovenya ile Hırvatistan'ın da bir bölümünü sınırlarına dâhil etmiştir.[98] Krallık içerisinde Sırp, Hırvat ve Slovenlerin dışında Makedonlar, Arnavutlar, Türkler, Rumenler, Macarlar gibi bugün de varlıklarını sürdüren farklı etnik topluluklar vardı.[99] Ancak içlerinde Arnavutlar ve Macarlar gibi Yugoslavya Krallığı'nın sınırları dışında bağımsız bir devlete sahip olan milletler, o devletlerle temas halinde kalarak ulusçu düşüncelerin canlı tutulmasına neden olmuştur. Yugoslavya'da üç din, dört resmi dil ve iki ayrı alfabe kullanılmış ve yirmi'ye yakın farklı etnik grup ya da milletten insanlar bir arada yaşamıştır.[100] Ancak Yugoslavya Krallığı ayrılıkçı ulusçu düşüncelere yaşam hakkı tanımayan bir politika uygulamış ve bu sebeple Sovyetler Birliği'nden sonra bölgede komünizmi benimseyen ikinci büyük devlet olmuştur.

Yugoslavya Krallığı'nın tek siyasal partisi Yugoslavya Komünist Partisidir. Tek parti dışında krallığın iç işlerine müdahale edebilen başka bir kuruluş da komünist bir örgüt olan Komintern'dir. Bu iki kuruluş Makedonya sorununu ciddi bir husus olarak değerlendirmiştir. Yugoslavya Komünist Partisi, 1923 yılında yapılan bir parti konferansı ile Makedon milletinin varlığını kabul etmiş ve 1926'da Makedonya bölgesi Yugoslavya içerisinde bağımsız bir birim olarak yer almıştır.[101] Bu süreçte Yugoslavya, demokratik bir sistem kurmak yerine etnik-dini farklılıkları bir arada tutma çabasının sonucu olarak krallıkla yönetilen bir yönetimi tercih etmiştir. I.Alexandar, 1921 yılında yapılan seçimle Yugoslavya'nın ilk kralı olmuştur. Kral Alexandar parlamentoyu etkin bir şekilde kullanarak ülkede etnik ve siyasi yapıyı düzenemeye yönelik birtakım girişmlerde bulunmuş fakat başarılı olamamıştır. Ülkenin yapısından dolayı tırmanan gerginlik parlamenter sistemin çalışmasına engel olmuştur. Bunun üzerine Kral 1929'da hem parlamentoyu hem de anayasayı feshetmiş, ülkenin adını da "Yugoslavya

[98] Aruçi, "Yugoslavya", https://islamansiklopedisi.org.tr/yugoslavya, e.t.30.04.2021.
[99] Progonati, "The Chronicle Of …", s.113.
[100] İlhan Uzgel, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanışı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(1), 1992, s.218.
[101] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.340.

Krallığı" olarak değiştirmiştir.[102] Eylül 1931'de çıkarılan yeni anayasa yalnızca Sırp, Hırvat ve Slovenleri kapsadığı için Makedonlar ve Arnavutlar temsil hakkına sahip olmamış, demokratik haklarının ihlal edilmesi sonucunda tepki göstermeye başlamışlardır. Ayrıca Kral Alexander, 9 Ekim 1934 tarihinde Fransa'nın Marsilya kentinde bir suikaste uğrayarak öldürülmüş[103] ve ülkede siyasi bir boşluk oluşmuştur. Sırp liderler 1930'lu yıllarda Arnavut sorununu çözmeye yönelik adım atma kararı almış ve tarihçi Vaso Čubrilović, 7 Mart 1937'de hükümet temsilcilerine ve askeri yetkililere Arnavutların zorla sınır dışı edilmesini içeren bir muhtıra (The Expulsion of Albanians) sunmuştur. Arnavutların Slav düşmanlığının temelini atan bu muhtıra, ülkedeki siyasi ve ekonomik kriz nedeniyle uygulamaya geçirilememiştir.[104]

2.4 YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ İÇİNDE MAKEDONYA: JOSİP BROZ TİTO DÖNEMİ (1945-1980)

II. Dünya Savaşı öncesinde Makedonya toprakları yeniden işgal ve paylaşma planlarının hedefi haline gelmiştir.[105] II. Dünya Savaşı 1939'da başlamış, 1941 yılının ortalarına gelindiğinde Balkanlar'daki tüm devletler savaşa dâhil olmuş ve Bulgaristan savaş sırasında işgal ettiği Makedonya bölgesini kendi topraklarına kattığını duyurmuştur. Sırplarla yaşadıkları sorunlardan dolayı Bulgaristan işgalinden memnun olan Makedonlar, daha sonra Bulgarların da Sırplardan bir farkı olmadığını görmüşlerdir.[106]

---

[102] "Alexander 1", (King of Yugoslavia), *Britannica*, https://www.britannica.com/biography/Alexander-I-king-of-Yugoslavia, e.t.24.03.2021.
[103] Gülşah Kurt Güvenoğlu, "Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander'in Öldürülmesi) ve Türkiye'deki Yankıları - 9 Ekim 1934", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 2015, s.254-255. Kral Alexander ile birlikte Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou da hayatını kaybetmiştir. 9 Ekim günü öğleden sonra, kral araba ile halkın önünden geçerken suikastçi kalabalık içerisinden krala silahla ateş etmiş ve olay yerinde yakalanmıştır. Suikastçi Makedonyalı bir Bulgar ve eski bir VMRO üyesiydi.
[104] Syle Ukshini, "Kosovo: From the Ottoman Empire through Yugoslavia to Independence", *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 4(6), 2021, s.255; Vaso Cubriloviç, "The Expulsion of The Albanians – Memorandum", *Texts and Documents of Albanian History*, http://albanianhistory.net/1937_Cubrilovic/index.html, e.t.29.03.2021.
[105] Hacısalihoğlu, "Makedonya", https://islamansiklopedisi.org.tr/makedonya, e.t.21.03.2021.
[106] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.250-269.

Krallığın kabulü ile temsili bir hükümet sistemi benimsenmiş gibi görünse de Yugoslavya Komünist Partisi tek siyasi parti olarak varlığını sürdürmüş ve özellikle II. Dünya Savaşı'nda daha aktif hale gelmiştir. Savaş sırasında Yugoslavya Komünist Partisi Genel Sekreteri olan ve ülkenin işgalden kurtulmasındaki en önemli faktör olan Josip Broz Tito, ulusçu sorunların çözümüne ilişkin görüşlerini belirttiği Proleter Dergisi'nde yayınlanan makalesinde, "ezilen halk" olarak Makedonları, Arnavutları, Karadağlıları ve Müslümanları saymış, onların da diğer halklarla eşit olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca savaş sırasında bir bütünlük içerisinde ulusal bir kurtuluş mücadelesi vermenin ülkedeki ayrılıkçı hareketlere karşı olumlu bir katkı sağlayacağını ifade etmiştir.[107] Savaş yıllarında Yugoslavya Komünist Partisi tarafından Josip Broz Tito partizanlarının askeri kampanyalarını ve yerel kurtuluş komitelerinin idari faaliyetlerini koordine etmek için "Yugoslavya Anti-faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi" (AVNOJ) adıyla bir örgüt kurulmuştur. Tito Kasım 1942'de AVNOJ'u toplayarak direniş harekâtının planlamasını yapmıştır. [108] Kasım 1943 kongresinde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiş ve Makedonya'nın altı Yugoslavya Cumhuriyetinden biri olduğu açıklanmıştır. [109] Böylece Makedonya'da VMRO'nun da etkili olduğu baskın Bulgar etkisi azalmaya başlamıştır.[110]

Yugoslav Komünistler amaçlarını halkın büyük bir kısmının hedefleriyle özdeşleştirerek iktidarı ele geçirmiştir. [111] Bu da komünizmin daha kolay yerleşmesine neden olmuştur. 1944'te AVNOJ'a bağlı olarak Makedonya'daki en yüksek yasama ve yürütme organı olarak "Makedonya Anti-faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi (ASNOM)" kurulmuştur. ASNOM 2 Ağustos 1944 tarihindeki ilk oturumunda bir bildirge ile Yugoslavya içerisinde Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Kabul edilen bildirgede *"Federal Makedonya Devleti'nin tüm vatandaşları;*

[107] Paulin Koala, *The Search for Greater Albania*, C. Hurst & Co.Publishers, New York 2003, s.47.
[108] Zeynep Işıl Hamziç, "II. Dünya Savaşı: Yugoslavya'da Müslümanların Durumu", *Boşnak Medya,* (12.07.2018), https://www.bosnakmedya.com/, e.t.04.04.2021.
[109] Heather Campbell, "Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia", *Encyclopedia Britannica*, (28.01.2009), https://www.britannica.com/topic/Anti-Fascist-Council-for-the-National-Liberation-of-Yugoslavia, e.t.16.04.2021.
[110] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.288.
[111] Jozo Tomasevich, "2. Yugoslavia During the Second World War", W.S. Vucinich (Ed.), *Contemporary Yugoslavia*, University of California Press, California 1969, s.59.

uyrukları, ırkları ve inançları ne olursa olsun yasalar önünde eşittir" ibaresi bulunmaktaydı. Bu doğrultuda Makedonca resmi dil olarak kabul edilmiş ve 2 Ağustos Makedonya Devleti'nin ulusal bayramı ilan edilmiştir.[112]

Yugoslav komünizminin ortaya çıkardığı bir ürün olarak görülen "Makedon ulusu" II. Dünya Savaşı sonrasında daha çok kabul görmüş, diğer Balkan Devletleri Makedon ulusunun tarihsel kökenlerinin çok eski olmadığını ve yeni bir millet olduğunu ortak bir şekilde kabul etmişlerdir. Yeni bir kimlik olarak ortaya çıkan Makedonlar, Tito döneminde silahlı kuvvetlerde yer alarak partizan bir birlik kurmuştur. Aynı partizanlar tarafından 1943 yılında Makedon dilinde eğitim veren okullar açılmış, ilk Makedon günlük gazetesi Nova Makedonya yayın hayatına başlamış ve ardından Yugoslav komünist rejim tarafından Makedon Ortodoks Kilisesi kurulmuştur. Gerçekleştirilen tüm bu eylemler, Bulgarlar başta olmak üzere bazı uluslar tarafından yapay bir ulus oluşturma çabası olarak algılanmıştır. Hatta Bulgar bir tarihçi Makedon ulusal kimliğinin varlığını şu şekilde tanımlamıştır: *"Sırp propagandasının ve Makedonya özlemlerinin bir ürünü olarak Makedonizm; Bulgar halkını bölmek, halkın bir bölümünü Bulgar karşıtı gerekçelerle vatandaşlıktan çıkarmak ve Bulgar milletine ait olma duygusunu yok etmektir."*[113]

II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya, Sovyetler Birliği'nden sonra ikinci en güçlü devlet olarak bölgedeki varlığını korumuş ve tamamen federal bir zeminde varlığını sürdürmüştür. Ancak Makedonya'da başlayacak etnik gerginliğin ilk belirtileri bu dönemde görülmeye başlanmıştır. Makedoncanın dört resmi dilden biri olması başta olmak üzere Makedonlara verilen haklar artarken Arnavutça, özerk bölgelerde kullanılan ancak resmi olmayan bir dil olarak kalmıştır. Sonuç olarak Makedonya sınırları içerisinde büyük bir Arnavut nüfusun yaşadığı göz ardı edilmiş, bu gelişmeler neticesinde

[112] "History of Parliamentarism in Macedonia", *Parliamentary Institute of the Assembly of the Republic of Macedonia,* https://www.sobranie.mk/activities-of-parliamentary-institute.nspx, e.t.02.04.2021.

[113] Tchavdar Marinov, "Famous Macedonia The Land of Alexander: Macedonian Identity at the Crossroads of Greek, Bulgarian, and Serbian Nationalism", R. Daskalov – T. Marinov (Ed.), *Entangled Histories of the Balkans - Volume One: National Ideologies and Language Policies*, Brill Press, Boston 2013, s.24-276.

Arnavutların artan talepleri Makedonya'da ciddi bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır.[114]

Yugoslavya Krallığı 2 Aralık 1945'te yıkılmış, yerine Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. 13 Ocak 1953'te Yugoslavya Devlet Başkanı olan Josip Broz Tito, Yugoslavya'yı sosyalist federal bir cumhuriyete dönüştürmüştür.[115] Bu dönemde devletin ulusçu hareketlere bakış açısı değişmiş, artık Makedonya için ülkenin geleceğini belirleyenler sadece VMRO çatısı altındaki Bulgar çoğunluk değil Yugoslavlar olmuştur. Makedonya'nın federasyon içerisinde özerk bir birim haline gelmesinde bu tutumun etkisi vardır.[116] Zira Tito Makedonya'daki halkın büyük bir bölümünün Bulgar yanlısı bir ulusal bilince sahip olduğunun farkında olduğundan, Makedonya sorununa dikkatli bir şekilde yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir.[117] Ayrıca Tito etnik topluluklar arasında bir denge mekanizması kurmayı hedeflemiş, özellikle Makedonya'da Sırp ve Hırvatların etkisini azaltmayı amaçlamıştır.[118]

Yugoslavya Hükümeti 1963 yılına kadar "Makedonya Halk Cumhuriyeti" ve 1963 sonrasında "Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti" adı verilen özerk bir cumhuriyet kurmayı başarmıştır. Bu başarının altında Makedoncanın resmi bir dil olarak kabulünün sağlanması ve yeni bir Makedon Kilisesi'nin kurulması bulunmaktaydı. Bu durum Sırp, Yunan ya da Bulgar Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olmayan yeni bir Makedon ulusal bilincinin yaratılmasına ön ayak olmuştur. Ayrıca Makedon tarihi Büyük İskender'e kadar götürülerek tarihi bir değişim gerçekleştirilmiştir.[119] Makedonların 1945'ten itibaren hızlanan ulus oluşturma süreci ise tarih yazımlarının milliyetçi üslubu, geçmişten gelen ulusal semboller ve kahramanlar temelinde ulusun meşruiyetini kanıtlama girişimleriyle karakterize edilmiştir. Makedon aydınlar Yugoslavya'nın varlığını başta Arnavutlar olmak üzere diğer

[114] Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, s.315, 427.
[115] Bozkurt, "Tito Sonrası…", s.54.
[116] Nevenka Tromp, "The Background of the Yugoslav Crisis", *Netherlands Institute For War Documentation,* Amsterdam 2018, s.49.
[117] Dean T. Katsiyiannis, *Hyper-Nationalism and Irredentism In The Macedonian Region: Implications For U.S. Policy*, The NPS Institutional Archive Thesis, California, 1995, s.36.
[118] David Anderson, "The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary", *Department of The Parliamentary Library,* Research Paper (14), Melbourne 1995, s.5.
[119] Katsiyiannis, *Hyper-Nationalism*…, s.37.

ayrılıkçı grupların ortaya çıkardığı sorunlar için bir çözüm olarak görmüşlerdir. [120] Dönemin Üsküp Belediye Başkanı bir konuşmasında, Makedonya'daki etnik grupların serbest bir şekilde yaşadıklarını, Makedonya halkının tekvücut olarak Tito'ya bağlı olduğunu ve idareden duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. [121] Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Yugoslavya Hükümeti, Makedonya'ya özerklik verilmesinin geçmişte bu topraklar hususunda birbirleriyle mücadele eden diğer Balkan devletlerinin düşüncelerini canlandıracağından korkmuştur.[122]

Tito döneminde İslam dini, Makedonya topraklarındaki 'vandalizm' olarak nitelendirilmiştir. Bu durumda devlet tarafından uygulanan baskı, Müslüman Arnavutlar başta olmak üzere birçok Müslüman grubun radikalleşmesine zemin hazırlamıştır. O dönem için Kalkandelen'deki Bektaşi Tekkesi'nin ve diğer dini yapıların seküler kullanım amaçlı kamulaştırılması, Müslüman mezarlarının üzerine yollar inşa edilmesi gibi hususlar bu söyleme örnek verilebilir. [123] Müslüman topluluklar Makedonya'nın tek partili döneminde gerek partinin sert tutumlarından gerekse kendi dini hassasiyetlerinden dolayı siyasetten uzak kalmışlardır.[124] Tito'nun Yugoslavya'da yaşayan Arnavutlara yönelik politikası değişken bir süreçte ilerlemiştir. Öncelikle Makedon-Arnavut gerginliğini azaltacak şekilde ilerleyen politikalar, daha sonra tarafları tatmin etmeyen bir hal almıştır. Bu süreç içerisinde Arnavutların yok sayılması, Yugoslavya Arnavutlarının Arnavutluk'tan uzak tutulması, çoğunluk olarak yaşadıkları bölgelerde cumhuriyet statüsünün verilmemesi ve Makedonlara verilen haklar, Yugoslavya Hükümeti'nin Arnavutlar hakkında endişe duymasına yol açmış ve ilerleyen yıllarda anayasal düzenlemelerle Arnavutlara verilen haklar çoğaltılmıştır.

Tito bu yıllarda sağlamlaştırmaya çalıştığı politikasını anayasalarla desteklemiştir. 1946 yılında Makedonya'nın tarihi ve siyasi bir öneme sahip olan ilk anayasası kabul edilmiştir. Makedonya Halk Cumhuriyeti,

[120] Tromp, "The Background of…", s.49.
[121] Mustafa Kahramanyol - Fahriye Emgili, "Tito ve Balkan Siyaseti", *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri,* 50(2), 2016, s.335.
[122] Tromp, "The Background of…", s.47.
[123] James Pettifer, "The Albanians in Western Macedonia", J. Pettifer (Ed.), *The New Macedonian Question,* Palgrave Macmillan, London 1999, s.138.
[124] İdriz – Uysal, "Üsküp'te Müslümanlar…", s.603.

anayasanın 1.maddesinde *"cumhuriyetçi bir hükümet modeline sahip olan ulusal bir devlet"* olarak tanımlanmış ve diğer Yugoslav ulusal cumhuriyetleri ile aynı çatı altında birleştirilmiştir.[125] Sosyalist rejimin ilk döneminde Arnavutlara *"ulusal bir azınlık muamelesi"* yapılmış ve 1946 Anayasası'nda Arnavutlar "azınlık" olarak tanımlanmıştır. Daha sonra çıkarılan 1963 Anayasası'nda azınlık kelimesi, dışlayıcı bir algı taşıması nedeniyle "*milliyet*" terimiyle değiştirilmiştir. 1963 yılında kabul edilen yeni Anayasa, devletin ismini de "Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti" (YSFC) olarak değiştirmiş ve devleti *"emekçi halkın iktidarına ve özyönetimine dayalı sosyalist demokratik toplum"* olarak tanımlamıştır. Böylece yeni anayasa halkın özyönetim haklarının garantisi niteliğinde olmuştur. Ardından 1966 yılında anayasada değişiklikler yapılmış, federe cumhuriyetlerin yetki ve özgürlük alanı daha da genişletilmiştir.[126]

Tito, ayrılıkçı fikirlerin yükselmesinin Yugoslavya'da yaratacağı tehlikenin farkında olarak ülkede tek partili sistemle ayrışmayı engellemeye çalışmıştır. Bu amaca yönelik atılan adımlardan biri de 1974 Anayasası olmuştur. Ülkedeki etnik gruplar adına en kapsamlı düzenlemelerin bulunduğu YSFC'nin son anayasası Şubat 1974'te kabul edilmiştir. Anayasa hem tüm etnik grupların siyasi ve kültürel haklarına saygı duyan bir etken hem de bölücülüğü engellemek adına sıkı bir denetim mekanizması olmuştur.[127] 1974 tarihli Yugoslavya Anayasası ile Arnavutlar da diğer Yugoslav halkları ile birlikte kurucu ulus olma statüsünü elde etmiştir. Ayrıca bu anayasada devletin Makedon, Arnavut ve Türk vatandaşlara ait olduğu belirtilmiştir.[128] Aynı zamanda Anayasanın 177. maddesinde Arnavut ve Türk milletlerinin Makedon ulusu ile her alanda eşit olduğu vurgulanmış ve devamında her milliyetin kendi dilini kullanma ve kültürlerini geliştirme hakkı olduğu belirtilmiştir. Ana dilde basın yayın özgürlüğü gibi hakları da sağlayan

[125] "History of Parliamentarism…", https://www.sobranie.mk/activities-of-parliamentary-institute.nspx, e.t.02.04.2021.
[126] Sancaktar, *Yugoslavya'da Sosyalizmden…,* s.146, 155.
[127] Arzu Güler, "The Dissolution of Yugoslavia: The Triple Distrust System in the Balkans", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7(16), 2016, s.122-123.
[128] Jeton Shasivari, "The Past and The Present of The Constitutional Systems of The Republic o Macedonia In Terms of The Poisiton of Albanians", *European Scientific Journal*, 9(17), 2013, s.191.

Anayasa, milliyetlerin yaşadıkları belediyelerde kendi bayraklarını kullanma hakkını da onaylamıştır.[129]

Yugoslavya 1963 ve 1974 Anayasası'yla birtakım konfederal özelliklere sahip olmuş ve azınlık hakları federal düzeyde korunmaya çalışılmıştır. Ancak istisnai bir durum söz konusudur: *"Milliyetler, kendi kaderini tayin hakkını federasyon içerisinde bir cumhuriyet kurma yönünde kullanamazlar*." Tanınan haklar Arnavutların durumunda önemli bir düzelme sağlasa da, Arnavutlar bu hakları Kosova'nın bir cumhuriyet olarak tanınması yönünde kullanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1968 yılında ilk kez Kosova ve Makedonya'da yürüyüşler düzenlenmiştir. Böylece Arnavut sorunu, 1968 yılından itibaren Yugoslavya'nın en önemli sorunlarından biri olmuştur.[130]

Soğuk Savaş'ın ideolojik ve askeri rekabetinde çok etnikli toplumu yönetmek Tito rejiminin önceliklerinden olmuştur.[131] Tito, politikasını Varşova Paktı ve NATO ile ilişkilendirmeden benzersiz bir örneğe dönüştürerek "Yugoslavizm"i savunmuş, "kardeşlik ve birlik" politikasını uygulayabilmiştir. [132] Farklı etnik grupların bir arada yaşayabilmesini amaçlayan bu politika, Yugoslavya'daki uluslar arasında denge ve eşitlik sağlamıştır. Anayasanın temel amaçları arasında "federe cumhuriyetlerin haklarını genişletmek ve federal devletin yetki alanını daraltmak" sayılmıştır. Federasyon ise Anayasada "ulusal gruplar arasında birliği sağlamayı amaçlayan bir özyönetim tipi" olarak tanımlanmıştır.[133] Yugoslavya kendine özgü "özyönetim" politikasını oluşturmuş ve Anasayayla birlikte "Yugoslav Sosyalizmi" ortaya çıkmıştır. Bu noktada Tito yönetimi ile Sovyetler Birliği anlaşmazlığı artmış, Yugoslavya Komintern'den ayrılmış [134] ve komünist ülkelerin birçoğu Yugoslavya ile olan ilişkisini kesmiştir.[135]

---

[129] Çiğdem Aydın Koyuncu - Samet Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliğinin Ohri Çerçeve Anlaşması Bağlamında Analizi", *International Journal of Social Inquiry*, 11(1), 2018, s.159.
[130] Hamza Aktan, *Makedonya Arnavutluk İlişkilerinde Makedonya Arnavutlarının Etkisi*, Logosa Yayınları, Üsküp 2006, s.6-13.
[131] Ali Erken, "Soğuk Savaş Dönemi Tito-Nasır Yakınlaşması ve Yugoslavya Müslüman Toplumu: 1955-1967", *Journal of History Studies*, 10(3), 2018, s.55.
[132] Kürşat Çınar, "Yugoslavya'nın Parçalanması: Etnik Çatışma Literatürü İçin Çıkarılacak Dersler", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 2019, s.19.
[133] Sancaktar, *Yugoslavya'da Sosyalizmden…*, s.160-161.
[134] Erken, "Soğuk Savaş…", s.56.
[135] Kahramanyol – Emgili, "Tito ve Balkan…", s.330.

Tito'nun en önemli özelliği devleti aynı anda kapitalist ve komünist bloğa yakın tutabilmesiydi. Diğer bir deyişle iki kutuplu sistemde taraf seçmek yerine alternatif ilişki ağları tesis eden Tito, uluslararası sistemin olumsuz etkilerinden uzak kalmayı başarmıştır. Ayrıca Tito'nun Bağlantısızlar Hareketi aracılığıyla İslam ülkeleri ile geliştirdiği ilişkileri, devletin iç politikasına da yansımış ve Müslümanlar kurucu halklardan altıncısı olmuştur. Ancak bu 'kurucu halk', yalnızca Bosnalı Müslümanları ifade etmektedir. Müslüman Arnavutlar ve Makedonlar bu kategoride yer almamıştır.[136]

2.5 J. B. TİTO SONRASI DÖNEM (1981-1991)

Tito'nun 1980 yılında hayatını kaybetmesiyle birlikte Yugoslavya'nın Soğuk Savaş yıllarındaki başarılı politikaları sona ermiş ve dengeler değişmiştir. Yugoslavya'da rotasyon mantığına dayalı devlet başkanlığı sistemi uygulanmış ve 1980-1991 yılları arasında 15 devlet başkanı görev almıştır.[137] Tito'dan sonra Devlet Başkanlığına getirilen Veselin Djuranović ekonomik ve sosyal krize engel olamamış, ülke hızlı bir çözülme sürecine girmiştir.[138] Özyönetim sisteminde yaşanan aksaklıkların yanı sıra 1973 ve 1979'da dünya petrol fiyatlarında meydana gelen artışlar, Yugoslavya'nın ekonomisini olumsuz etkilemiştir.[139] Petrol krizi ve dış borçların etkisiyle artan ekonomik sorunlar ise ülkenin yoksul bölgelerinde etnik temelli anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.[140]

1980'li yılların başında, Yugoslavya Arnavutlarının durumu giderek endişe yaratmış, Arnavutlar komünist partiden, devlet kurumlarından ve devletin işlettiği firmalardan çıkarılmıştır. 1981'de Kosova'da düzenlenen gösteriler Makedonya'daki Arnavut milliyetçiliğinin giderek saldırgan bir hale dönüşmesine neden olmuştur. Ayaklanmalarda merkezi yönetimden daha fazla hak talep eden Arnavutlar, mevcut sistemden duydukları hoşnutsuzluğu

[136] Yasin Şafak, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması,* Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.38.
[137] Bayram, "Balkan-Afrika…", s.49.
[138] Bozkurt, "Tito Sonrası…", s.54.
[139] İbrahim Tanyeri, "Yugoslav Ekonomisinde Bunalım ve Ekonomik Reform Programı", *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 1990, s.1.
[140] Güler, "The Dissolution…, s.123.

dile getirmişlerdir. Sırplar ve Arnavutlar arasında artan gerilim, Arnavutların Yugoslavya'nın diğer bölgelerinde de tek ses olmaları gerektiği görüşünü desteklemiştir.[141]

Slobodan Miloseviç'in iktidara gelmesiyle Arnavutların hakları keskin bir şekilde kötüleşmiş, Arnavutların durumu başta Kosova ve Makedonya olmak üzere bölgede gerginliği arttıran temel bir meseleye dönüşmüştür.[142] 1980-1991 yılları arasında eğitim alanındaki kısıtlamalar, halk türkülerinin yasaklanması, Makedonlara ait mal ve mülklerin Arnavutlara satışının yasaklanması, yeni doğan çocuklara milli nitelik taşıyan isimlerin verilmesinin engellenmesi ve 15 yaşına kadar dini eğitimin yasaklanması, 2001 yılında yaşanan Makedon Arnavut çatışmasının zeminini oluşturmuştur. Bu sürecin sonunda "Büyük Arnavutluk" hayaline daha sıkı tutunan Arnavutlar, hak taleplerinde daha istekli olmuşlardır.[143]

Arnavutların taleplerine karşı Sırpların daha baskın bir yapıda olmaları Anayasada değişiklik yapılmasını ortaya çıkarmış ve 1989 yılında anayasal değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile Arnavutların kurucu ulus olma statüsü ellerinden alınmış ve böylece Arnavut Makedon çatışmasının siyasal anlaşmazlığı somut bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aynı yıl içinde Doğu Bloku'ndaki hareketlenmeler, Yugoslavya'ya yansımış ve 1990'da çok partili düzene geçilmiştir. Fikir ayrılıklarına ve ulusçuluğun yükselişine daha fazla dayanamayan Yugoslavya, 1990 yılı itibariyle parçalanmaya başlamıştır. 23 Aralık 1990'da Slovenya, Ocak 1991'de Makedonya, 25 Haziran 1991'de Hırvatistan, Mart 1992 de Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir.[144]

Tito'nun ölümü, başkanlık sisteminin neden olduğu iktidar boşluğu, 1987'de Cumhurbaşkanı olarak seçilen Slobodan Miloseviç'in gücünün artması gibi değişiklikler, Yugoslavya'nın dağılmasının başlıca nedenlerindendir. Ordunun büyük bir kısmı Sırp asker ve komutanlardan oluştuğu için, Miloseviç ordu üzerinde daha kolay denetim sağlamış ve farklı politikalara

[141] Çağlar, "The Effects of Economic…", s.94.
[142] Fred Abrahams, "A Threat to Stability (Human Rights Violations in Macedonia)", *Human Rights Watch*, 1996, s.26. https://www.hrw.org/reports/1996/Macedoni.htm, e.t.11.11.2020.
[143] Mehmet Cihat Özönder, "Balkan Gelişmeleri Makedonya Sorunu", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* 3(1), 2001, s.207.
[144] Bozkurt, "Tito Sonrası…", s.54.

yönelmiştir. [145] 1989'da yaşanan ekonomik ve siyasal bunalım da cumhuriyetler arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Cumhuriyetlerin liderleri 1990 seçimlerinden sonra bir fikir birliğine varamamışlar ve bu başarısızlık 1991 ortalarında başlayan etnik çatışmanın da sebeplerinden biri olmuştur.

1991 yılında etnik çatışmanın ortaya çıkmasıyla ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Birçok analist çatışmanın alevlenmesinde siyasi liderlerin etkisine atıfta bulunmuştur. Bir siyaset bilimci olan Vojislav Stanovcic, Yugoslavya'nın siyasi liderler tarafından yok edildiğini açık bir şekilde savunmuştur. Burada ilk işaret edilen kişi S. Miloseviç olmuştur. Çünkü cumhuriyetlerin liderlerini tek çatı altında toplamaya ikna etmediği gibi, federal yapının giderek bölünmesine de sıcak bakmış ve 'Büyük Sırbistan' hayalinin sınırlarını bu şekilde genişletmeyi düşünmüştür.[146] Sonuç olarak 1980'li yıllarda başlayan yaklaşık on yıllık bir süreç, Yugoslavya milletlerinin milli kimliklerini yeniden canlandırma girişimlerine tanık olmuştur. Ekonomik sıkıntıların da tetiklediği bu durum, zor bir şekilde oluşturulan 'Yugoslav' kimliğinin çökmesine neden olmuştur.

[145] Güler, "The Dissolution of Yugoslavia…", s.123.
[146] Çınar, "Yugoslavya'nın Parçalanması…", s.19-20.

3 BÖLÜM MAKEDONYA ESKİ YUGOSLAV CUMHURİYETİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ (FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA/ FYROM)

3.1 BAĞIMSIZLIĞIN İLK YILLARI

Makedonya'nın bağımsızlık süreci kendine özgü koşullar içerisinde şekillenmiştir. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti dağılırken Makedonya halkının büyük bir kısmı bölgenin çok etnili yapısından dolayı federasyon içerisinde kalma yanlısı olmuştur. Ancak Yugoslavya'nın dağılacağı kesinleştiğinde Sırpların idaresinde kalmak yerine bağımsızlığı tercih etmişlerdir.[147] Bu süreçte Makedonya Arnavutları da Slavlaştırılma korkusu sebebiyle bağımsızlık sürecini desteklemişlerdir.[148] Ayrıca Makedonya'nın bağımsızlık sürecini hızlandıran farklı koşullar da bulunmaktaydı. Makedonya, ticari pazarlardan uzak tutulmuş ve merkezi yönetimden alması gereken ödenekten mahrum bırakılmıştır.[149] Bunların yanı sıra yoksulluğun ve işsizliğin artması, devlet kontrolü ve otoritesinin zayıflaması, organize suç örgütlerinin ortaya çıkışı, uyuşturucu ticareti, silah ve altın kaçakçılığı, fuhuşun yaygınlaşması gibi olaylar bağımsızlık sürecinin hızlı bir şekilde ilerlemesine yol açmıştır.[150] Kiro Gligorov bu şartlar altında Makedonya'nın ilk cumhurbaşkanı seçilmiş,[151] ardından 8 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlık referandumu yapılmıştır. % 75'lik bir katılımın sağlandığı[152] referandum sonucunda % 95'lik kabul oranıyla bağımsızlık kabul görmüştür.[153] 17 Kasım 1991 tarihinde parlamento tarafından kabul

---

[147] Dejan Marolov, "The Relations…", s.118.
[148] Tahir Kodal, "Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 14(29), 2014, s.380.
[149] İdriz – Uysal, "Üsküp'te Müslümanlar…", s.599.
[150] Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Devletçi Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi,* (2), 2019, s.62.
[151] "Kiro Gligorov", *Columbia University World Leaders Forum*, https://worldleaders.columbia.edu/directory/kiro-gligorov, e.t.13.02.2021.
[152] Jana Ilieva - Blagoj Conev, "The Republic of Macedonia and Its Recognition in the International Community (1991-2015)", V.S. Pejnovic – M. Stankovic (Ed.), *Macedonia Social, Political And Economic Issues*, Nova Science Publishers, Üsküp 2017, s.4.
[153] Marija Risteska, "Mapping the leaders in Macedonia and Albania: Can Elites Promote Positive Social Change?", *Regional Research Promotion Programme in the Western Balkans (RRPP)*, Skopje 2011, s.28.

edilen ve tartışmaya yol açan yeni Anayasada[154] Arnavutların kurucu ulus olarak yer almaması, bağımsızlığa destek veren Arnavutların referandumun sonucuna karşı çıkmalarına yol açmıştır[155]. Arnavutların Anasaya ile ilgili itirazlarına rağmen Makedonya'nın bağımsızlığı 17 Eylül 1991 tarihinde ilan edilmiştir.[156]

Gligorov'un ilk başarısı, Makedonya'yı savaşsız bir şekilde bağımsızlık hedefine ulaştıran müzakere becerisi ve deneyimleridir.[157] Gligorov, ülkenin çeşitlilik barındıran hassas yapısından dolayı otoriter bir tavır benimsemiştir. Gligorov'un bağımsızlık referandumundan kısa bir süre önce *"Ben zaten yaşlı bir adamım ve artık siyasette benim için hiçbir şey yok. Ben yalnızca tehlikeli koşullarda halkıma hizmet edebilmek için başkanlığı kabul ettim."* şeklinde yaptığı açıklama, bu durumu kanıtlar niteliktedir. [158] Gligorov, ülkenin demokratikleşmesini, sivil toplumun örgütlenmesini, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesini, çok partili sistemi ve serbest seçimleri savunmuştur. Gligorov Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan kriz ortamında barışçıl çözüm çağrısında bulunmuş, Bosna Hersek Cumhurbaşkanı A. İzzetbegoviç ile eşit derecede egemen devletlerden oluşan bir ittifak için bir öneri sunmuştur. Ancak Gligorov'un önerisi Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin diğer liderleri tarafından kabul edilmemiştir. Ancak birçok devlet adamının saygısını kazanarak ülkesinin Birleşmiş Milletler (BM)'e üye olmasında etkili olmuş, AB, ABD, Rusya, Çin ve diğer devletleri Makedonya'yı tanımaya ikna etmiştir. Diğer bir deyişle Gligorov, Makedonya halkı için kararlı ve ılımlı bir siyasetçi haline gelmiştir.

---

[154] Stefan Andonovski, "The Effects of Post-conflict Constitutional Designs: The Ohrid Framework Agreement And The Macedonian Constitution", *Croatian International Relations Review*, 14(81), 2018, s.26; 1991 Makedonya Anayasası için bkz. https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf, e.t.10.09.2021.

[155] Fatih Demircioğlu, "Makedonya Cumhuriyeti'nde Barış ve Güvenlik Meseleleri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 2019, s. 222.

[156] Hacısalihoğlu, "Makedonya", https://islamansiklopedisi.org.tr/ makedonya, e.t.21.03.2021.

[157] Gabriel Partos, "Kiro Gligorov", *The Guardian*, (12.01.2012), https://www.theguardian.com/world/ 2012/jan/12/kiro-gligorov e.t.19.04.2021

[158] Andrew Rossos, *Macedonia and The Macedonian: A History*, Hoover Instituton Press, California 2013, s.265.

Makedon aydınlar, 4 Şubat 1990'da "Tüm Makedonların Eylem Hareketi" (MAAK) olarak adlandırılan bir hareket başlatmışlardır. Makedonya'nın komünist olmayan ilk milliyetçi hareketi MAAK, *"Makedonya sadece Makedon halkının ulusal devleti olabilir"* söylemi ile hızla yayılmıştır.[159] MAAK Başkan Yardımcısı Levko Djambazovski, *"Makedon halkı, devlet ile azınlık arasındaki ilişkiyi yeniden kurmalıdır. Ancak azınlık, devlete herhangi bir bağlılık hissetmiyor, sadece hak talep ediyor."* diyerek Arnavut sorununa ılımlı bir yaklaşım göstermediğini açığa vurmuştur.[160] Hareketin temel amacı Makedonya'nın komşu ülkelerdeki çıkarlarını savunmaktı.[161] Ancak fikir ayrılığına düşen aydınların bir kısmı hareketten ayrılarak VMRO-DPMNE (Vnatreşna Makedonska Revolucionerna Organizacija - Demokratska Partija Za Makedonsko Nacionalno Edinstvo/ İç Makedon Devrimci Örgütü – Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi)'nin temellerini atmıştır. Deneyimli aydınların bu girişimi partinin destek bulmasını kolaylaştırmıştır. VMRO-DPMNE, Gligorov'un partisi olan Yugoslavya Komünist Partisi'nden sonra ülkenin ikinci büyük siyasi partisi olmuştur. Makedonların bir fikir birliği sağlayamaması ve siyasi partiler aracılığıyla bölünmeleri, çok partililik fikri sebebiyle endişe yaratmıştır. Bağımsızlığın Sırp hâkimiyetinde kalmamak adına atılan bir adım olduğu göz önüne alındığında, Sabrina Ramet'in de belirttiği gibi bağımsızlık, "isteksiz" bir ulusal hedef olmuş ve bu bağlamda referandumun sonuçları tehlikeli bir hal almıştır.[162]

Makedonya'da Siyasi Partiler Kanunu'na[163] bağlı olarak 55 siyasi parti kurulmuştur. Gligorov hükümeti, ülkedeki gerginliği azaltmak amacıyla parlamentoda Arnavut siyasi partilerine temsil hakkı vermiştir.[164] Bunlar Demokratik Refah Partisi (PDP), Ulusal Demokrat Parti (NDP), Arnavutların Demokratik Refahı Partisi (PDPA), Cumhuriyetçi Parti ve Arnavut

[159] Irwin, "Macedonia Since…", s.332.
[160] Katsiyiannis, *Hyper-Nationalism and…,* s.121.
[161] Rossos, *Macedonia and The…*, s.262.
[162] Irwin, "Macedonia Since…", s.334.
[163] Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.legislationline.org/download/id/4724/file/fYROM_LAW%20ON%20POLITICAL%20PARTIES_2008.pdf , e.t.08.08.2021.
[164] "Macedonia: Country Background and Recent Conflict", https://www.everycrsreport.com /reports/RL30900.html e.t.09.11.2020.

Demokratik Birlik Partisi'dir.[165] Arnavut partilerin öncelikli hedefi, bireysel değil kolektif haklarını elde etmek ve yaygınlaştırmak olmuştur. Bu doğrultuda öncelikle kurucu ulus statüsünü yeniden elde ederek anayasal bir değişiklik kazanmak istemişlerdir. Daha sonra Arnavutça ile ilgili haklarının, bu bağlamda üniversite düzeyi dâhil olmak üzere ana dilde eğitim, güvenlik ve kamu sektöründe orantılı temsil, yerel yönetimde daha fazla özerklik gibi değişikliklerin yapılmasını talep etmişlerdir. Arnavutların çoğunluğu parlamentoda Demokratik Refah Partisi'ni desteklemiştir. Ancak siyasal zeminde kendini gösteremeyen ve fikir ayrılığına düşen Arnavut aydınlar, bağımsızlığın ilk yıllarında yeterince aktif rol oynayamamıştır.

1992 yılında yapılan nüfus sayımı sonucuna göre Makedonya'nın toplam nüfusu 2.033.964'tür. Yine aynı sonuçlara göre nüfus içerisinde 427.313 kişi Arnavut'tur. Arnavutlar bu sonuca oldukça tepki göstermiş, nüfuslarının Makedonya nüfusunun % 35-40'lık kısmına tekabül ettiğini söyleyerek seçim sonuçlarını boykot etmişlerdir. Arnavutlar nüfus sayım memurlarının Makedon olmasından dolayı ortaya böyle bir sonuç çıktığını, Makedonlar ise Arnavut nüfusunun az olduğunun bilindiğinden dolayı bu gerçeği gizlemek amaçlı böyle bir boykot eyleminde bulunulduğunu iddia etmiştir.[166] Ayrıca Arnavut ailelerle kız alıp veren Türk aileler içerisinden, nüfusta kendilerini Arnavut olarak kaydedenler bulunduğu iddia edilmiştir.[167] Karşılıklı iddialar neticesinde Makedon Arnavut anlaşmazlığı artmış, Arnavutların radikalleşme süreci başlamıştır.

3.2 BADİNTER KOMİSYONU VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

Yugoslavya'nın dağılması sürecinde siyasal sistemde yaşanan karmaşık durum yalnızca Makedonya'ya özgü değildir. Bağımsızlığını kazanan diğer ülkelerin de Makedonya'daki tanınma sorununa benzer bir sorun yaşadığı

[165] Vladimir T. Ortakovski, "Interethnic Relations and Minorities in the Republic of Macedonia", *Southeast European Politics*, 2(1), 2001, s.29-34.
[166] Jens Reuter, "Policy and Economy in Macedonia", J. Pettifer (Ed.), *The New Macedonian Question*, Palgrave Macmillan, London 1999, s.35.
[167] Baskın Oran, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler: Bulgaristan, Makedonya, Kosova", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 48(1), 1993, s.131.

bilinmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için 27 Ağustos 1991'de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) öncülüğünde düzenlenen Yugoslavya Konferansı'nda geçici bir komisyon kurulmuştur. Komisyona Fransız Anayasa Konseyi Başkanı Robert Badinter'in başkanlık etmesi nedeniyle Badinter Komisyonu olarak bilinmektedir. Badinter Komisyonu'nda Alman ve İtalyan Anayasa Mahkemeleri, Belçika Tahkim Mahkemesi ve İspanya Anayasa Mahkemesi Başkanları yer almıştır. Komisyon AET tarafından resmi olarak tanınmayı talep eden Hırvatistan, Makedonya ve Slovenya Cumhuriyetlerinin AET Bakanlar Konseyi tarafından belirlenen koşulların takibini üstlenmiştir. Komisyon'un içtihadı birçok önemli uluslararası hukuk doktrinini ve daha önce yaşanan iç çatışmalardan yola çıkarak kendi kaderini tayin, devlet mirası ve devletin tanınması gibi uluslararası siyasi meseleleri kapsamıştır.[168] Bu doğrultuda Komisyon bağımsızlık talebinde bulunan bölge ülkelerinin uluslararası kamuoyunca tanınması ve bunun için gerekli şartların belirlenmesi faaliyetlerini yürütmüştür. [169] Makedonya Aralık 1991'de tanınma talebinde bulunmuş ve komisyon incelemelere başlamıştır. Komisyon tarafından Makedonya Anayasası'nın azınlık hakları ile ilgili kriterleri karşıladığı belirtilmiş ve daha sonra karşılanacak kriterlerin işleyişi de Makedonya'dan Badinter Komisyonu'na gönderilen mektuplarla sağlanmıştır.[170]

Komisyonun bildirileri resmi ve bağlayıcı değil, tavsiye niteliğindeki kararlardır. Ancak bu kararlar verilirken Uluslararası Adalet Divanı içtihatlarından alıntı yapılmış ve komisyonun kararlarına karşı güvensizlik oluşmuştur. Böylece kararlar sorgulanabilir bir hal almış ve esnetilebilen bir uygulamaya neden olmuştur.[171] Nitekim Makedonya'da yaşayan Arnavutların talepleri, Bosna Hersek sınırları içerisinde özerk bir bölge elde eden Sırpların

[168] Alain Pellet, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee A Second Breath for the Self-Determination of People", *European Journal of International Law,* 3(1), 1992, s.178.
[169] Ezeli Azarkan, "Devletlerin Tanınmasında Dönüm Noktaları: Badinter Komisyonu ve Kosova'nın Tanınması", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 7(1), 2016, s.158.
[170] Thomas D. Grant, *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution,* Greenwood Publishing Group, Connecticut 1999, s.161.
[171] Pomerance, "The Badinter Commission…", s.31-33.

talepleri kadar önemsenmemiştir.[172] Bu şartlar altında Makedonya'nın komşuluk ilişkileri de önem kazanmıştır. Makedonya Cumhuriyeti 6 Ocak 1992 tarihinde kabul ettiği anayasa değişiklikleri içerisinde değiştirilen 1 ve 2.maddelerde,"*Makedonya Cumhuriyeti'nin herhangi bir komşu devlete karşı toprak iddiası yoktur. Makedonya Cumhuriyeti'nin sınırları, ancak anayasa ve özgür irade ilkesine genel kabul görmüş uluslararası standartlara bağlı kalarak değiştirilebilir."* hükümleri belirtilmiş ve diğer Balkan devletleri üzerinde bir hak talep edilmeyeceği açıklanmıştır.[173]Ancak Makedonya'nın bağımsızlığı sonrasında dile getirilen Makedonya'nın dili ve ismi ile ilgili sorunlar bir çözüme kavuşturulamamıştır.

Bulgaristan Makedonya'nın Anayasasında resmi dil olarak yer alan Makedoncaya itiraz etmiştir. Bulgaristan'ın temel iddiası, Makedoncanın içerisinde Sırpça kelimeler bulunsa da dil yapısı itibariyle Bulgarcaya daha yakın olduğu için Makedonya'da konuşulan dilin Bulgarca olduğu yönündedir.[174] Yunanistan, ise kuzeyinde bulunan "Makedonya" isimli bölge sebebiyle, "Makedonya Cumhuriyeti"nin ismine itiraz etmiş ve değiştirilmesini talep etmiştir.[175] 1992 yılında Selanik'te milyonlarca kişi "Makedonya Yunandır!" sloganı ile Makedonya'nın ismini protesto etmişlerdir.[176] Bu durum Makedonya Cumhuriyeti'nin BM üyeliği önünde de Yunanistan vetosu sebebiyle engel teşkil etmiştir. BM ise Makedonya'nın üyeliği için geçici bir çözüm yolu bulmuş, devletin ismi "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" (FYROM) olarak belirlenmiştir.[177] Yunanistan Makedonya'nın "kalıcı" isim değişikliği için yıllarca mücadele etmiş, bu

[172] Volkan Tatar, *Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.251.
[173] Bu değişikliğin 1.Maddesi, Makedonya Cumhuriyeti Anayasası'nın 3.Maddesine ektir. Değişikliğin 2.Maddesi, 3.maddenin 3.fıkrasının yerine geçer. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/36714/70972/F511737559/MKD36714%20Eng.pdf e.t.08.10.2021.
[174] Hacısalihoğlu, "Makedonya", https://islamansiklopedisi.org.tr/ makedonya, e.t.21.03.2021.
[175] Mustafa Durmaz, "Makedonya Sorunu ve Yunanistan'ın İsim Uzlaşmazlığı", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, (3), 2015, s.66.
[176] "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anlaşması İmzalandı: 27 Yıllık Yunanistan-Makedonya İsim Krizi Hakkında Bilinmesi Gerekenler", *BBC News Türkçe*, (17.06.2018), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44477691, e.t.26.12.2020.
[177] *UN Security Council 3191st Meeting Resolution,* (817), (07.04.1993), https://www.nato.int/ifor/un/u930407a.htm, e.t.03.01.2021.

süreçte ambargo ve baskı uygulamanın dışında gerek spor müsabakalarında gerekse uluslararası örgütlere katılımda Makedonya'nın ismine hep itiraz etmiştir.[178] Ayrıca Yunanistan Makedonya bayrağının üzerindeki "Vergina Güneşi"nin bir Yunan sembolü olduğunu belirterek bu simgenin kullanılmasına karşı çıkmıştır.[179] 14 Eylül 1995'te Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arabuluculuğunda imzalanan "Geçici Anlaşma" ile Makedonya bayrağı değiştirilmiş ve Yunanistan ambargosunu kaldırmıştır.[180]

Makedonya'nın doğrudan bir sorun olarak algılamadığı, ancak bağımsızlık sürecinde ülkeyi zora düşüren başka bir mesele de Sırbistan ile yaşanan ekonomik ve askeri sorunlardır. Bosna Hersek'te başlayan çatışma nedeniyle merkezi yönetimin (Yugoslavya'nın dağılmasıyla merkezi yönetimde kalan Sırbistan), Makedonya'dan tüm teçhizatlarla birlikte orduyu ve mali sermayeyi geri çekmesi, Makedonya'yı ekonomik ve askeri alanda savunmasız bırakmıştır.[181] Ayrıca bu süreçte Kosova bölgesinde yaşayan Arnavutlar da hak taleplerinin karşılanmaması sebebiyle bir örgüt kurarak silahlı çatışmaya yönelmişlerdir. 1993 yılında kurulan Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (Ushtria Çlirimtare e Kosoves/ UÇK),[182] amacı önce Kosova'yı bağımsızlaştırmak, daha sonra Makedonya Arnavutlarının da dâhil olduğu "Büyük Arnavutluk" devleti kurmaktı. Bu doğrultuda UÇK'nın kurulması, Makedonya Arnavutlarını etkileyen en önemli gelişme olmuştur. Arnavutların Kosova ve Makedonya'da başlayan mücadelesi, bu dönemde Arnavutluk Devleti'nin üzerine düştüğü bir mesele olmamıştır. 1992 yılında iktidara gelen Arnavutluk Cumhurbaşkanı Sali Berişa, Makedonya ile tek sorunlarının Makedonya'daki Arnavutların hakları olduğunu belirtmiş, Makedonya ile başka bir sorunun olmadığını dile getirmiştir. Öyle ki Arnavutluk, Yunanistan'ın ambargo uyguladığı dönemde Durres'teki limanını Makedonya'nın kullanımına açmıştır.[183] Ayrıca Mayıs 1993 tarihinde

[178] Halis Ayhan, "Makedonya ile Yunanistan Arasındaki İsim Sorununun Çözümünde Arabuluculuğun Etkisi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 2019, s.228.
[179] Selim Vatandaş, "Makedonya'nın AB Üyelik Süreci", *BİLGESAM*, (5002), 2013, s.3.
[180] Christopher S. Wren, "Greece to Lift Embargo Against Macedonia if It Scraps Its Flag", *New York Times,* (14.09.1995), https://www.nytimes.com/1995/09/14/world/greece-to-lift-embargo-against-macedonia-if-it-scraps-its-flag.html, e.t.26.11.2020.
[181] Marolov, "The Relations Between…", s.120.
[182] Nedim Emin, *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu,* SETA Yayınları, Ankara 2014, s.43.
[183] Lars Jerker Lock, "A Conflict Analysis – Macedonia", *SIDA*, 2003, s.11.

Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk arasında karayolu ve demiryolu koridoru geliştirmek amacıyla bir protokol imzalanmıştır.[184] Bu gelişmeler Arnavutluk'un Makedonya'daki azınlık meselesi ile ticari ilişkilerini birbirinden ayrı tuttuğunu göstermiştir.

3.3 MAKEDON ARNAVUT ANLAŞMAZLIĞININ YÜKSELİŞİ

Makedonya Parlamentosu 12 Kasım 1992 tarihinde bir Vatandaşlık Yasası kabul etmiştir.[185] Yasaya göre Makedonya'da en az 15 yıl ikamet edenlere vatandaşlık verilmiştir. Yasa son 15 yıl içerisinde başta Kosova olmak üzere diğer Balkan devletlerinden Makedonya'ya göç eden binlerce Arnavutun vatandaş sayılmaması nedeniyle ciddi bir sorunla karşılaşmasına yol açmış, ülkeyle uzun süreli bağları olan Arnavutları vatansız bırakmıştır. Arnavutların tepkileri giderek büyümüş ve Batı Makedonya Arnavutları 11 Aralık 1992'de Batı Makedonya'nın 'İlirida Cumhuriyeti' olarak özerkliğini talep eden bir referandum düzenlemişlerdir.[186] Arnavutlar genel olarak Makedonya'nın batısında, Arnavutluk ya da Kosova sınırında; Üsküp, Kumanova, Kalkandelen (Tetovo), Kırçova ve Debre'de yaşamaktaydı.[187] Bu nedenle referandumun sonucu özerk bir yönetimin kurulması yönünde olmuş ancak Makedonya Hükümeti'nin referandumu tanımaması ve özerklik girişimine uluslararası toplumdan bir destek gelmemesi sonucunda girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu süreçte Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Amerikalı diplomat Robert H. Frowick önderliğinde Makedonya'ya bir izleme misyonu göndermiş ve misyon Makedonya'da çatışma tehlikesinin olduğuna dikkat çekmiştir.[188] Makedonya Hükümeti 1993 yılı içerisinde Arnavutların Arnavutluk'tan silah temin etmek için yer altı örgütleri kurduğunu iddia etmiş ve Savunma Bakanı Yardımcısının da dâhil olduğu

[184] Michael G. Roskin, "Macedonia And Albania: The Missing Alliance", *Parameters* 23(1), 1993, s.93. https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol23/iss1/31, e.t.20.12.2020.
[185] "Act on Citizenship of the Former Yugoslav Repulic of Macedonia (1992)", https://www.legislationline.org/documents/id/5652, e.t.18.10.2020.
[186] Andonovski, "The Effects of …", s.27.
[187] Mehmet Cihat Özönder, "Balkan Gelişmeleri Makedonya Sorunu", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* 3(1), 2001, s.206.
[188] Pettifer, "The Albanians in…", s.139.

yedi Arnavut vatandaş tutuklanmıştır.[189] Bu olay Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki güveni sarsmış, Enformasyon Bakan Yardımcısı Mira Jankovska, ülkedeki sınır sorunlarının yanı sıra en büyük sorunlarının Arnavutlar olduğunu belirterek meselenin ağır bir hal almaya başladığını ifade etmiştir.[190]

Bu süreçte Makedonya'da Arnavut meselesi dışında yeni sorunlar da ortaya çıkmıştır. Etnik kimlik farketmeksizin Makedonya vatandaşlarının büyük bir kısmı ülkenin zayıf yapıdaki kurumlarından, siyasi partilere duyulan güvensizlikten ve ekonomik zorluklardan yana sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Anayasaya aykırı uzun gözaltı süreleri, fiziksel ve sözlü tacizler, adil yargılanma hakkının engellenmesi gibi örnekler ise tüm azınlık grupların şikâyet ettikleri konular arasındaydı. Ayrıca bu sorunların dile getirilmesi konusunda önemli bir araç olan basın özgürlüğü de sorunlu meselelerden biri olmuştur. Devlet tekelinde bulunan Nova Makedonja isimli şirket, özel basını ciddi bir şekilde önlemiş ve tekelini sürdürmek istemiştir. Hükümet Mayıs 1995'te seksen sekiz özel radyo ve televizyon istasyonunu, özellikle de etnik gruplar üzerinde etkili olanları kapatmıştır. Daha sonra yapılan protestolar üzerine bunların birçoğuna tekrar yayın izni verilmiştir.[191]

Hükümetin ülke içindeki problemlerin tek başına üstesinden gelemeyeceğini düşünmesi üzerine Makedonya, 8 Nisan 1993'te "Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti" adı ile BM'ye üye olmuştur.[192] BM üyeliği hem Makedonya Hükümeti için hem de Arnavut toplumu için olası bir çatışmaya karşı önemli bir güvence sağlanmıştır. Ancak bu gelişmeler Arnavut siyasetçilerin önünü kesememiş ve daha radikal adımlar atılmaya başlanmıştır. Kalkandelen'deki Demokratik Refah Partisi (PDP), Haziran 1993'te radikallerin kontrolüne geçmiş ve partinin diğer şubeleri de hızla onu takip etmiştir. Artık amaç

[189] Abdülmecit Nuredini, *Makedonya'nın İç ve Dış Politika Sorunları (1990–2005)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006, s. 24.
[190] Henry Kamm, "Macedonia Sees Its Albanians as Its 'Biggest Problem", *The New York Times*, (05.05.1994), https://www.nytimes.com/1994/05/05/world/macedonia-sees-its-albanians-as-its-biggest-problem.html, e.t.04.01.2021
[191] Abrahams, "A Threat to…", s.26, https://www.hrw.org/reports/1996/Macedoni.htm, e.t.11.11.2020.
[192] "United Nations – Member States", https://www.un.org/en/member-states/index.html, e.t.19.08.2020.

"*kurucu ulus*" statüsünün kazanılmasının yanı sıra hükümette Makedonlar ile eşit pozisyon paylaşmak olmuştur.[193]

Gerginliği arttıran başka bir adım 20 Haziran 1994 tarihinde yapılan nüfus sayımı olmuştur. Zira sayım sonuçlarına göre Arnavut nüfusu, Arnavutların iddia ettikleri oranın çok altında kalmıştır. Sayım sonucunda Makedonya'da 1.288.330 Makedon, 429.140 Arnavut (%22,99), 43.732 Türk (%2,3), 39.260 Romen (%2), 15.315 Sırp (%0,8), 8.467, 22.607 Ulah (%1,1) yaşadığı tespit edilmiştir.[194] Arnavutlar ve Makedonlar arasında Arnavut topluluğun gerçek nüfusunun ne olduğu konusundaki tartışmalar her zaman devam etmiştir. Özellikle Arnavutlar, nüfuslarının tam olarak saptanamadığı iddialarını 1994 yılı sonrasında arttırmışlardır. Mandacı'ya göre Arnavutlar bakımından demografik orantıyı tam olarak gösterecek bir nüfus sayımı, Arnavutların kamu kurumlarında istihdamı açısından hayati bir öneme sahiptir. [195] Parlamentonun Arnavut üyelerinden Mersim Pellozhani *"Şimdi bu sayımın ne adil ne de doğru olduğuna inanıyoruz."* diyerek sonuçların gerçeği yansıtmadığı görüşlerine destek vermiştir. Makedonlar ise nüfus sayım yasasının, beş farklı dilde ilan edilmiş olmasının sayım sürecinin ne kadar şeffaf olunduğunun bir göstergesi olduğunu beyan ederek Arnavutların iddialarına tepki vermiştir.[196]

Nüfus sayımı sonuçlarından sonra Arnavutlar dil, kültür ve eğitim meselesini kilit nokta olarak görmüşler ve bu alandaki hak taleplerine yoğunlaşmışlardır. Temelde Makedon ve Arnavut ayrımı ilköğretim ve ortaöğretimde kendi dillerinde eğitim gören çocukların yükseköğretim düzeyine geldiğinde yalnızca Makedonca eğitim almak zorunda olmasından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca üniversite kayıtlarında azınlıklar için farklı kontenjan sistemi uygulanmaktaydı. Arnavutların bu konudaki talebi kendi dillerinde yüksek öğrenim görmenin üzerinde Arnavutça eğitim veren bir üniversiteye sahip olmak olmuştur. İlköğretim düzeyinde yaşanan sorun ise din ve ahlak dersine

[193] Pettifer, "The Albanians in…", s.139.
[194] Özönder, "Balkan Gelişmeleri…", .s.206.
[195] Mandacı, *Makedonya Cumhuriyeti'nde…,* s.396.
[196] Roger Cohen, "Macedonia Census Just Inflames the Disputes" *The New York Times*, (17.07.1994), https://www.nytimes.com/1994/07/17/world/macedonia-census-just-inflames-the-disputes.html, e.t.06.12.2020.

dayanmaktaydı. Makedonya'daki ilköğretim müfredatında Müslümanlar ve Hristiyanlar için farklı bir kitap ve ders işleyişi söz konusuydu.[197] Esasen bu tutum çocukların dini farklılıkları açısından hoşgörü dâhilinde bir durum olarak görünse de bölünmeyi tetikleyen bir uygulama olmuştur.

Makedonya'daki Arnavutluk Aydınlar Meclisi'nin 4 Haziran 1994 tarihli toplantısında, yüksek öğretimde Arnavutça eğitimin önemi vurgulanmış ve Kalkandelen'de (Tetovo) bir üniversite kurulması kararı alınmıştır. Ancak hükümet üniversiteyi tanımamıştır.[198] Hükümet üniversitenin 17 Şubat 1995'teki açılış törenine büyük bir tepki göstererek yedi profesör ve elliden fazla öğrenciyi tutuklamış, okulun yeterli akademik seviyede olmadığını dile getirmiştir. Açılışta Makedon bir polisin bir Arnavut öğrencinin ölümüne neden olması, uluslararası gözlemcilerin dikkatini çekmiş ve Arnavutluk Devleti yetkilileri bu olayı "şov amaçlı bir eylem" olarak nitelendirerek kınamıştır.[199] Makedon medyası da üniversite girişiminin Makedonya'nın Kosovalılaştırılmasının ve federalleştirilmesinin ilk adımı olduğunu söylemiştir.[200]

Arnavutlar bu yaşananladan sonra meseleye daha fazla bağlanarak kendi dillerini ve alfabelerini kullanmaya, tüm kurumlarda ve sektörlerde katılımlarını arttırmak istemişlerdir.[201] Makedonya eğitim sistemi dışında bir müfredat kullanarak hükümetin daha çok tepkisini çeken Kalkandelen Üniversitesi, çatışmanın bir sembolü haline gelmiştir.[202] Polis baskınları, binalarda tahripler, gözaltına alınanlar ve hatta birkaç ölümle sonuçlanan bir sürecin sonucunda Arnavut toplumu üniversitenin kapatılmamasını sağlamıştır. Bu süreçte uluslararası basında Makedonya'nın, Hırvatistan'ın

[197] Emin Emin, "Balkanlar'da Ortak Bir Geleceğin Mimarı Olarak Eğitim", *İNSAMER,* 2018, https://insamer.com/tr/balkanlarda-ortak-bir-gelecegin-mimari-olarak-egitim_1569.html, e.t.16.07.2021.
[198] Abdulla Azizi, "The Right to Education in the Republic of Macedonia: The Right to Education in one's Mother Tongue", *Procedia Social and Behavioral Sciences,* (15), 2011, s.2438.
[199] Premysl Rosulek, "Macedonia in 2011 – On The Way Towards Stabilization Or Before The New 'Grand' Agreement?" M. Risteska – Z. Daskalovski (Ed.), *One Decade after the Ohrid Framework Agreement: Lessons (to be) Learned from the Macedonian Experience*, Center for Research and Policy Making, Skopje 2011, s.72.
[200] Mandacı, *Makedonya Cumhuriyeti'nde…,* s.129.
[201] Gabriel Munuera, "Preventing Armed Conflict in Europe: Lessons From Recent Experience", *Institute For Security Studies, Chaillot Papers*, 15(16), 1994, s.26.
[202] Demircioğlu, "Makedonya Cumhuriyeti'nde…", s.222.

Krajina'sında veya Bosna'nın Sırp Cumhuriyeti'nde tanık olunan türden bir ayrılığa doğru gittiğine dair söylemler artmıştır.[203]

3.4 BM ÖNLEYİCİ DAĞITIM GÜCÜ'NÜN MÜDAHALESİ

Makedonya Hükümeti, ülkedeki anlaşmazlığın çatışmaya dönüşmesi endişesiyle bir çözüm arayışına girmiştir. Cumhurbaşkanı K. Gligorov BM'den destek talep etmiş ve BM Genel Sekreterinin Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ sınırlarında bir BM gücü konuşlanmasını tavsiye etmesi üzerine Kasım 1992'de sınır bölgelerinde güvenlik ve önleyici koruma tedbirleri alınmıştır.[204] 1995'e gelilndiğinde Güvenlik Konseyi, BM Koruma Gücü'nün (United Nations Protection Force/ UNPROFOR) yetki ve sorumluluklarını BM Önleyici Dağıtım Gücü'ne (United Nations Preventive Deployment Force/ UNPREDEP) devrederek mevcut sorunlar için çözüm üretme yoluna girmiştir.[205] UNPREDEP'in görevi Makedonya'yı çatışmalardan korumak ve barış ortamının sürdürülmesini sağlamak olmuş, bunu da bir süreliğine başarmıştır. Ayrıca UNPREDEP, Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki iletişimi güçlendirerek ülkede istikrarı sağlamış ve böylece Makedonya sınırında asker bulunduran Sırp müdahalesine izin vermemiştir. Bu noktada BM'nin varlığı, sınır güvenliği adına önemli bir faktör olmuştur.

UNPREDEP, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi kuruluşların ülkedeki çalışmalarını koordine etmiştir. Ancak UNPREDEP'e gelen olumsuz eleştiriler de mevcuttur. Zira Makedonya halkı ve hükümeti BM'den daha fazlasını beklemekteydi. UNPREDEP'in ülkedeki insan hakları ihlallerine ve haksız gözaltı uygulamalarına yeterince tepki vermediğine yönelik görüşler bulunmaktaydı. Ancak BM'ye bağlı sivil polis şeflerinden Adam Kuna, soruşturmalara doğrudan müdahale edemediklerini, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün de yetkilerinin sınırlı olduğunu ve vakaları yaşandıktan sonra öğrendiklerini

[203] Alice Ackermann, "Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia", *Syracuse University Press,* New York 2000, s.68.
[204] Munuera, "Preventing Armed…", s.30.
[205] "UNPREDEP Mission Background", *Peace and Security Section,* https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unpred_b.htm, e.t.22.06.2021.

bildirmiştir.[206] Ayrıca bu süreçte Arnavutluk'ta hukuk düzeni çökmüş, sınırda kontrolsüzlük yaşanmış ve bir iç karışıklık ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine UNPREDEP, sınırda yapılan kaçakçılığın ve yolsuzluğun Makedonya Hükümeti tarafından engellenememesi sonucunda Arnavutluk sınırına da asker konuşlandırma kararı almıştır. 1997 yılında Arnavutluk'taki hükümet değişikliği sonucunda Başbakan olan Fatos Nano da, Makedonya'daki Arnavutların desteklenmesi ancak bunun sokaklarda ve devlete karşı sadakatsizlik ile kazanılmaması gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur.[207]

Arnavutlara 1974 Anayasası'yla milli bayramlarda resmi kurumlara Arnavut bayrağını asma hakkı verilmişti. Ancak Gostivar Belediye Başkanı Rufi Osmani, zaman içerisinde Arnavut bayrağını her gün asma girişiminde bulunmuş ve anayasal düzenin dışına çıkmıştır. Bu durum 1997 yılında büyük bir sorun haline gelmiştir. Gostivar Belediye Başkanı Rufi Osmani ve çevresindeki Arnavutlar bu uygulamalarında direnmişler ve bayrak protestolarına başlamışlardır. 9 Temmuz 1997 günü yapılan protesto Makedon polisler tarafından bastırılmış ve yüzlerce yaralının yanı sıra üç Arnavut hayatını kaybetmiştir.[208] Rufi Osmani tutuklanarak yürürlükte olan eski komünist ceza kanunu yasası uyarınca devlet karşıtı yaptırımlarla suçlanmıştır. Ardından Kalkandelen Belediye Başkanı Adem Demiri de aynı gerekçelerle Haziran 1998'de yargılanmıştır.[209] Avrupa Parlamentosu, Rufi Osmani ve onun yanında tutuklanan diğer kişilerin serbest bırakılması adına 17 Aralık 1998'de bir öneri sunmuştur.[210] Bu öneri bildirisi sonucunda Rufi Osmani, Adem Demiri ve birçok kişinin cezaları düşürülmüştür.

Bayrak Krizi'nin gölgesinde Makedon ve Arnavutların ulusçu duygularının yükselmesi, 18 Ekim ve 1 Kasım 1998'de Makedonya'da yapılan üçüncü çok

---

[206] Abraham, "A Threat to…", s.51-52, https://www.hrw.org/reports/1996/Macedoni.htm, e.t.11.11.2020.
[207] Ortakovski, "The Kosovo…", s.15.
[208] Muzaffer Tufan, "Makedonya Arnavutları ve Türkleri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (12), 1998, s.384-385.
[209] Pettifer, "The Albanians in…", s.143.
[210] Osmani, Demiri, Bexheti ve Dauti'nin Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti (FYROM) davalarına ilişkin kararlar için bkz. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51998IP1117&from=LV, e.t.23.10.2020.

partili parlamento seçimlerine yansımıştır. Makedonya'nın bağımsızlığından beri var olan hükümet değiştirilmiş ve milliyetçi partilerin çoğunlukta olduğu bir koalisyon hükümet kurulmuştur.[211] Hükümetin önceliği, ekonomik reformlar ve işsizliğin azaltılması olmuştur. Arnavutların radikalleşmelerinde önemli bir etken olan işsizlik ve refah düzeyinin düşüklüğü dikkate alınarak yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Makedonya'nın batısındaki Arnavutlar da, 1998 seçimlerini siyasi egemenlik kazanma yolunda bir şans olarak görmüş ve koalisyon hükümete dâhil olan iki milliyetçi Arnavut partisinin faaliyeti toplumda beklentiye yol açmıştır.[212] Yeni hükümet herkesi temsil edecek biçimde milliyetçi, komünist, sosyalist vb. olarak nitelendirilen sekiz siyasi partiden[213] oluşmuştur. Ancak etnik gerginlik giderek yükselmiş, yeni hükümet içerisindeki parti liderlerine duyulan güven azalmıştır. Arnavut halk siyasi mücadelede partilerin yetersiz kaldığını belirtirken milliyetçi Makedonlar da hükümetin Arnavut isyancılara yeterince taviz verdiğini dile getirmiştir.[214] 1998 sonrasında barışı sağlama beklentilerin aksine yolsuzluk ülke çapında giderek artmış ve sadece devlet yetkilileri zenginleşmiştir. 2001 yılında yapılan bir araştırmaya göre yolsuzluğun, halkı etnik çatışmadan daha çok huzursuz ettiği sonucu ortaya çıkmıştır.[215]

Bu süreçte Arnavutların yaşam standartlarının kötüleşmesi nedeniyle başlattığı protestolar giderek tehlikeli bir hal almış, Dibra gibi Arnavutluk sınırına yakın bölgeler silah ticaretinde kritik yerler haline gelmiştir.[216] Bu durumda Makedonya Hükümeti'nin tavrı da daha sert bir hal almış ve Arnavutlara yönelik uygulamaları değişmiştir. BM Balkanlar Özel İnsan

---

[211] "Parliamentary Elections, 18 October and 1 November 1998", https://www.osce.org/odihr/elections/fyrom/117865, e.t.18.10.2020.
[212] "The Politics of Ethnicity and Conflict", *International Crisis Group, Macedonia Report,* Skopje 1997, s.4.
[213] Hükümette yer alan partiler: SDSM, PDP, DA, DPA, LP, SPM ve diğerleri için bkz. http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2313_98.htm e.t.24.10.201.
[214] "IWPR Balkan Crisis Reports: Macedonia Special", *IWPR,* (BCR No.228) Skopje 2001, https://reliefweb.int/report/albania/iwpr-balkan-crisis-reports-macedonia-special, e.t.05.05.2021.
[215] Lock, "A Conflict Analysis…", s.20.
[216] "Turning The Page: Small Arms and Light Weapons in Albania", *Center for Peace and Disarmament Education and Saferworld,* s.7. https://www.files.ethz.ch/isn/15132/Albania.pdf, e.t.17.06.2021.

Hakları Raportörü Elizabeth Rehn'in olaylara ilişkin raporunda[217] Makedon polisler tarafından Arnavutlara karşı aşırı güç kullanıldığı, hükümetin bu hususta ileri gittiği ve hukukun üstünlüğünün Makedon çoğunluk kadar Arnavut azınlık için de geçerli olduğu yazılmıştır.[218] Ayrıca Bayrak Krizi sonrasında yaşananları inceleyen İngiltere Büyükelçisi Mark Dikinson da, AB'nin bu durumdan rahatsızlığını dile getirmiştir.[219]

1998-1999 yıllarında Kosova'nın verdiği bağımsızlık mücadelesi Makedonya'yı da etkilemiş ve Makedonya Arnavutlarını etkisi altına almıştır. Bu süreçte Kosovalı Arnavutlar otobüs ve trenlerle zorla Makedonya sınırına gönderilmiştir. Makedonya Hükümeti, Kosova'daki çatışmanın büyümesi durumunda Arnavutluk'tan gidecek yardım desteğinin geçiş noktası olan Makedonya'yı tehdit altında görmüş, Makedonya'nın böyle bir durumda savunmasız kalacağını belirtmiştir. Hükümet bu olaylar sonucunda mültecilere daha fazla müdahalede bulunmuş ve eleştirilere maruz kalmıştır. Batılı bir diplomat, Makedonya'nın Arnavut mültecilere sert muamelesinin, halkın Kosova ve belki de Arnavutluk ile tek bir ulus haline geleceği yönündeki endişesinden kaynaklandığını belirtmiştir. [220] Makedonya Başbakanı Ljubco Georgievski ise *"Diğer ülkeler mültecileri ne kadar hızlı alırsa sorun o hızla çözülecektir."* şeklindeki açıklamasıyla hükümete yapılan eleştirilere karşı çıkmıştır.[221]

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kosova olayları sebebiyle Makedonya'da bulunan UNPREDEP'in görevine altı ay daha devam etmesini önermiş ancak Çin'in veto etmesinden dolayı 28 Şubat 1999'da Makedonya'daki faaliyetler durdurulmuştur. [222] Hükümet, Kosova'da yaşananların Makedonya'da yaşanması ihtimalinde Makedonya'nın daha fazla hasar göreceği endişesiyle güvenlik ihtiyacını karşılayacak NATO gibi bir ittifakı gerekli görmüştür.

---

[217] Rapor için bkz. https://www.hrw.org/reports//pdfs/m/macedon/maced984.pdf e.t.15.11.2021.
[218] Pettifer, "The Albanians in…", s.144.
[219] Tufan, "Makedonya Arnavutları…", s.386.
[220] R. Jeffrey Smith, "Macedonia Expels 3,500 Refugees", *Washington Post Foreign Service*, https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/daily/april99/macedonia7.htm, e.t.04.10.2020.
[221] Carlotta Gall, "Many Fear Where They're Going, as Well as Where They've Been", *New York Times*, (17.04.1999), https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/europe/040799kosovo-macedo nia.html, e.t.29.12.2020.
[222] Ackermann, "Making Peace…", s.128.

Görüşmeler sonucunda Makedonya Hükümeti öncelikle Kosova'ya girecek NATO Barış Gücü'nün başlangıç yeri olmayı kabul etmiş, daha sonra NATO üyeliğinin acilen kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir.[223]

Makedonya'daki 1999 yılındaki seçimleri Gligorov'un halefi Boris Traykovski Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Milliyetçi bir politikacı ve VMRO-DPMNE'nin eski bir üyesi olan Boris Traykovski dönemine etnik çatışmalar yükselmiş ve siyasette yaşanmıştır. Kasım 2000'de Arnavut kanadından Demokratik Alternatif Partisi (DA) muhalefet safına geçerek koalisyondan çekilmiştir. DA'nın yerine Liberal Parti getirilerek iktidardaki boşluk giderilmiş ancak DA'nın dâhil olduğu muhalefet kanadında birlik sağlanamamıştır. Ortaya çıkan siyasi karmaşa, uluslararası toplumun da ısrarı ile erken seçime neden olmuştur. 2000 yılı seçimlerinde ise yine usulsüzlük şikâyetleri rapor edilmiştir.[224] Siyasi alanda yaşanan bu karışıklık halkın yaşayış tarzına da yansımıştır. Üsküp'ü kuzey-güney olarak ayıran Vardar Nehri, etnik topluluklar arasında gayri resmi sınırın sembolü olmuştur. Nehrin Makedonların yaşadığı güney kısmında modern bir görünüm varken Müslüman Arnavutların çoğunlukta olduğu kuzey kısım bakımsız bir görüntü sergilemiştir. Üsküp'teki bir rock grubunun şarkı sözleri bu durumu şu şekilde betimlemiştir: *"Üsküp ikiye ayrılır, bir tarafı Pakistan, bir tarafı Paris…"*[225] Bu durum çatışmanın artık sosyal yaşamın da bir parçası olduğunu göstermiştir.

Makedonya'da sosyalizmden demokrasiye geçiş sorunlarının yaşandığına dair örneklerden biri çok partili sistemde zayıf olmasıdır. Bu zayıflık halkın da siyasetten uzak kalmak istemesine yol açmış ve siyasetçilerin yalnızca belirli bir kesimle iletişim halinde olduğu görülmüştür. Siyasi parti liderleri ise hem grup çatışmalarının temsilcileri hem de hükümette yer alan ayrımcılık görüşlerini engelleyen liderler olarak benimsenmiştir. Bu dönemde gerek

---

[223] "5th Day of NATO Strikes Begins; Ethnic Albanians Flee Kosovo", http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9903/28/nato.attack.04/ , e.t.03.01.2021.

[224] Julie Kim, " Macedonia: Country Background and Recent Conflict", *Congressional Research Service*, Washington 2001, https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs1899/, e.t.16.09.2020.

[225] Erdem Eren, *Balkanizasyon, Çözülme ve Matruşka Devletler,* Alibi Yayıncılık, İstanbul 2016, s.122.

Makedon gerekse Arnavut siyasetçiler, sıradan vatandaşların taleplerine odaklanmamış ve böylece siyasilere duyulan güven azalmıştır.

3.5 ULUSAL KURTULUŞ ORDUSU (USHTRIA ÇLIMTARE KOMBETARE/UÇK)

Karmaşık siyasi atmosfer ve hâlihazırdaki sorunlar devam ederken Kosova'da kurulan Ulusal Kurtuş Ordusu (UÇK), Makedonya'da aktif bir politika izleme yoluna girmiştir. 2000 yılına kadar taleplerini siyasi yollarla dile getiren Makedonya Arnavutları, 2000 yılında UÇK'ya bağlı olarak faaliyete geçen tarafa daha fazla destek vermeye başlamıştır. UÇK Makedonya'daki bölgesel suça yatkın Arnavutları radikalleştirmiş, onlara Kosova'daki üyeleri aracılığıyla sınırda silah ve personel temin etmiştir.[226]

21 Ocak 2001'de Kalkandelen yakınlarındaki Teraçe Köyü polis karakoluna saldıran UÇK, Makedon bir polisi öldürmüştür.[227] 16 Şubat'ta Kosova sınırındaki Tanuşevci Köyü'nde Makedon bir güvenlik görevlisi Arnavut militanlar tarafından öldürülmüştür.[228] UÇK tarafından yönlendirilen Arnavut militanlar, Makedonya Hükümeti ile diplomatik görüşmelere başlamak istemiş ancak hükümet UÇK'yı resmi bir şekilde tanımayarak Mart 2001'de Arnavut siyasi partileri ile anlaşma sağlayarak siyasi reformlar yapmayı kabul etmiştir. İlk olarak ülkede isyan karşıtı bir kampanya başlatılmış, ancak bu kampanyanın Arnavutlar üzerinde hiçbir caydırıcılığı olmamıştır. Ayrıca bu kampanya bağlamında basında çıkan haberler ve söylemler, basında kınanmış ve Arnavut karşıtı haberlerin çatışmayı tetiklediği söylenmiştir. Makedonya'da özel bir televizyon kanalı olan A1'den Ako Kabranov da, medyanın kutuplaştırıcı etkisi olduğunu belirtmiştir.[229] Ancak halkı kutuplaştıran esas olaylar, aşağıda örnekleri verilen Arnavut militanların faaliyetleri ve Makedon Hükümeti'nin verdiği tepkilerdir.

---

[226] "Macedonia: Country Background and Recent Conflict", https://www.everycrsreport.com/reports/RL30900.html e.t.09.11.2020.

[227] Gönül Tezcan, "Gruevski'den Zaev'e Makedonya'nın İç ve Dış Politikasındaki Gelişmeler", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(2), 2019, s.384.

[228] Ömer Göksel İşyar - Ergin Ahmed, "Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Azınlık Sorunu", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 2005, s.225.

[229] *Reporters Without Borders Annual Report*, (03.05.2002), https://www.refworld.org/docid/487c52573d.html e.t.06.12.2020.

16 Şubat tarihinde çatışma hakkında rapor hazırlayan gazeteci Snejana Lupevska, Tanusevci'de Arnavut militanlar tarafından rehin alınmıştır. Olaydan üç hafta sonra Arnavut militanlar, Gozince bölgesinde Sınır Tanımayan Gazeteciler muhabiri Angelique Kourounis'in de içlerinde bulunduğu Makedon güçlerine pusu kurmuşlardır. Aynı tarihlerde Kalkandelen'de Arnavut gösterileri sırasında göstericilerle röportaj yapmaya çalışan gazeteci Atanas Sokolovski gibi kalabalık tarafından darp edilen başka gazeteciler de bulunmaktadır. 20 Mart'ta Kalkandelen'de İçişleri Bakanı'nın verdiği röportaj sırasında Arnavut militanların kentin yüksek bölgelerinden bombardımana tabii tuttuğu yerde yine birçok gazeteci yaralanmış ve bazılarına bilinçli bir şekilde ateş edilmiştir. Sadece Arnavut ya da Makedon gazeteciler değil, uluslararası medya çalışanları da hedef haline gelmiştir.[230] Hükümet 21 Mart 2001'de isyancılara seçenekli bir ültimatom vermiş, isyancılar ise silahsızlandırılmayı kabul etmek, ülkeyi terk etmek ya da askeri müdahale ile karşılaşmak seçenekleri arasında tercih yapmayarak silahlı bir şekilde bölgede kalmış ve askeri operasyon başlamıştır. Bu süreçte 11.000 kişi yerinden edilmiş ve mülteci konumuna düşmüş, Makedonya Hükümeti ise operasyonun başarılı olduğu açıklamasını yapmıştır.[231]

Bu süreçte Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) Yüksek Temscilcisi Javier Solana, Dış İlişkilerden Sorumlu Komisyon üyesi Chris Patten ve NATO Genel Sekreteri George Robertson, siyasi bir çözüme aracılık etme çabasına öncülük etmişlerdir.[232] Zira sekiz aylık çatışma sürecinin sonunda 200'den fazla kişi ölmüş ve 100 bini aşkın iç göç yaşanmıştır.[233] Nisan 2001'de AGİT Başkanlığına Özel Elçi olarak atanan Amerikalı diplomat Robert Frowick, Makedonya Hükümeti ile anlaşarak

[230] *Reporters Without Borders*…, https://www.refworld.org/docid/487c52573d.html e.t.06.12.2020.
[231] Arnavut isyancıların faaliyetleri dışında Makedonya Hükümeti'nin medya çalışanlarına yönelik uygulamaları da oldukça ses getirmiştir. Çatışmayı takip için bölgeye gelen İngiliz gazeteci Kerem Lawton'un 29 Mart'ta havan saldırısı sonucu hayatını kaybetmesi uluslararası medyada oldukça ses getirmiştir. 8 Haziranda Fransız AFP muhabiri Colin Neacsu, tutuklandığı gün darp edilmiş ve hücrede tutulmuştur. Ertesi gün Arnavut gazeteci Veton Latifi de, özel bir araçla yolculuk ederken tutuklanmış ve gözaltına alınırken cep telefonu, bilgisayar ve diğer belgelerine el koyulmuştur. Sonrasında ise bir açıklama yapılmadan serbest bırakılmıştır.
[232] "Macedonia: The Last Chance For Peace", *ICG Balkans Report,* (113), s.3. https://www.refworld.org/docid/487c52573d.html, e.t.06.12.2021.
[233] Ulf Brunnbauer, "The implementation of the Ohrid Agreement", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe,* (1), 2002, s.2.

barışçıl bir çözüme ulaşmayı amaçlamış, kalıcı bir uzlaşma için UÇK ile doğrudan iletişim kurulması gerektiğini belirtmiştir. Frowick'in önerisiyle ateşkes sağlanması durumunda bazı Arnavut isyancılara af ve 13 Mayıs seçimlerinden sonra Demokratik Refah Partisi (PDP)'ne hükümette yer verilmesi teklif edilmiş, güven arttırıcı önlemler alınması gerektiği vurgulanmıştır.[234]

28 Nisan'da Arnavut isyancılar bir Makedon köyünde polis konvoyunu pusuya düşürerek 8 kişinin ölümüne neden olmuştur. Bu olay sonrasında Bitola'daki Makedonlar da Arnavutlara karşı ayaklanmıştır. Ölen polislerin cenazeleri sırasında papaz, *"Öldürülen Makedonların kanı ancak Arnavut kanı ile temizlenir*" söylemini dile getirmiş ve bunun üzerine 2 Mayıs'ta Manastır'daki Arnavut dükkânları ateşe verilmiştir. Aynı gün içerisinde Arnavutluk Büyükelçiliğine düzenlenen roket saldırısı, çatışmanın bir anda Üsküp, Kırçova ve diğer bölgelere yayılmasına neden olmuştur. [235] Kuzeydoğu Makedonya'da bulunan birkaç Arnavut köyünde Arnavut isyancılar ile Makedon kuvvetleri arasında çatışma çıkmış ve Osmanlı mirası olan Pirlepe'deki Çarşı Camisi başta olmak üzere birçok cami yıkılmıştır.[236] Askeri operasyonlar ile isyancıları durdurmaya çalışan Makedonya Hükümeti, Mayıs ayı içerisinde kısa bir süre için ateşkesi sağlamıştır. Bu süreçte Cumhurbaşkanı Traykovski önderliğinde tüm siyasi partilerin yer aldığı bir toplantı yapılmıştır. Daha sonrasında devam eden görüşmeler, çatışmaya siyasi bir çözüm bulma yolunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Taraflar, ABD ve AB'nin de önerdiği şekilde kapsamlı bir koalisyon hükümeti kurulmasını teklif etmişler ve 13 Mayıs 2001 tarihinde koalisyon hükümet kurulmuştur. [237] VMRO-DPMNE, DPA ve LP ittifakına, Makedonya Sosyal Demokrat İttifakı (SDSM) ve Demokratik Refah Partisi (PDP) katılmıştır.

---

[234] "Macedonia: The Last Chance…", s.10.

[235] Ahmet Taşgetiren, "Marjinal Dış Politika" *Yeni Şafak,* (12.05.2001), https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ mayis/12/atasgetiren.html e.t.20.11.2020.

[236] Machiel Kiel, "Pirlepe", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2019, https://islamansiklopedisi.org.tr/pirlepe e.t.12.10.2020.

[237] "Makedonya Krizinin Kronolojisi", *Hürriyet,* (22.08.2001), https://www.hurriyet.com.tr/gundem/makedonya-krizinin-kronolojisi-11588 e.t.05.09.2020.

23 Mayıs'ta, iki Arnavut siyasi partisinin liderleri I.Imeri (PDP) ve A. Xhaferi (DPA), UÇK temsilcisi Ali Ahmeti ile bir araya gelerek barış ve reform sürecine ilişkin bildirge imzalamışlardır. Bu görüşme ile Frowik'in önerdiği doğrudan temas kurma yöntemi uygulanmıştır. Ancak bu yöntemin yanlış bir politika doğrultusunda ilerlediğine dair eleştiriler de olmuştur. Zira Makedon kanadına göre bu toplantı, Makedonya'nın ulusal birlik hükümetini bozacak bir tehdit olarak algılanmıştır. Yalnızca Makedon kanadı değil; AB, ABD ve NATO da hükümetin terörist olarak nitelendirdiği bir grup ile müzakere yapılamayacağını belirtmiştir.[238] Bu eleştiriler sonucunda Frowick ve AGİT'in Makedonya'daki imajı ve güvenilirliği de sarsılmıştır. Haziran 2001'de ordu mensubu 5 kişinin Arnavut isyancılar tarafından öldürülmesi sonrasında Başbakan Georgievski, siyasi müzakerelere girmek yerine bu faaliyetleri gerçekleştiren radikal Arnavutları durduracağına söz vermiş ve parlamentodan *"iç savaş hali"* ilan etmesini istemiştir.[239]

12 Haziran 2001'de Cumhurbaşkanı B. Traykovski beş maddelik bir barış planı sunmuş ve plan iç savaşı önlemek için son şans olarak görülerek onaylanmıştır. [240] Önerilen plan, ABD ve AB temsilcilerinin katılımıyla Üsküp'teki Yunanistan Büyükelçiliği'nde tartışılmıştır. Planın 45 gün içinde uygulanabilecek beş aşaması bulunmaktaydı: İlk aşama birbirlerinden bağımsız bir şekilde operasyon düzenleyen Makedonya ordusu ve polisinin terörle mücadele birimi olarak tek çatı altında birleşmesini öngörmekteydi. Öyle ki ordunun ve polisin birbirlerinden bağımsız yürüttükleri mücadele, isyancılara karşı koyma konusunda etkisiz kalmıştır. Daha koordineli ve bütüncül bir yaklaşımın daha iyi sonuçlar vereceği hususunda anlaşılmış ve planın ilk aşaması destek görmüştür. İkinci ve üçüncü aşama, Arnavut isyancıların belirli bölgelerde kuşatmaya alınarak ateşkese zorlanmasını içermekteydi. Bu aşama tartışmalar sürerken birkaç bölgede uygulanmış ve başarıyla sonuçlanmıştır. Dördüncü aşama, silahsızlandırılmayı teşvik eden ve belirsizlikler içeren bir aşamaydı. İsyancıların silahsızlandırılması rızaya

[238] Jolyon Naegele, "Macedonia: Government, International Community Outraged By OSCE Envoy", *Radio Free Europe,* (25.05.2001), https://www.rferl.org/a/1096533.html e.t.08.11.2020.
[239] "Macedonia: The Last Chance…", s.4.
[240] Planın ayrıntıları için bkz. Gottfried Claussen, *Virtues of Power: Boris Trajkovski's Pursuit of Jesus in Politics and Government,* (31-95), Books on Demand, Norderstedt 2013.

dayalı bir uygulama olduğundan dolayı sonucu tahmin edilememiştir. Bu aşama için en etkili faktör NATO olarak görülmüş ve Haziran 1995 tarihli Barış İçin Ortaklık Kapsamındaki Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması [241] gereğince uluslararası askerlerin Makedonya'da konuşlandırılmasına karar verilmiştir.[242] Beşinci aşama ise, Makedon kuvvetlerinin geri çekilmesi ve isyancılar için af çıkarılması gibi bir planı içermekteydi. Ancak isyancıların kimliklerinin belirlenmesi zor olduğundan, Makedon taraflar genel af önerisine itiraz etmişlerdir. Yetkililer bu plan için 14-15 Haziran tarihinde Ohri'de bir araya gelerek son durumu değerlendirmiştir. [243] Makedonya Hükümeti'nin 22 Haziran'da Aracinovo yakınlarındaki isyancı bölgelerini bombalamasıyla barış planı görüşmeleri sona ermiştir.[244]

Haziran ayı içerisinde Arnavut kanadından bir geri çekilme beklenirken, Makedonya'daki Arnavut komutan Sokoli yaptığı bir açıklamada isteklerinin reddedilmesi durumunda hükümete karşı faaliyetlerine devam edeceklerini ve on sekiz bin gerillanın mücadele için hazır olduğunu söylemiştir.[245] Ayrıca Sırbistan'ın güneyinde Preşova Vadisi'de Anavutların kurduğu "Preşova, Medvece ve Buyanovaç Kurtuluş Ordusu" (Ushtria Çlirimtare e Presheves, Medvegjes dhe Bujanocit/ UCPMB) örgütünün UÇK ile bağlantılı olduğu iddiaları gündeme gelmiştir. Ancak Sokoli, mesafeleri çok yakın olan bu iki örgüt için aralarında bağlantı olmadığını belirtmiştir. Zira UCPMB, NATO'nun silahsızlandırma ve askerden arındırma anlaşmasını onaylama taraftarıydı.[246]

---

[241] "Agreement Among the States Parties to the North Atlantic Treaty and the Other States Participating in the Partnership for Peace Regarding the Status of Their Forces", https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/210-NATO-PfP-SOFA-Status-Table-website-19.pdf e.t.15.01.2021.

[242] Saso Ordanoski, "Trajkovski's 'Last Chance' Plan", *Institute For War & Peace Reporting,* (13.06.2001), https://iwpr.net/global-voices/trajkovskis-last-chance-plan e.t.03.01.2021.

[243] Carlotta Gall, "Macedonia Seeks Political Shelter From Winds of War", *New York Times,* (14.06.2001), https://www.nytimes.com/2001/06/14/world/macedonia-seeks-political-shelter-from-winds-of-war.html e.t.10.10.2020.

[244] Eleanor Pritchard, "News From Macedonia", *CER Archive,* 3(14), https://www.pecina.cz/files/www.ce-review.org/01/14/macedonianews14.html e.t.19.09.2020.

[245] "Arnavut Gerillalar Geri Döndü", *Yeni Şafak*, (30.04.2001), https://www.yenisafak.com/dunya/arnavut-gerillalar-geri-dondu-610439 e.t.07.12.2020.

[246] "Rebels Battle Army in Macedonia", *Global Policy Forum,* (21.05.2001), https://www.globalpolicy.org/component/content/article/192-kosovo/38609.html e.t.28.10.2020.

Uluslararası toplum Makedonya'daki etnik çatışmanın büyümesi ve komşu ülkeleri etkilemesi olasılığını ortadan kaldırmak için müdahale gerekliliğini bildirmiştir. ABD ve AB'nin arabuluculuğunda, barışa yönelik izlenecek yol haritası taraflarca belirlenerek görüşmeler başlamıştır. Bu doğrultuda Arnavut isyancıların silahsızlandırılması önemli bir zorunluluk haline gelmiş ve 29 Haziran 2001'de NATO üyeleri, "Essential Harvest" (Zorunlu Hasat) isimli operasyon planına son onayı vermiştir. Görüşmeler çatışmaların artması nedeniyle Temmuz ayı başlarında sekteye uğramış, ancak taraflar 28 Temmuz'da Ohri'de tekrar bir araya gelmiştir.[247] Görüşmelerde en çok tartışılan konular ise polis reformu ve Arnavutça ile ilgili dil meselesi olmuştur.

Makedonya'daki çatışmayı hızlandıran ve tarafları endişelendiren esas süreç barış görüşmelerinin yapıldığı ve bir antlaşma yapılmasına karar verilen Ağustos ayı olmuştur. 8 Ağustos 2001'de yaşanan bir çatışmada 10 Makedon askerinin hayatını kaybetmesi, çatışma boyunca o güne kadar Makedonların aldığı en büyük zarar olmuştur. Başbakan Georgievski, antlaşmanın imzalanmasına beş gün kala böyle bir olayın yaşanmasını aldatıcı bir adım olarak görmüş, Makedon askerleri ölürken ve siviller kaçırılırken diyalog kurulmasına tereddütle yaklaşmıştır. Bu tereddüdün başka bir sebebi de Makedonlar ile Arnavutlar arasındaki sıcak çatışmanın antlaşmaya günler kala diğer bölgelerde hala devam etmesiydi. Aynı tarihlerde Rataje'de bir polisin öldürülmesinden sonra Washington Dışişleri Bakanlığı sözcüsü R. Boucher de *"Tavuklarımızı yumurtadan çıkmadan saymayız"* diyerek antlaşma sonrasında ümit edilen barışa henüz inanılmaması gerektiği mesajını vermiştir.[248]

Çatışmanın Makedon tarafı da antlaşmanın güvenilirliğini sorgulayarak karşıt faaliyetlerine devam etmiştir. Üsküp'te Makedon gençlerin Arnavutların dükkânlarını yağmalaması ve isyancı Arnavutların tedavilerinin görüldüğü hastaneye baskın yapılması, çatışmanın devam ettiğinin en büyük göstergesi

[247] "Macedonia Timeline", *The Guardian News,* (22.08.2001), https://www.theguardian.com/world/2001/aug/22/balkans3 e.t.11.10.2020.
[248] "U.S. responds cautiously to Macedonia peace moves", https://reliefweb.int/report/former-yugoslav-republic-macedonia/us-responds-cautiously-macedonia-peace-moves e.t.22.10.2020.

olmuştur. Antlaşmadan iki gün önce, Danimarka Yayın Kurumu gazetecileri Jens Nauntoffe, Birger Lund ve serbest muhabir Gunnar Willum, Radusa Kasabası'nda bilinmeyen bir nedenle Makedonlardan oluşan bir kalabalığın saldırısına uğramışlardır.[249] Makedonya Hükümeti 2001 yılı başlarında Ukrayna'dan satın alınan Sukhoi Su-25 uçaklarını ilk kez Tetovo'daki isyancıların üzerlerine ateş açmak için kullanmıştır. Bu uygulama sonrasında gelen tepkiler üzerine Makedonya Genel Kurmay Başkanı görevden alınmıştır.[250]

Hükümet antlaşmanın imzalandığı tarihe kadar bombardımana devam etmiş ve Kalkandelen civarındaki isyancılarla mücadeleyi sürdürmüştür. Antlaşmadan bir gün önce dahi Üsküp yakınlarındaki Ljuboten köyüne terör gerekçesi ile baskın yapılmış ve beş Arnavut hayatını kaybetmiştir. Makedon yetkililer bu olay sonrasında ölenlerin terörist olduklarını belirtirken Arnavutlar, ölenlerin masum siviller olduğunu iddia etmiştir.[251] Tüm yaşananlara rağmen hükümetin dört ana partisi bir araya gelerek 13 Ağustos'ta antlaşmanın imzalanması konusunda kararlı bir duruş sergilemişler ve Ohri Antlaşması'nı imzalamışlardır.[252]

Antlaşma, Makedon kanadını temsilen ülkenin iki büyük Makedon partisinin (İç Makedon Devrimci Örgütü- Makedonya Ulusal Demokratik Birliği ve Makedonya Sosyal Demokrat Birliği) Genel Başkanları olan Lyupço Georgievski ve Branko Crvenkovski tarafından imzalanmıştır. Arnavut kanadı temsilen yine iki büyük Arnavut siyasi partisi (Arnavut Demokratik Partisi ve Demokratik Refah Partisi) başkanları Imer Imeri ve Arben Caferi tarafından imzalanmıştır. Ayrıca antlaşmada dönemin Cumhurbaşkanı Boris Traykovski'nin imzasının yanı sıra arabulucu olan AB Özel Temsilcisi Francois Leotard ve ABD Özel Temsilcisi James Pardew'in de imzası bulunmaktaydı. Antlaşma Üsküp'te imzalanmış olsa da Ohri'de gerçekleşen bir dizi müzakere sebebiyle antlaşmaya Ohri Antlaşması ismi verilmiştir.

---

[249] *Reporters Without Border…,* https://www.refworld.org/docid/487c52573d.html e.t.06.12.2020.
[250] "Rioters target ethnic Albanians" *BBC News,* (09.08.2001), http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1481737.stm e.t.20.10.2020.
[251] "Macedonia: Country…", https://www.everycrsreport.com/reports/RL30900.html e.t.09.11.2020.
[252] Antlaşmanın tamamı için bkz. *Ohrid Framework Agreement,* https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/100622.pdf e.t.04.04.2020.

Antlaşmaya ilişkin çeşitli değerlendirmeler mevcuttur. Bunlardan biri olan İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2001 yılında çıkardığı raporda antlaşmanın uygulamasının programın dışında kaldığını belirtmiş ve barışın kırılgan yapısından bahsetmiştir.[253] 2001 yılında Üsküp Stratejik Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi tarafından yürütülen bir araştırmada uluslararası toplumun sadece ekonomik kalkınmada değil, Balkanlar'da siyasi istikrarı sağlama görevinde de başarılı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Anket katılımcıları, sosyal reformlar ve Avrupa'ya uyum sürecinin, Makedonya'da kalan sorunları da çözebileceğini belirtmiştir. Böylece araştırmada büyük bir çoğunluğun Makedonya kurumlarından çok uluslararası kuruluşlara güvendiği sonucuna ulaşılmıştır.[254]

[253] "Europe and Central Asia Overview", *Human Rights Watch World Report*, 2002, https://www.hrw.org/legacy/wr2k2/europe.html e.t.13.10.2020.
[254] Lock, "A Conflict Analysis…", s.11.

4 BÖLÜM OHRİ ANTLAŞMASI'NIN SİYASİ BAKIMDAN İNCELENMESİ VE 2021'E UZANAN SÜREÇ

Ohri Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte siyasi sürecin hızlanması da beklenmiştir. 6 Eylül 2001'de parlamentodaki 112 üyeden 91'inin kabulüyle antlaşmaya onay verilmiştir. Bu tarihten itibaren 16 Kasım'a kadar her bir bölüm ayrı aryrı kabul edilmiş ve son olarak değiştirilen Anayasa onaylanmıştır. Ayrıca antlaşmaya dâhil edilmeyen Arnavut isyancıların affı meselesi de hükümetin affı onaylayan bir kararıyla 9 Ekim'de sonuca ulaştırılmıştır. Ancak aftan tam olarak kimlerin yararlanacağı konusu ise tartışmalı bir şekilde devam ederken başta Başbakan Georgievski olmak üzere birçok kişi "*terörist*" olarak nitelendirilen kişilerin aftan yararlanmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte parlamento 7 Mart 2002'de vatana ihanet, silahlı isyan ve devlete karşı komplo suçlarından tutuklanan veya aynı suçlardan soruşturma altındaki kişileri affeden bir af yasasını kabul etmiştir.[255]

Makedonlar ilk etapta antlaşmaya şüpheyle yaklaşmış, çözüm sürecinin bölgesel bölünmeye doğru ilerlemesinden ve üniter devlet sisteminin tehlikeye girmesinden dolayı endişe duymuştur.[256] Bu endişeleri gidermek adına Cumhurbaşkanı Boris Traykovski, antlaşmayı etnik meseleler üzerinden bölgesel bölünme ihtimalini kapatan, Makedonya'nın çok kültürlü üniter karakterini koruyan ve ülkeyi AB'ye taşıyacak olan bir metin olarak nitelendirmiştir.

Antlaşma teknik olarak ülkenin anayasal ve siyasi örgütlenmesini değiştirmiştir. Ancak bu değişim ülkenin üniter karakterini bozmamış ve çeşitliliğin uyumunu sağlamış gözükse de[257] antlaşmayla Arnavutlara verilen hakların diğer grupları kapsamaması, *"çok etnikli"* kavramından ziyade

---

[255] "Macedonia: Country…", https://www.everycrsreport.com/reports/RL30900.html e.t.09.11.2020.
[256] Marija Aleksovska, "Trust in Changing Institutions: The Ohrid Framework Agreement and Institutional Trust in Macedonia", *Central European University East European Quarterly*, 43(1), 2015, s.63.
[257] Risto Karajkov, "For Years of the Ohrid Peace Agreement", (09.09.2005), https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/Four-Years-of-the-Ohrid-Peace-Agreement-30611 e.t.18.06.2021.

Makedonya'nın *"iki etnikli"* bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur.[258] Florian Bieber'ın tanımıyla ülkeyi *"ulus-devlet, sivil devlet ve resmi bir güç paylaşım yapısına sahip iki uluslu devlet arasında yer alan bir devlete"* dönüştürmüştür.[259]

Ohri Antlaşması'nın giriş kısmında ana maksadın çatışmanın durdurulması olduğu ifade edilmiş, şayet bu gerçekleşmediği takdirde diğer hedeflerin bir anlamının kalmayacağı özellikle belirtilmiştir. [260] 1.ve 2. Kurallarda Temel İlkeler ele alınmış ve antlaşmanın amacı belirtilmiştir. 3. Kuralda "Yerel Yönetimin Güçlendirilmesi" ile ilgili hususlar açıklanmıştır. 4.Kuralda Ayrımcılık Yasağı ve Adil Temsil İlkesinden bahsedilmiş, 5.Kuralda yeni parlamenter sistemin işleyişine yönelik kararların yer aldığı özel parlamento prosedürleri açıklanmıştır. 6.Kuralda ana dilin kullanımı ve eğitim alanındaki hususlar belirtilmiştir. 7.Kuralda "Kimlik İfadesi" başlığıyla, Arnavutların etnik ve dini kimlikleri ile ilgili endişe ettiği konular hakkında Anayasada yer alan hususlar ele alınmıştır. Son olarak antlaşmanın 8, 9 ve 10.Kurallarında antlaşmanın uygulama kısmı, ekler, anayasa değişiklikleri ve son hükümler yer almıştır. Günümüzde yürürlükte olan antlaşmanın yürürlüğe girmesi sürecinde yaşananlar aşağıdaki şekilde ele alınmıştır.

4.1 ÖZERK YEREL DARE YASASI VE ADEMİMERKEZİYETÇİLİK TARTIŞMALARI

Antlaşmanın ilk kuralında yer alan Özerk Yerel İdare Yasası, antlaşma sürecinin en önemli aşamalarından birini oluşturmuştur. Bu yasa ile birlikte Arnavutların antlaşmadan önceki dil, eğitim ve bağlantılı olarak anayasal statü ile ilgili talepleri, yerel yönetim bazında ve Avrupa Yerel Yönetimler Şartı ile uyumlu bir biçimde karşılanmıştır.[261] Diğer bir deyişle Özerk Yerel

[258] Eren, *Balkanizasyon, Çözülme…*, s.128.
[259] Florian Bieber, *Power Sharing and the Implementation of the Ohrid Framework Agreement*, FES Publications, Skopje 2008, s.17.
[260] Hüseyin Emiroğlu, "Uluslararası Politikada Yaşanan Dönemsel Gelişmelerin Balkanlar Bölgesine Etkisi ve Yarattığı Güvenlik Sorunları", *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri,* (44), 2013, s.114. Etnik unsurların tutuculuğu ve etnik çatışmalar göz önüne alındığında antlaşmanın giriş kısmında şiddeti önlemeye yönelik bir hükmün yer alması normaldir. Zira Balkan halklarının her birinin tarihsel argümanlara dayanarak geliştirdikleri siyasal projeler ve yaşam alanlarına tehdit olarak algıladıkları hususlar, öteki olana karşı şiddeti mazur göstermiştir.
[261] Mandacı, *Makedonya Cumhuriyeti'nde…,* s.256.

İdare Yasası[262] ve belediye sınırlarının yeniden düzenlenmesi, çatışmanın durdurulması amacıyla ekonomik ve sosyal çıkarlardan ziyade siyasi ve etnik çıkarlara dayanan bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yeni sınırlar çizilirken yerel yönetimlerin yeterli personele ve daha da önemlisi kendilerine gelir yaratma kapasitelerine sahip olup olmadıkları etraflıca düşünülmemiştir. Bundandır ki zayıf belediyelerden oluşan zayıf bir devlet yapısı ortaya çıkmıştır. [263] Bu da Özerk Yerel İdare Yasası'nın sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına yol açmıştır[264]. Bu süreçte Struga gibi Makedonların çoğunlukta olduğu bazı kentlerin sınırlarına dâhil edilecek köylerle Arnavut çoğunluklu bir yapıya dönüşmesi gündeme gelince söz konusu yasaya Makedonların tepkisi daha da artmıştır.[265]

Amerikan Barış Enstitüsü'nden Daniel Serwer, antlaşmanın en karmaşık aşaması olarak görülen ademimerkeziyetçiliğin uygulanmasında oldukça zorluk çekildiğini belirtmiştir. Makedonlara göre sivil toplumu zayıflatan ademimerkeziyetçilik, Serwer ve birçok analistçe sivil toplumun güçlendirilmesini olumlu yönde etkileyecek bir unsur olarak görülmüştür.[266] Esasen daha fazla ademimerkezi bir sistem için daha fazla demokrasi gerekmektedir. Zira vatandaşların yerel birimlerle ilgili kararlara doğrudan katılımı söz konusudur. İşte bu sebeple Özerk Yerel İdare Yasası bağlamında ademimerkeziyetçiliği benimsemiş bir hükümetin üniter karakterini nasıl koruyacağı sorusu gündeme gelmiştir.[267]

---

[262] Ohri Çerçeve Antlaşması Kural 1-2-3. bkz. EK1.
[263] Sasho Ripiloski, Stevo Pendarovski, "Macedonia and The Ohrid Framework Agreement: Framed Past, Elusive Future", *PERCEPTIONS*, 18(2), 2013, s.144.
[264] Mirjana Kraja Sejdini, "An Overview of the Reformed Local Government in Macedonia", *Business and Economic Research,* 2016, s.448.
[265] Dejan Marolov, "Understanding the Ohrid Framework Agreement", S.P. Ramet – O. Listhaug – A. Simkus (Ed.), *Civic and Uncivic Values in Macedonia,* Palgrave Macmillan Press, London 2012, s.148. Yasanın kabulü sonrasında Struga Belediye Başkanı, "yasanın öngördüğü şeklin dışında çözümler getirilmesi durumunda belediyeyi bağımsız ilan ederim" ifadesiyle Makedon halkı tehdit etmiştir. Makedonlar da tepkilerini protestolar ile sürdürmüştür.
[266] Demush Bajrami - Arburim Iseni, "The Challenge of (non) Implementation of The Ohrid Framework Agreement in the Republic of Macedonia", *European Scientific Journal*, 10(10), 2014, s.209.
[267] "The Process of Decentralization in Macedonia: Prospects For Ethnic Conflict Mitigation, Enhanced Representation, Instituonal Efficiency and Accountability", *Institute For the Regional and International Studies*, Skopje 2006, s.10, https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2009/08/MACEDONIA_DECENTRALIZATION.FULLREPORT_APPENDIX.pdf, e.t.10.10.2021.

2004 yılında Arnavutların Ohri Antlaşması'na istinaden *"çoğunlukta oldukları belediyelerde daha fazla özerklik verilmesine"* yönelik talepleri gündeme gelmiştir. Bu talep doğrultusunda hükûmet 7 Kasım 2004 tarihinde bir referandum düzenlenmiştir. Referandumda seçmenlere *"Makedonya Cumhuriyeti'nin Bölgesel Bölünmesi ve Yerel Özyönetim Birimlerinin Alanlarının Belirlenmesi Yasası ile belirlenen yerel özyönetimin (belediyeler ve Üsküp Şehri) bölgesel örgütlenmesinden yana mısınız?"* sorusu sorulmuştur. [268] Böylelikle Ohri Antlaşması'ndaki bu yasanın bölgesel bölünme yolunda bir adım olduğu belirtilerek yasanın değiştirilmesi gündeme taşınmaya çalışılmıştır. Referandum öncesinde İngiltere'nin AB Bakanı Denis MacShane, referandumda Ohri Antlaşması'na karşı her oylamanın Avrupa'ya karşı bir oy olduğunu dile getirerek antlaşmanın Brüksel'e giden yoldaki değerini bir kez daha vurgulamıştır.[269] Referanduma % 50'lik katılım şartı sağlanamamış ve referandum başarısız olmuştur.[270] Sonuç olarak fiilen yeni kabul edilen bazı kuruluş ve yasaların yürürlükten kaldırılmasını ve 123 belediyenin eski sınırlarına dönmesini içeren referandum, katılımın az olması sebebiyle geçersiz sayılmıştır.[271]

Fichte'ye göre devletin görevi manevi açıdan kişisel özgürlüğü doyurmaktır. Zira insanlar kendi iradelerini bölerek devlet iradesi ile birleştirirler. Bu birleşim sonrasında ise özgürlük elde edilir. Bu durumda insanlar devletin kurallarına ve eylemlerine zorunlu olarak bağlı kalmaz, rıza gösterirler.[272] Bu noktada Makedonya'daki Yerel Özyönetim Yasası, zorunlu bir bağlılık değil rıza gösterilen bir uygulamayı temsil etmeliydi. Yerel Özyönetim Yasası ve ademimerkezi yapı sayesinde merkezden yerele devredilen yetki ile vatandaşların daha etkin hizmet alması sağlanmalıydı. Ayrıca yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ile ortaya çıkan çoğulcu demokrasi, azınlık

---

[268] "Election Guide", https://www.electionguide.org/elections/id/31/ e.t.14.06.2021.
[269] Risto Karajkov, "Macedonian Referendum. What's the Time?", (03.11.2004), https://www.Balcanicaucaso .org/eng/Areas/North-Macedonia/Macedonian-Referendum.-What-s-the-Time-27105 e.t.18.06.2021.
[270] Stefan Bos, "Macedonia/Referendum", (*Global Security,* (07.11.2004), https://www.globalsecurity.org/military/library/news/2004/11/mil-041107-357b8ba0.htm e.t. 20.06.2021.
[271] *Former Yugoslav Republic of Macedonia 7 November 2004 Referendum*, https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/37790.pdf, e.t.05.05.2021.
[272] Elie Kedourie, *Avrupada Milliyetçilik*, Çev. Mehmet Haluk Timurtaş, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1971, s.40.

görüşlerinin de işlevsel hale gelmesini sağlayarak çok etnikli yapının ayakta kalma süresini uzatacak bir nitelik kazanmalıydı. [273] Lakin ademimerkeziyetçilik süreci iki farklı sorunla karşılaşmıştır: İlk olarak antlaşmanın imzalanmasından sonraki süreçte yerel yönetimlerin etkinliğini ve şeffaflığını arttırmaya yönelik adımlar tam olarak atılamamıştır. İkinci olarak siyasi sistem etnik kaygılarla yürütülmüş bu da iki büyük etnik topluluğunun bölünmesini kuvvetlendirmiş[274], Yerel Özyönetim Yasası geniş yetki ve sorumluluğa sahip olan yerel kurumlar ortaya çıkarmıştır.[275]

Makedonya Hükümeti 2012 yılında antlaşmanın uygulanma sürecini gözden geçirme ve daha net politikalar belirlemek adına öneriler içeren bir rapor kabul etmiştir. Rapora göre ademimerkeziyetçiliğin mali yönü hala kritik durumdadır ve merkezi fonların yerel özyönetim birimlerine şeffaf ve adil bir şekilde aktarılması zordur. Belediyeler arasındaki bu tür eşitsizlikler toplumdaki sosyal uyum sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.[276] Görülen o ki Yerel Özyönetim Yasası'nın kabulünden uzun bir süre sonra dahi istenilen başarıyı sağlayamamıştır. 2019 itibariyle hükümet, belediyeler ve Yerel Özyönetim Birimleri Birliği ile birlikte belediyelere ek yetkiler ve mali kaynaklar vermek için yerel özyönetim sistemine ilişkin mevzuatı düzenlemek için bir süreç başlatmıştır. Avrupa Komisyonu 2020 tarihli Kuzey Makedonya İlerleme Raporu'nda, ülkenin Ohri Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana ademimerkeziyetçilik konusunda kararlı olduğunu belirtmiştir.[277]

[273] Eren, *Balkanizasyon, Çözülme…*, s.123.
[274] Ripiloski – Pendarovski, "Macedonia and The…", s.145.
[275] Brenda Pearson, "Putting Peace into Practice: Can Macedonia's New Government Meet the Challenge?", *United States Institute of Peace Special Report* (96), 2002, s.8. Vest'teki Temmuz 2002 tarihli bir makaleye göre toplum güvenliğini sağlamaktan sorumlu ilk azınlık polis grubunun %70'inin sadece etnik kökenlerine bakılıp seçildikleri ve uygun şekilde eğitilmedikleri için zorunlu devlet sınavını geçememiş olması bu durumun ortaya çıkardığı sorunların en somut göstergelerden biri olsa gerektir.
[276] "Ohrid Framework Agreement Review on Social Cohesion", *European Institute of Peace*, 2015, https://www.eip.org/ohrid-framework-agreement-review-on-social-cohesion/ e.t.05.07.2021.
[277] *Avrupa Komisyonu Kuzey Makedonya İlerleme Raporu 2020,* s.83-84. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf e.t.19.05.2020.

4.2 AYRIMCILIK YAPMAMA VE ADİL TEMSİL KURALI

Fichte'ye göre bilgimizin temelindeki duygular şuur verileridir ve bireyin dünyası şuuru kadardır. Asıl önemli olan ise bireysel değil, evrensel şuurdur. Siyasi alanda bütünün önemi parçalardan oluşmasıdır. Bireyin amacı bütün içerisinde kendini gerçekleştirmektir. Birey bunu gerçekleştirdiğinde ise bireysel şuur, evrensel şuur içinde erir. Bunun gerçekleşmesinin vasıtası olan hürriyet ise bireyin kendini devletle bir tutmasından doğar.[278]

Makedonya'daki Arnavutların "bütünün bir parçası olmalarının" önündeki en büyük engel Makedonya hükümetinin Arnavutları sosyal bir kavram olan "etnik topluluk" olarak görmeleri, Arnavutların da kendilerini siyasal bir kavram olan "halk" ile bütünleştirmeye çalışmalarıydı. Bu süreçte Arnavutlar, bir halkın sahip olabileceği hakları talep etmiş, Makedonya Hükümeti ise bir etnik topluluğa verilecek tüm hakların Arnavutlara verildiğini savunmuştur. Schnapper'e göre Balkanlar'da meydana gelen bu anlaşmazlıklar ulusal değil, ulusçu ya da etnik çatışmalardır.[279] Ohri Antlaşması bu durumun değişmesine yönelik atılmış önemli bir adımdır ve antlaşmada bu sorunu ortadan kaldırmak için "Ayrımcılık Yapmama ve Adil Temsil Kuralı" [280] benimsenmiştir.

Ayrımcılık Yapmama ve Adil Temsil Kuralı, kamu sektöründe toplulukların eşit temsilini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle Adil Temsil İlkesi[281] kamu kurum ve kuruluşlarında etnik kesimlerin nüfusla orantılı bir şekilde istihdamını içermektedir. Çok etnikli bir toplumda devlet sistemine ve ekonomisine göre uyarlandığı takdirde ise oldukça iyi sonuçlar yaratabilir. Bu şekilde devletin yapısı da etnik kimliklerin kurumsallaşmasına ve hakça temsiline dayalı bir düzene dönüştürülmektedir.[282] Ancak görülmüştür ki, bu sistem kısa vadede Makedonya'da iyi işleyen bir sistem olmamıştır.

---

[278] Kedourie, *Avrupada Milliyetçilik*, s.10.
[279] Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati,* s.41.
[280] "Ayrımcılık Yapmama ve Adil Temsil Kuralı" antlaşmada 3. Ve 4.Kurallar içerisinde açıklanmıştır.
[281] Ohri Çerçeve Antlaşması Kural 4. bkz. EK1.
[282] Eren, *Balkanizasyon, Çözülme…*, s.123.

Etnik nüfusa dayalı istihdam sistemi, kamu yönetimini ve devlet bütçesini zayıflatmıştır. Ayrıca antlaşmada, *"topluluklar" (communities)* kavramı Makedon vatandaşların dışında başta Arnavutlar olmak üzere diğer etnik grupları da kapsar nitelikte kullanılmışsa da Arnavut toplumu dışındaki diğer azınlık topluluklar, istihdam konusunda göz ardı edilmiş ve bu yüzden istihdam sorunu uzun bir süre daha çözülememiştir. Avrupa Komisyonu 2020 tarihli Kuzey Makedonya İlerleme Raporu'nda istihdam kapasitesinin genişletilmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve istihdam programlarına katılma kriterlerinin etnik grupların daha fazla katılımını sağlamak adına gözden geçirilmesini önermiştir. Raporda azınlık grupların adil temsilinin kamu sektöründe tutarsız olmaya devam ettiği söylenmiş ve küçük etnik grupların kamu sektöründe yeterince temsil edilmediğini açıklamıştır. Ayrıca raporda azınlıklarla ilgili meselelerden sorumlu kurumların yetersiz personel ve finansmana sahip olduğunu, ayrıca siyasi ve etnik olarak bölünmüş durumda bulunduğunu söylemiştir.[283] Raporda da belirtildiği gibi adil temsil ilkesinin kamu sektöründe hedeflediği istihdamda eşit temsil meselesi, Kuzey Makedonya'da başarılı bir şekilde ilerlememiştir.

Adil temsil ile paralel bir şekilde ilerlemesi gereken ayrımcılık yapmama ilkesi ya da ayrımcılık yasağı[284] olarak nitelendirilen husus, anadilin resmi kullanımı, anadilde eğitim ve sembollerin kullanımına ilişkin sorunların çözümü adına bir gereklilik olmuştur. Temelde antlaşmanın uygulanmasını zorlaştıran iki neden bulunmaktaydı. İlk neden antlaşma kapsamında birçok hak elde eden Arnavutların bu hakları yetersiz görmeleri ve sürecin yavaş işlemesinden kaynaklı sitemleri, ikincisi ise Arnavutlara verilen "*ana dilin resmi kullanımı*" gibi bazı hakların Makedonları endişeye düşürmesi ve Makedon milliyetçiliğini tetiklemesi olmuştur.[285] Bu husus zaman zaman taraflar arasındaki mesafenin açılmasına da neden olmuştur. Esasen Makedonya'da birbirlerinin nüfuslarını manipüle ettiğinden şüphelenen Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki güvensizlik antlaşma sonrasında

[283] *Avrupa Komisyonu Kuzey Makedonya İlerleme Raporu 2020,* s.83-84, 14-15, 34-35. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf e.t.19.05.2020.
[284] Ohri Antlaşması Kural 5-6. bkz. EK 1.
[285] Koyuncu - Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın…", s.168.

artmıştır.[286] Hatta iki etnik grup arasındaki gerilim Florian Bieber'ın da belirttiği gibi, Makedonya'nın tanımlayıcı bir özelliği haline gelmiştir.[287]

Kedourie'ye göre milletlerin saf bir dili olmalıdır. Milletin görevi yüzyıllardır kullanılmamış olsa bile kendi diline, kendi edebiyatına sahip çıkarak onu canlandırmak ve yaşatmaktır. Kedourie bu şekilde benlik duygusunun gelişeceğini ve insanın özgürleşeceğini söyler.[288] Ancak Schnapper, Kedourie'nin aksine birden fazla resmi dili olan devletlerde dilin çeşitliliğinin demokrasinin bir gereği olduğunu belirtmiştir.[289] Ohri Antlaşması'yla yerel yönetimlerde uygulanan nüfusun % 20'sinden fazlasının kullandığı dilin ikinci resmi dil olarak kabul edilmesi kararı, yalnızca Arnavutçayı değil Sırpça, Türkçe gibi diğer dilleri de etnik çoğunluklarının olduğu yerlerde ikinci dil haline getirmiştir. Örneğin, 2014 yılında Üsküp'e bağlı Çayır Belediyesi'nin yerel mecliste oy birliği ile aldığı karar sonucunda Çayır'da Türkçe ikinci resmi dil olarak kullanılmaya başlanmıştır.[290] Bu uygulama modern demokratik devlette olması gereken bir uygulamayı hayata geçirirken aynı zamanda etnik toplulukların birbirlerinin kimliklerine duydukları saygıyı geliştirmektedir.

Anadilin resmi kullanımının bir boyutu da anadilde eğitim meselesiydi. Eğitim, toplumsal bir süreçtir ve eğitimin temel işlevlerinden biri, kültür değerlerini sonradan gelenlere aktarmaktır.[291] Kuzey Makedonya'da ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde anadilde eğitim görme hakkı vardı. Ancak Arnavutlar, kendi dillerinde eğitim anlayışını üniversite düzeyine taşımak istemişlerdir. Arnavutların öncelikli talebi Arnavutçanın resmi dil olarak kabul edilmesiydi ve bu talep antlaşmada hukuken kabul edilmiştir. Makedonya Hükümeti, bu hakkın kullanımı için belirli şartlar altında gereken finansmanı sağlayacağını da kabul etmiştir. Günümüzde Makedonya'da biri

[286] Youssef Courbage, "Censuses, Elections and Population: the Case of Macedonia", *Population*, Persee, Lyon 2003, s.430.
[287] Bajrami - Iseni, "The Challenge of (non)…", s.205.
[288] Kedourie, *Avrupada Milliyetçilik*, s.60.
[289] Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati*, s.108-109.
[290] "Türkçe, Makedonya'da resmi dil oldu." *İhlas Haber Ajansı,* (26.02.2014), https://www.iha.com.tr/haber-turkce-makedonyada-resmi-dil-oldu-335585/ e.t.28.10.2020.
[291] Vahap Sağ, "Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosal Bilimler Dergisi*, 27(1), 2003, s.12.

Arnavutça eğitim vermek üzere beş adet devlet üniversitesi bulunmaktadır. Üsküp Kiril i Metodi Üniversitesi, Bitoli Manastır Üniversitesi, Goce Delcev Üniversitesi ve Fon üniversitesi Makedonca eğitim veren kurumlardır. Kalkandelen Üniversitesi ise resmi olarak Arnavutça eğitim veren devlet destekli bir kurumdur.

Fichte'ye göre *"Devlet bir sanat müessesesidir ve onun gayesi kültür'dür. Kültür, insanı insan yapan yoldur. İnsan kendini kültürle son derece mükemmelleştirir, bunu sağlamak tam hürriyeti sağlamaktır."* [292] Antlaşmadaki "Kimliğin Açıklanması" (Expression of Identity) meselesinde, hiçbir etnik topluluğun adı geçmemiş ve *"çoğunlukta olan topluluk"* tanımı ile hangi kimliklere atıf yapıldığı belirtilmemiştir. Ancak Makedonlar dışında bu hükümden yararlanan tek topluluk Arnavutlar olmuştur. Bu sebeple yerel kamu kurumlarının önünde sadece Makedon ve Arnavut bayrakları yerleştirilmiştir. Arnavutlar için büyük bir öneme sahip olan kültür, onların kimlikleri için elde etmeleri gereken özgürlük adımlarından biridir ve bayrak, kültürün geliştirilmesindeki önemli araçlardan biridir.

2007 yılında Anayasa Mahkemesi, Ohri Antlaşması'na dayanan 2005 tarihli topluluk sembollerinin kullanımına ilişkin kanunun anayasaya uygunluğunu denetlemiştir. Kararın temelinde belediyelerde çoğunluk olan toplulukların kimliklerini ifade eden sembolleri kullanma özgürlüğü ve etnik topluluklar arasında ayrımcılık yasağı ilkesi bulunmaktaydı. Denetimde kanunun Arnavutları ülkedeki diğer topluluklara göre avantajlı bir konuma yerleştirdiği yönünde olduğuna karar verilmiştir. Arnavutları diğer topluluklardan ayıran ancak Makedonlarla olan ilişkilerinde etkili olmayan bu yasa, çok etnikli yapıyı ve ayrımcılık yasağı ilkesine aykırı bulunmuştur. Ayrıca Makedonlar devlet sembolünü etnik Makedon sembolü haline getirmişler ancak itirazlara ve şikâyetlere rağmen Anayasa Mahkemesi bu hususu değerlendirmeye almamıştır.[293]

Esasen ayrımcılık yasağı ile ilgili alınan karar, pratikte farklı sorunlara yol açmıştır. Bunlardan en önemlisi, bir etnik grubun diğer etnik grubun ulusal

[292] Kedourie, *Avrupada Milliyetçilik*, s.30.
[293] Shasivari, "The Past and…", s.196.

günlerine, anma törenlerine vb. önemli anlarına katılmamasıdır. Arnavutlar için antlaşma öncesinde kutlanması ya da anılması zor olan önemli günler, antlaşma ile birlikte serbestleşmiş ancak ayrışmaya neden olmuştur. Diğer bir deyişle grupların iç içe yaşamak yerine yan yana ama ayrı ayrı yaşadıkları bir toplumun oluşmasına yol açmıştır.[294]

Anadil meselesinin yanı sıra topluluk dillerinin nerelerde ve nasıl kullanılacağı konusu antlaşmanın eksik bıraktığı ve ucu açık bir husus olarak kalmıştır. Örneğin 1976 tarihli Asliye Mahkemeleri Kanunu'nun 17.maddesinde garanti altına alınan vatandaşların etnik çoğunlukta olduğu belediye tüzüğünde kendi dillerinde yasal işlem yapabilme hakkı bulunmaktaydı. Ancak daha sonra Kalkandelen gibi Arnavutların sayıca üstün oldukları şehirlerde dahi hâkim, savcı, avukat, bilirkişi vb. görevlilerin Arnavut olmasına rağmen yasal işlemlerin sadece Makedonca dilinde yapılıyor olması yeniden bir sorun meydana getirmiştir. Ayrıca Avrupa Konseyi'nin 1992 Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nın (European Charter for Regional or Minority Language/ ECRML) 9.maddesinde, Makedonya dâhil tüm üyelerin bir yükümlülüğü bulunmaktadır: *"Bir tarafın talebi üzerine ceza hukuku, medeni hukuk ve idare hukuku mahkemelerinin prosedürü, bölgesel veya ulusal azınlık dilinde gerçekleştirilebilir."* [295] Arnavutlar da konseyin sunduğu bu hakka, antlaşmada belirtilen %20'lik baraj kararına ve anadilin kullanımı ile ilgili haklara dayanarak bu meseleyi bir sorun haline getirmişlerdir. Esasen Arnavutlar dil meselesini yanlış algılamışlar ve farklı taleplere yönelmişlerdir.

Eski Kalkandelen Belediye Başkanı'nın Anayasa Mahkemesi'ne Arnavutça yaptığı başvurusunun, mahkemenin yalnızca Makedonca ve Kiril alfabesiyle iletişim kurduğu gerekçesiyle reddedilmesi bu meseleye bir örnek niteliğindedir. Üstelik bu ret, Ağustos 2008 tarihinde ülkedeki %20'lik çoğunluğun konuştuğu dil kullanımına ilişkin kanunun kabul edilmesinden yalnızca birkaç ay sonra gerçekleşmiştir. Zira bu kanunun kabulü de

[294] Josipa Rizankoska - Jasmina Trajkoska, "The Ohrid Framework Agreement: A Strategic Tool For Electoral Party Competition in Macedonia", *Journal of Liberty and International Affairs,* 2(1), 2016, s.17.
[295] Shasivari, "The Past and…", s.198.

belirsizliklerle dolu bir süreçte, meclis ve kamuoyu tartışması olmadan hızlı bir şekilde yapılmıştır. Dolayısıyla Arnavut dilinin resmi bir dil, resmi devlet dili veya Arnavut halkının ortak hakkı olarak değil, bireysel bir hak, partinin dili, iletişim dili olarak ele alındığı açıktır.[296]

Bir devlet için ulusal bütünleşme sürecinin tam olarak yerleşmesini sağlayan düşünce siyasal projedir. Ulusların siyasal projeleri de tıpkı değişen uluslararası sistem gibi değişime açık olmak zorunda olduğu iddia edilmektedir. Diğer bir deyişle sıradanlaşma ve bozulma tehlikesi, siyasal projeler için de geçerlidir.[297] Bu nedenle varlığını barış içinde sürdürmek isteyen bir Makedonya Hükümeti'nin siyasal projesi, etnik topluluklarla ilgili meseleler ve demokrasinin yerleşmesi üzerine olmalıdır. Bu düşünce bağlamında antlaşmada Arnavut Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun ya da UÇK'nın adı geçmemiş, Arnavut kanadında çatışan kişiler için "*etnik Arnavut silahlı gruplar"* tanımlaması yapılmıştır. Zira Arnavutlar için UÇK gibi gruplar terörist ve ayrılıkçı değil, isyancı ve insan hakları savaşçısı olarak görülmektedir. Bu sebeple *"etnik Arnavut silahlı gruplar"* söylemi, farklı birimlere bağlı ya da bağımsız olan bazı silahlı grupları da içermesi açısından daha ılımlı bir ifade olmuştur. Ayrıca grup yerine gruplar denilmesi, çatışmacıların yalnızca UÇK kontrolündeki bir grup olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca antlaşmada belirtilen *"gönüllü silahsızlandırma ve gönüllü dağıtılma"* söylemi, UÇK'ya bir yenilgi atfedilmeden, onları psikolojik bir çöküntüye uğratmadan ve onlara barışçıl yoldan yaklaşarak "şiddeti durduran taraflardan biri olma" rolü verilmiştir.

Dil, sembol, isim ve istihdam meselelerine ilişkin olarak 2019'da kurulan Ayrımcılığa Karşı Koruma Komisyonu ve Ekim 2019'da kabul edilen Ayrımcılığın Önlenmesi ve Korunması'na Dair Kanun, Mayıs 2020'de Anayasa Mahkemesi tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Kabul edilmesi sürecindeki usulsüzlükler öne sürülerek kaldırılan kanun sonucunda ülkede ayrımcılık yasağı konusunda kapsamlı bir yasal dayanak kalmamıştır. 2021

[296] Shasivari, "The Past and…", s.197.
[297] Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati,* s.61.

seçimlerinden sonra kanunun yeni yasama organı tarafından yeniden kabul edilmesi beklenmiştir.[298]

4.3 ANTLAŞMANIN İŞLERLİĞİNE DAİR TARTIŞMALAR

Ohri Antlaşması'nın hayata geçirilmesi sürecinde yaşananlar antlaşmanın güvenilirliğini ve işlerliğini tartışmaya açmıştır. Hatta bu konuyu tartışanların başında 1991 ve 2001 Anayasa değişikliklerinde Makedonya Cumhuriyeti Anayasasını hazırlayanlardan biri olan Ljubomir Frckovski bulunmaktadır. Frckovski'ye göre, Ohri Antlaşması ile kurulan modelin her geçen gün işlevsel olmayan bir model haline geldiğini ve Makedonya için en iyi modelin ne olacağı konusundaki soru işaretlerini gündeme getirdiklerini söylemiştir.[299] Ayrıca Frckovski, Makedonların hayal kırıklığına uğramasının nedeninin Arnavutların sürekli yeni taleplerde bulunması olduğunu da belirtmiştir. Görüldüğü üzere antlaşmadan sonraki beş yıllık süreç Makedonya için istikrarı sağlarken aynı zamanda soru işaretlerinin çoğaldığı bir süreç olmuştur.

Makedonya'nın eski BM büyükelçisi Denko Malevski, ülkedeki bu süreci çok etnikli toplumların sorunlarından biri olarak görmüş ve bunun daha erken fark edilmesi gerektiğini belirtmiştir.[300] Görüldüğü üzere Makedonya'daki Ohri Antlaşması'ndan doğan memnuniyetsizlik, siyasi alanda hem Makedonlar hem de Arnavutlar tarafından dile getirilmiştir.[301]

Ana Makedon muhalefet partisi VMRO-DPMNE, antlaşmanın hedeflerine tamamen ulaşılması için öncelikle yerinden edilmiş kişilerin geri dönmesi ve ülkeye sadakat gösterilmesi gerektiğini söylemiştir. Genel olarak VMRO, Arnavutların sürekli yeni taleplerde bulunmak yerine ortak devlete sadakat

---

[298] *Avrupa Komisyonu Kuzey Makedonya İlerleme Raporu 2020,* s.31. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf e.t.19.05.2020.

[299] Shasivari, "The Past and…", s.201.

[300] Karajkov, "For Years of…", https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/Four-Years-of-the-Ohrid-Peace-Agreement-30611 e.t.18.06.2021.

[301] Ronny Myhrvold, *Former Yugoslav Republic of Macedonia: Education as a Political Phenomeno,* NORDEM Report, 2005, s.41. https://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/2005/0405.pdf, e.t.16.06.2021.

göstermelerini istemiştir.[302] Ancak ülkedeki Arnavut bloğun liderleri ülkedeki konumlarını yükseltme sürecinin bir defaya mahsus ve kesinleşmiş bir olay olamayacağını dile getirmişlerdir. Demokratik Bütünleşme Birliği (DUI/ BDI), antlaşmadan sonraki dört yılı değerlendirirken haklarını elde etmek için çabalayan insanların yaptıklarından yeterince memnun olmadıklarını, bu yüzden her zaman yeni içerik getirmeye çalıştıklarını söylemiştir. Arnavutların diğer muhalefet partisi PDP de BDI'nin görüşlerine katılarak daha fazla değişikliğe ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir. DUI/BDI'nın antlaşmanın yıl dönümünü her yıl düzenli olarak kutlayan tek siyasi parti olmasına karşın Makedonların büyük bir kısmı da antlaşmayı hala bir yenilgi olarak algılamaktadır.

Antlaşmanın güvenilirliğine ilişkin 1998-2008 yıllarını kapsayan bir saha araştırması yapılmış ve resmi kurumların antlaşmaya güvenle baktıkları sonucuna erişilmiştir. Arnavutların ise antlaşma sonrasında devlet kurumlarına büyük bir güven duydukları tespit edilmiştir.[303] Ancak Haziran 2009'da DPA'nın lideri Menduh Tachi, Ohri Antlaşması'nın ölü bir antlaşma olduğunu söylemiştir. Bunun yanı sıra yeni bir Makedonya Anayasası'na ihtiyaç olduğunu, aksi takdirde Makedonya Arnavutlarının yeni bir devlet arayışına sürükleneceklerini belirtmiştir.[304] Görüldüğü üzere antlaşmanın soru işareti yaratan kısımları her iki taraf için de hoşnutsuzluk yarattığı gibi aynı zamanda antlaşma hakkındaki tartışmaları günden güne arttırmıştır.

Kasım 2013 tarihinde yapılan bir ankete göre de Makedonyalı vatandaşların % 31'i Ohri Antlaşması hakkında olumlu görüşe sahiptir. Bunun yanı sıra vatandaşların % 47'si antlaşma için olumsuz düşüncelere sahip iken % 22'si fikrini belirtmekten çekinmiştir. Ayrıca antlaşmanın hangi taraf için daha yararlı olduğu sorusu karşısında halkın % 47'si Arnavutlar lehine sonuçlandığını söylemiştir. Makedonlara hizmet eden bir antlaşma olduğunu düşünenlerin istatistiği ise sadece % 3'tür. Aynı zamanda % 19'luk bir kısım

[302] Karajkov, "For Years of…", https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/Four-Years-of-the-Ohrid-Peace-Agreement-30611 e.t.18.06.2021.
[303] Koyuncu – Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın…", s.173; Ayrıntılı bilgi için bkz. Marija Aleksovska, "Trust in Changing Institutions: The Ohrid Framework Agreement and Institutional Trust in Macedonia", *Central European University East European Quarterly*, 43(1), 2015.
[304] Rizankoska – Trajkoska, "The Ohrid Framework…", s.10.

antlaşmanın her iki tarafa da hizmet ettiğini belirtirken % 31'lik bir çoğunluk fikrini açıklamamıştır. Bu istatistikler dışında beklenen cevabın alınamadığı başka bir soru da antlaşmanın etnik ilişkilerde iyileşmeyi sağlayıp sağlamadığı ile ilgilidir. Vatandaşların sadece % 29'luk kısmı antlaşma neticesinde etnik ilişkilerde iyileşme olduğunu dile getirmiştir. Son olarak ankete göre, antlaşmanın tam olarak uygulanmasının uyum sürecini hızlandıracağını belirtenler % 52 oranında ve bunun tam tersini iddia edenler % 48 oranındadır. Antlaşmanın ne kadarının uygulandığını bilmeyenler ise % 36 gibi büyük bir çoğunluğa sahiptir.[305]

4.4 İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

2004 yılı sonrasında Makedonya'daki demokratik süreç siyasi partilerin seçimleri kazanmak için kullandıkları yöntemler nedeniyle bozulmuş ve vatandaşların demokrasiye güvenleri kalmamıştır. Öyle ki Makedonya'nın demokratik kurumları ve uygulamaları da oldukça zayıflamıştır. Vatandaşların bu durumu açıklama şeklinin güçlü bir sivil toplum ya da profesyonel bir örgütlenme biçiminden uzak olması da hükümetin esnek tavrına katkıda bulunmuştur. [306] Ancak antlaşmaya dair görüşlerdeki belirsizlik uzun bir süre daha devam etmiştir. Makedonya Cumhurbaşkanı Branko Srvenkovski, antlaşmanın dördüncü yıldönümü münasebetiyle yaptığı bir konuşmada *"Dört yıl önce olduğu gibi, bugün de askeri çözüm yerine siyasi anlaşma yolunu seçerek doğru seçimi yaptığımıza ikna oldum… Ohri Antlaşması bugünkü durumda büyük ölçüde tamamlanmış ve antlaşma artık bir hedef değil sosyal bir gerçekliktir."* söyleminde bulunmuştur. Başbakan Vlado Buckovski de, antlaşmanın kesinlikle hedefine ulaştığını ancak Brüksel'e giden yolun Ohri'den geçtiği biliciyle daha hızlı uygulanmasının daha iyi olacağını belirtmiştir.[307]

---

[305] Bajrami - Iseni, "The Challenge of (non)…", s.211.

[306] Suzana Bornarova, "Development of the Social Protection System in Post-Communist Macedonia: Social Policy-Making and Political Processes", M. Stambolieva – S. Dehnert (Ed.), *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model*, Friedrich Ebert Foundation, Sofia 2011, s.156.

[307] Karajkov, "For Years of…", https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/Four-Years-of-the-Ohrid-Peace-Agreement-30611 e.t.18.06.2021.

İç Makedon Devrimci Örgütü – Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi (VMRO-DPMNE) koalisyonunun kazandığı Temmuz 2006 seçimlerinden sonra siyasi partiler ve liderler arasındaki gerilim artmıştır. Etnik ilişkiler komisyonunun kurulmasının ertelenmesi nedeniyle Arnavutları temsil eden Demokratik Bütünleşme Birliği (BDI), parlamentonun çalışmalarını boykot etmiş ve hükümetin meseleyi tekrar ele almasıyla boykot sona ermiştir. Aynı süreçte Makedon siyasetçilerin yerel yönetimlerle ilgili yasayı parlamentodan geçirmeyi istememeleri, Arnavut siyasilerin ikinci bir boykotuna neden olmuştur. AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın müdahalesiyle kriz çözülmüş ve yasa onaylanmıştır.[308]

1 Haziran 2008'de Makedonya'da erken parlamento seçimleri yapılmıştır. Prosedür olarak iyi yönetilen seçimde, seçmenlere çeşitli seçenekler sunulmuştur. Ancak Arnavutların çoğunlukta olduğu bölgelerde şiddet eylemleri devam etmiş ve seçim sabahı dahi süreci bozmaya yönelik birçok eylem gerçekleştirilmiştir. Olaylar sonucunda 1 Haziran seçimleri iptal edilmiştir. Seçim Komisyonu'nun kararıyla iptal edilen seçimler, 15 ve 29 Haziran tarihlerinde tekrarlanmıştır. Usulsüzlüklerin ve şiddet eylemlerinin azaltılması sayesinde halk daha güvenli bir ortamda seçime katılmıştır. Ancak genel olarak Seçim Yasası'nın eksiklerinin yanı sıra seçim uygulaması da AGİT'in kilit taahhütlerini karşılamamıştır.[309] Ohri Antlaşması ile Arnavut milliyetçiliği azaltılmaya çalışırken Makedon milliyetçiliği beslenmiş ve VMRO DPMNE'nin 2006 seçimlerini kazanmasıyla birlikte milliyetçi söylemler artmıştı. Ancak 2009 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Arnavut bir adayın Makedon kanadından kayda değer bir oy alması etnik bölünmeyi aşan bir olay olarak görülmüştür. Ancak hem Arnavut hem de Makedon partiler içerisinden etnik söylemleri dile getirerek bu durumdan çıkar elde etmek isteyen siyasiler bulunmaktaydı.[310]

İç politika gelişmelerinde önemli bir mesele olan kolluk kuvvetlerinin durumu, antlaşma sonrasında hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmuştur.

[308] Koyuncu – Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın…", s.170.
[309] *The Former Yugoslav Republic of Macedonia Early Parliamentary Elections - 1 June 2008,* s.2, https://www.osce.org/files/f/documents/f/d/33152.pdf, e.t.20.10.2021.
[310] Koyuncu – Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın…", s.171.

Kolluk kuvvetleri, bir devletin ülke içerisindeki güvenliği sağlamadaki meşru hizmet birimidir. Kentlerde suç olasılığına karşı duyulan korku, polisin toplumsal yaşamla iç içe bulunmasını, dolayısıyla ihtiyaç duyduğu meşruiyetin kabul edilebilir olmasını sağlar. Polisin görev alanı ise kendi işlevsellikleri dâhilinde sınırlanmış kentlerdir.[311] Bu nedenle Makedonya'da yaşayan Arnavutlar, nüfuslarının çoğunlukta olduğu kentlerde polis gücünün belediyelerin kontrolünde olmasını, Makedonlar da polis gücünün İçişleri Bakanlığı yetkisi altında kalmasını talep etmişlerdir. Uzlaşma sonucunda verilen karar, polis hizmetlerinin adil temsil ilkesine de uygun olarak yerel polis şeflerinin İçişleri Bakanlığı tarafından önerilen aday listelerinden belediye meclisleri tarafından seçilmesi yönünde olmuştur. Ayrıca bu uygulama Makedonya için yeni bir çözüm niteliğinde olsa da Yugoslavya'da sosyalist dönemde kullanılan bir uygulama olma niteliği taşımaktadır.[312]

Antlaşmadan yıllar sonra yaşanan bazı olaylar, güvenlik meselesi ile ilgili konuları tekrar gündeme getirmiştir. Mayıs 2012'de Savunma Bakanı Fatmir Besimi'nin UÇK mezarlığına yaptığı ziyarete Makedon kesim oldukça tepki göstermiştir. Ayrıca Besimi'nin yanında dört askeri üniformalı kişinin de yer alması, Cumhurbaşkanı Ivanov'u açıklama yapmak zorunda bırakmıştır. Makedonya ordusunun siyasi oyunlara alet edilmemesi gerektiğini söyleyen Ivanov'un aksine Sosyal Demokratlar Birliği üyesi Stevo Pendarovski ise bu durumu hükümet içindeki ikiciliğe bağlamış ve üniformalı kişilerin resmi askerler olup olmadığını sorgulamıştır.[313] Ekim 2012'de Arnavutluk ve Slovenya arasında oynanacak bir maçın öncesinde bir grup Arnavut taraftar Makedon bayrağı yakmıştır. Bayrak yakılırken çekilen görüntülerin internet ortamında yayılması üzerine Makedon bilgisayar korsanları Arnavutluk

[311] Şefik Taylan Akman, *Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.66.

[312] "The 2001 Conflict in FYROM – Reflections", Institute of War & Peace Reporting - Balkans Series, *Conflict Studies Research Center*, s.34, https://www.files.ethz.ch/isn/44460/2001_Confl_FYROM.pdf, e.t.20.12.2020.

[313] "Besimi'nin UÇK Mezarlığı Ziyareti Tepki Topluyor" *Yeni Balkan*, (16.08.2012), http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/besiminin-uck-mezarligi-ziyareti-tepki-topluyor e.t.05.06.2021.

hükümetinin ve askeri sitelerinin hesaplarını ele geçirerek bayrak adına intikam aldıklarını ifade etmişlerdir.[314]

Şubat 2013'te muhalefet partileri arasında yer alan Haysiyet Partisi Genel Başkanı Stoyanço Angelov ve 50 kadar parti mensubu bir araya gelerek Savunma Bakanlığı görevine Besimi yerine Talat Caferi'nin getirilmesini protesto etmişlerdir. Angelov hissettiklerini şu şekilde ifade etmiştir: "Birlik ve beraberlik içinde yaşamak isteyen Arnavutlar, Cemo Hasa, UÇK ideolojisti Adem Yaşari, kumandan Ramuş Haradinay veya kumandan Talat Caferi'yi istedikleri kadar sevsinler. Ancak bizlere saygıları varsa, ortak ülkemizi seviyorlarsa ve bizimle barış içinde yaşamak istiyorlarsa bu tür kişilerin Makedon halkının büyük bir bölümünün öfkesine sebep olduğunu bilmeliler. Bu yüzden Ohri Antlaşması ve iyi toplumlar arası ilişkiler gereğince bizim öfkemizi anlamalarını ve provokasyona gelmemelerini istiyoruz." Bu şekilde Arnavutlardan destek isteyen Angelov 150 bin imza toplayarak bu durumu durdurmak istemiştir.[315]

Gazeteciler Cumhurbaşkanı Gyorge Ivanov'a da Kırçova ziyaretinde Talat Caferi'nin Savunma Bakanı olmasına ilişkin bir soru yöneltmişlerdir. Ivanov ise Makedonya ordusunun diğer kurumlar için örnek teşkil ettiğini ifade etmiş, Bakanlar değişse de ordunun aynı şekilde kalacağını ve kimsenin bu mesele hakkında kaygılanmaması gerektiğini belirtmiştir.[316] Yine aynı dönemde Gostivar'a bağlı yüzde 90'ı Müslüman olan Zdünye Köyü'nde 12 metre uzunluğunda haç inşa edilmek istenmiştir. Halk ise bu olaya büyük bir tepki göstermiştir. Köyde yaşayan Afrim Üzeiri, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bu köyde bir haç inşa edilmesi girişiminin provokasyon amaçlı olduğunu belirtmiş ve inşanın köy halkına sorulmadan ve belediyeden izin alınmadan başlamasının da bunun bir göstergesi olduğunu dile getirmiştir. Gostivar Belediye Başkanı Nevzat Beyta da söylenenleri

[314] "Tiran'da Makedon Bayrağı Yakıldı", *Yeni Balkan*, (23.10.2012), http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/tiranda-makedon-bayragi-yakildi e.t.10.07.2021.
[315] "Eski UÇK Kumandanına Karşı 150 Bin İmza", *Yeni Balkan*, (27.02.2013), http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/eski-uck-kumandanina-karsi-150-bin-imza, e.t.10.07.2021.
[316] "Ivanov: Bakanın Kim Olduğu Orduyu Etkilemez", *Yeni Balkan*, (05.03.2013), http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/ivanov-bakanin-kim-oldugu-orduyu-etkilemez e.t.11.07.2021.

doğrulamış ve böyle bir yapı için herhangi bir izin verilmediğini açıklamıştır.[317]

Bir başka örnek ise 13 yıl önce çatışmaların en şiddetli şekilde yaşandığı bölgelerden biri olan Kumanova'da halkın hala kaynaşmadığına dair yaşananlardır. Mahallelere ayrılan şehirde Makedon tarafında Arnavutların hala kahvehaneleri kullanmadığı bilinmektedir. Arnavutlar, birçok yerde kahvehane boş olsa dahi "bu masa başkası için ayrılmıştır" denilerek kendilerine hizmet verilmediğini söylemiştir. Toplumun ise bu duruma alışmış olması ve herkesin kendi sınırlarını bilmesi şaşırtıcıdır.[318] Yine bu olaydan kısa bir süre sonra Arnavut bir grup Goşintse köyündeki polis karakolunu ele geçirerek Makedonya'da Arnavut devleti kurma girişiminde bulunmuştur. Girişim sonrasında Makedonya Hükümeti tarafından Kumanova kentine bir operasyon düzenlenmiş ve çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir.[319]

Siyasi ortamın tekrar gerildiği bu süreçte, 2014 yılında Arnavutların ulusal ve dini değerlerini kurumsal bir harekete dönüştüren BESA[320] Hareketi adıyla yeni bir parti kurulmuştur. Demokratik Bütünleşme Birliği (BDI) seçmenlerini bölen BESA Hareketi kısa sürede güçlü bir muhalefet haline gelmiştir. BDI ve BESA dışında Arnavut değerlerini temsil eden başka bir parti de Arnavutlar için İttifak Partisi (Alliance For Albanians/ AA) olmuştur. Muhafazakâr bir parti olarak nitelendirilen AA, 2017 yılı itibariyle oylarını arttırmaya başlamıştır. BESA ve AA'nın durumu, BDI'nın yakın zamanda oylarını hızlı bir şekilde kaybetmesine neden olmuştur. Oysaki Ohri Antlaşması sonrasında iktidara ortak olan BDI, Arnavutlardan aldığı büyük destek sayesinde yaklaşık on beş yıl en güvenilir partilerden biri olmuştur. 2015 yılında SDSM'nin hükümetle ilgili ortaya çıkardığı ses kayıtları,

[317] "Haç Yapımı Zdünye Köy Halkı Tarafından Protestoyla Karşılandı", *Yeni Balkan,* (28.05.2013), http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/hac-yapimi-zdunye-koy-halki-tarafindan-protestoyla-karsilandi e.t.10.07.2021.
[318] "Boş Kahvede Arnavutlara Yer Yok", *Yeni Balkan,* (04.07.2014), http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/bos-kahvede-arnavutlara-yer-yok e.t.09.07.2021.
[319] Koyuncu – Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın…", s.172.
[320] Besa kelimesi Arnavutçada "şeref sözü" anlamına gelmektedir.

yolsuzluk iddiaları ve dini hassasiyetlere kayıtsızlık gibi nedenler de partinin oy kaybetmesinin sebeplerindendir.[321]

2006-2016 yılları arasında iktidarın sahibi olan İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Demokratik Birliği (VMRO-DPMNE) ve iktidardaki ortağı Demokratik Bütünleşme Birliği (DUI/ BDI), 2015 yılında başlayan siyasi kriz sonrasında ana muhalefet partisi Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM)'ne oldukça oy kazandırmıştır. 2016 seçimlerinde Arnavut halkın farklı seçimleri dikkat çekmiştir. Zira son seçimlere kadar herkes kendi soydaşları tarafından kurulan partilere oy verirken, SDSM 2016 seçimlerinde Arnavutlardan 70.000 civarında oy almıştır. Arnavut partilerin seçmenleri tatmin etmeyen vaatlerinin olmaması ve Arnavutların haklarını yeterince savunamadıkları gibi görüşler, Arnavut seçmenin Makedon bir partiye oy vermesine sebep olmuştur.[322]

Uzun yıllar iktidarda kalan partilerin yaşadığı otoriteleşme ve yozlaşma muhalefeti güçlendirmiş, AB'nin muhalefete olan desteğini arttırmıştır. Bu durum 2016'daki genel ve 2017'deki yerel seçimleri de oldukça etkilemiştir. Kimlik siyaseti ve güvenlik politikaları nedeniyle yeni bir rejim oluşturmakla suçlanan VMRO DPMNE, muhaliflerin AB ile yakınlığı karşısında Rusya ile yakınlaşmış ve Slav milliyetçiliğini arttırmıştır. SDSM ise 2016 seçimleri öncesinde eşit yurttaşlık, çok kültürlülük gibi kavramlarla Arnavutları kendi tarafında çekmiş, üç Arnavut partinin desteği ile 2017 seçimlerini de kazanmıştır.[323]

AB üyelik müzakerelerinin başlamaması siyasileri seçim seçeneğine yönlendirmiştir. Başbakan Zoran Zaev, Avrupa Birliği ile müzakerelerin başlamasına hala karar verilmediği gerekçesiyle erken seçim önerisinde bulunmuş ve Temmuz 2020'de seçimler yapılmıştır. 15 Temmuz günü sosyal demokratların milliyetçi rakiplerine karşı elde ettikleri % 35'lik seçim zaferi sonrasında kurulan zorunlu koalisyon içerisinde Arnavut kanadından BDI ve

[321] Sevba Abdula, "Makedonya'da Yerel Seçimler ve Siyasal Değişim", *SETA Perspektif*, (183), Ankara 2017, s.2-3.
[322] Emin Emin, "Yeni Makedonya ve Dış Politikası", *İNSAMER*, https://insamer.com/tr/yeni-makedonya-ve-dis-politikasi_1079.html e.t.28.04.2021.
[323] Abdula, "Makedonya'da Yerel…", s.1-2.

DPA'nın da yer aldığı bir hükümet parlamento tarafından onaylanmıştır.[324] 2017'den 2020'ye kadar önceki hükümeti yöneten 46 yaşındaki Sosyal Demokrat lider Zoran Zaev, öncekinden yedi üye daha az olmak üzere 19 üyeli daha modern bir kabine açıklamıştır.[325]

2019-2020 yıllarında Ohri Antlaşması tekrar gündeme gelmiş ve Cumhurbaşkanı Stevo Pendarovski, hükümetin ve halkın antlaşmaya yönelik tutumlarının değişip değişmediğine dair merak edilenleri 13 Ağustos 2020 tarihinde antlaşmanın 19. yıldönümü vesilesi ile yaptığı basın açıklamasında şu şekilde açıklamıştır: "Ohri Antlaşması'nın birleştirici bir rolü vardır. Bundan sonra da birlik, beraberlik ve karşılıklı saygının bozulmaması gerekir."[326] Ayrıca bu yıl dönümünün farklı bir özelliği de yakın bir zamanda kaybolan ve devlet dairelerinde aranan Ohri Antlaşması'nın orijinalinin bulunup devlet arşivine gönderilmesidir. Kalkandelen'de bir eski bir Arnavut Partisi üyesi ve antlaşmanın imzacılarından olan Ilir Ljuma'nın evinde bulunan tarihi belge için dikkatsizlik sebebiyle kayıplara karıştığı söylenilmiştir. Devlet Arşivi Başkanı Emil Krsteski de orijinal belgeyi arşivde tutacaklarını, dijitalleştireceklerini ve erişime açacaklarını belirtmiştir.[327]

Küresel Fuar Acentesi Şirketi'nin 2019 Raporu'na göre Makedonya'da bürokrasi içerisinde şeffaflığın olmaması ve hukuk kurallarının uygulamada farklılık göstermesi şikâyet edilen başlıca konulardandır. Ancak bu olumsuzlukların aksine reformlarla iyileştirilen bir ekonomik büyümede istikrar söz konusudur.[328] Ekonomik büyümenin yanı sıra halka sosyal bir

[324] "North Macedonia's Social Democrats secure razor-thin election win", *Al Jazeera News*, (16.07.2020), https://www.aljazeera.com/news/2020/7/16/north-macedonias-social-democrats-secure-razor-thin-election-win e.t.01.08.2021.
[325] "North Macedonia: Parliament begins debate on new government", *Euronews*, (30.08.2020), https://www.euronews.com/2020/08/30/north-macedonia-parliament-begins-debate-on-new-government e.t.01.08.2021.
[326] Ivan Kolekjevski, "Pendarovski: Ohrid Framework Agreement – Foundation For Coexistence of All Citizens, No Divisions or Skepticism", *MIA*, https://mia.mk/pendarovski-ohrid-framework-agreement-foundation-for-coexistence-of-all-citizens-no-divisions-or-skepticism/?lang=en e.t.28.07.2021.
[327] Sinisa Jakov Marusic, "On 20th Anniversary, North Macedonia Archives 'Lost' Peace Document", *Balkan Insight*, (13.08.2021), https://balkaninsight.com/2021/08/13/on-20th-anniversary-north-macedonia-archives-lost-peace-document/ e.t.15.08.2021.
[328] Enes Yeprem, *Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Küresel Fuar Acentesi, Bursa 2019, s.6.

güvence sağlayan uygulamalar da arttırılmıştır. Zira Makedonya'da sosyal dışlanma durumu artık sadece etniklik ile açıklanacak durumda değildir. Bugün ülkede sosyal yoksunluk, aile düzensizliği, suçluluk ve uyuşturucu bağımlılığı gibi "klasik" sosyal sorunların derinleşmesinde belirgin bir eğilim var. Bu nedenle hükümet politikalarında etnik problemlerin öncelikli olmaması ve ülkenin istikrarı için sosyal koruma sistemine daha fazla önem verilmesi anlaşılabilir bir durumdur.[329]

Ağustos 2021'de Meclis Başkanı Talat Caferi'nin imzaladığı kararnamede 17 Ekim'de yerel seçimlerin yapılması kesinleşmiştir. Bu seçimin bir özelliği, ilk kez çok etnikli seçim öncesi koalisyonların kurulmasıdır. Bir tarafta iktidar sahibi SDSM ve üç Arnavut siyasi partisi (DUI, BESA ve DPA), diğer tarafta muhafazakâr sağ olarak nitelendirilen VMRO-DPMNE ve iki Arnavut partisi (AA, Alternativa) seçimler için mücadele etmiştir.[330] 17 Ekim tarihindeki seçimde toplamda 81 belediye için 1 Milyon 824 Bin 864 kişi oy kullanmış, 303'ü belediye başkanı olmak üzere 10 Bin 800 kişi aday olmuştur.[331] İlk turda oyların yüzde 50'sinden fazlasını alan aday belediye başkanlığına seçilmiştir. İlk turda VMRO-DPMNE 22, SDSM 9 ve aynı koalisyonda yer alan BDI 3 belediye kazanmış ve 45 belediyenin seçimleri ikinci tura kalmıştır.[332]

Yüzde 50'lik oy çoğunluğunun sağlanamadığı belediyelerde en fazla oyu alan iki aday arasında 31 Ekim'de ikinci tur seçimler düzenlenmiştir. Üsküp başta olmak üzere SDSM Hükümeti'nin birçok belediye kaybettiği ve büyük bir yenilgi aldığı seçimlerde ana muhalefet VMRO-DPMNE seçimi kazanmıştır. Muhalefetin desteğini alan Üsküp'ün bağımsız adayı Danela Arsovska, ikinci

---

[329] Vanco Uzunov, "Socio-Economic Transformation and the Welfare System of the Republic of Macedonia in the Period of Transition", M. Stambolieva – S. Dehnert (Ed.), *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model,* Friedrich Ebert Foundation, Sofia 2011, s.132.

[330] "2021 Local Elections in North Macedonia: Elections with Historic Consequences", https://www.ifimes.org/en/researches/2021-local-elections-in-north-macedonia-elections-with-historic-consequences/4942 e.t.02.11.2021.

[331] Ömer Cihad Kaya, "Kuzey Makedonya'da Yerel Seçim Heyecanı Sona Erdi", *Kırım Haber Ajansı,* (18.10.2021), https://qha.com.tr/haberler/kuzey-makedonya-da-yerel-secim-heyecani-sona-erdi/347863/, e.t.19.10. 2021.

[332] "Kuzey Makedonya'da Başbakan Zaev İstifasını Açıkladı", *Habertürk,* (01.11.2021), https://www.haberturk.com/kuzey-makedonya-da-basbakan-zaev-istifasini-acikladi-3238935 e.t.01.11.2021.

tur seçimlerini kazanmış ve başkentin ilk kadın Belediye Başkanı olmuştur. Arnavutların en çok yaşadığı şehirlerden Kalkandelen'de BESA adayı Bilal Kasami, Gostivar'da Alternativa adayı Arben Taravari seçimi kazanmıştır. VMRO-DPMNE'nin genel başkanı Hristijan Mickovski'nin zafer konuşması sonrasında Başbakan Zoran Zaev, seçim sonuçlarını üstlendiği ifade ederek hem başbakanlık hem de parti genel başkanlığı görevlerinden istifa etmiştir.[333] Ancak Zaev'in istifası henüz parlamentoda onaylanmadığından resmi bir karar niteliği taşımamaktadır.

4.5 DIŞ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

Antlaşmanın imzalanmasından sonra gerek imza sürecindeki Batılı devletlerle gerekse komşu ülkelerle olan ilişkilerde gelişmeler görülmüştür. Öncelikle antlaşmada belirtildiği gibi Arnavut isyancıların silahsızlandırılması görevini üstlenen NATO temsilcileri antlaşmadan bir gün sonra silahsızlandırmanın ne zaman başlayacağını belirlemek üzere Makedonya'ya gelmiş ve 3500 askerin 30 günlük süre için derhal konuşlandırılmasını onaylamışlardır. UÇK lideri Ali Ahmeti 19 Ağustos'ta antlaşmaya saygı duyduklarını belirterek silahlarını aşamalı bir şekilde NATO'ya teslim edeceklerini bildirmiştir. NATO'nun Makedonya'daki rolü Arnavut isyancıları silahsızlandırmakla sınırlıdır ancak NATO'nun bölgedeki varlığının, sağlam olmayan ateşkesi sağlamlaştırmaya ve ülkeyi kalıcı barışa götürmeye yardımcı olacağı düşünülmüştür. NATO bu düşünce dâhilinde bölgedeki sivil gözlemcilerin korunması amacıyla daha küçük bir kuvvet olan "Tilki Görev Gücü" (Task Force Fox)'nü Makedonya'da konuşlandırmıştır.[334]

Antlaşma sonrasında kalıcı barışın sürdürülebilmesi için üçüncül taraflara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Tarafların bu ihtiyacı antlaşma içerisinde bir kural haline getirmesi de, arabulucu aktörlerin antlaşmanın imzalanması şartıyla daha önce dile getirdikleri bir sözdür. Makedonya'nın ekonomik olarak desteklenmesi konusunda hemfikir olan uluslararası toplum bu bağlamda bir Uluslararası Bağışçılar Konferansı (International Donors' Conference) düzenlemeye karar vermiştir. Yerel Özyönetim Yasası'nın antlaşmanın

[333] "Kuzey Makedonya 2021 Yerel Seçimleri İstifayla Sona Erdi", *Kosova Haber Ajansı*, (01.11.2021), https://www.kosovahaber.net/?page=2,14,68688 e.t.01.11.2021.
[334] "Macedonia: Country...", https://www.everycrsreport.com/reports/RL30900.html e.t.09.11.2020.

imzalanmasından itibaren 45 gün içerisinde yürürlüğe girmesi gerekirken, çeşitli sebeplerle uzatılan bu süre sonucunda Batılı Devletler Bağışçılar Konferansı'nı da ertelemeye karar vermiştir.[335] 2001 yılı içerisinde toplanması beklenen Konferans, 12 Mart 2002'de Brüksel'de gerçekleşmiştir.[336] Konferansta birçok ülke ve kuruluş, Makedonya'nın çatışma sonrası yeniden yapılanma ve ekonomik kalkınma sürecine yardımcı olmak için mali yardım sözü vermiştir. Makedonya Başbakanı Ljubcho Georgievski, Bağışçılar Konferansı sonrasında yaptığı açıklamada, *"Bağışçılar Konferansı, krizin başlangıcından bu yana uluslararası toplumun ülkemize yönelik siyasi ve ekonomik ilk ciddi adımıdır."* diyerek memnuniyetini dile getirmiştir. Uluslararası Bağışçılar Konferansı'nda Makedonya'nın ekonomik kalkınma harcamalarına 271 Milyon Euro hibe edilmiştir. Georgievski, Makedonya'nın tüm ülkelerle dostane ilişkileri olduğunu ve hangi ülkenin ne kadar bağışta bulunduğunun bir önemli olmadığını da vurgulamıştır.[337]

2016 yılında kurulan hükümetin önemli politikalarından biri de komşular ile iyi ilişkilerin kurulmasıydı. Özellikle Kosova ve Arnavutluk'a yapılan resmi ziyaretler önemli dış politika adımları olarak görülmüştür. Arnavutluk ziyareti ile birlikte iki ülkenin bakanlarının bir araya geldiği "Ortak Bakanlar Kurulu Toplantısı"nın yapılması ve işbirliği anlaşmasının imzalanması, iki etnik grubun da refahı için atılmış büyük bir adımdır.[338] Politika gündemini oluşturan önemli meselelerden biri Yunanistan ile yaşanan isim krizidir. Yunanistan, Makedonya'nın ismini, bayrağını ve hatta Makedon ulusunun varlığını dahi reddeder duruma gelmiştir. Bağımsız Makedonya'nın seçtiği bayrakta yer alan "Vergina Güneşi"nin Yunan simgesi olduğu savunulmuştur. Ancak bayrak meselesi 1995 yılında imzalanan bir anlaşma ile çözüme kavuşmuştur. Bayrak sorunundan daha fazla önemsenen isim sorunu her iki

[335] Mandacı, *Makedonya Cumhuriyeti'nde…,* s.326.
[336] "Macedonia: Donors Conference Opens In Brussels", (12.03.2012), https://www.rferl.org/a/1099052.html, e.t.16.10.2020.
[337] "Macedonia: Georgievski: Donors' Conference, Serious Political and Economic Step", *Shqiptaria,* (13.03.2002), https://shqiptarja.com/lajm/MACEDONIA-Georgievski-Donors-conference-serious-political-and-economic-step e.t.01.11.2021.
[338] Emin, "Yeni Makedonya…", https://insamer.com/tr/yeni-makedonya-ve-dis-politikasi_1079.html e.t.18.08.2021.

tarafı da uzun yıllar boyunca yormuş ve her iki taraf da taviz vermekten kaçınmıştır. Yeni hükümetin adım atmasıyla başlayan çözüm müzakereleri verimli geçmiş ve 17 Haziran 2018 tarihinde Prespa Anlaşması imzalanmıştır.[339] Anlaşma ile belirlenen "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" ismi Şubat 2019'da yürürlüğe girmiştir.

Makedonya için isim krizinin çözülmesi NATO'ya üyelik için önemlidir. Öyle ki Yunanistan vetosu ortadan kalkmış ve Makedonya 27 Mart 2020 tarihinde NATO'ya üye olmuştur.[340] Balkan devletlerinin hem kendi güvenliklerinin hem de bölgedeki istikrarın korunması için asıl ihtiyacın bölgedeki yabancı askeri birliklerin uzun süreli varlığı olduğu açıktır. Özellikle NATO, Balkanlar'da konuşlanmış dengeleyici bir güç olarak kabul edilmiştir. NATO'nun varlığı, komşu devletlerden güvenlik tehdidi algılayan Makedonya gibi ülkeler için bir güvencedir. Ayrıca Batı'nın Balkan Devletleri üzerindeki bu doğrudan askeri ve siyasi vesayetinin, son on yıl içerisinde bölgeyi istikrarsızlık yuvasına dönüştüren politikacıların tutumundan kaynaklandığı düşünülmektedir.[341]

Kuzey Makedonya Devleti için NATO'dan sonra AB üyeliği de söz konusu olmuştur. Makedonya 2004 yılındaki AB üyeliği başvurusunun ardından bölgesel bir lider olarak kabul edilmiş ve Kasım 2005'te aday ülke statüsünü elde etmişti. Ancak 2006 yılında iktidardaki partinin değişmesiyle birlikte Makedonya'nın Avrupa Birliği'ne uyum süreci gerilemiş ve Yunanistan ile devam eden isim anlaşmazlığı nedeniyle 2008 yılında gerçekleşen NATO'nun Bükreş Zirvesi'ne katılmamıştır.[342] 2008'den beri devam eden Yunanistan vetosu aşılırken daha sonra Bulgaristan engeliyle karşılaşılmıştır. Kuzey Makedonya'nın AB üyeliği başta dil meselesi olmak üzere birkaç gerekçe ile Bulgaristan tarafından veto edilmiştir. Dışişleri Bakanı Dimitrov ise eğer AB'ye yaklaşamamalarının sebebi Makedonca ise o zaman AB'nin

[339] Prespa Anlaşması için bkz. *Prespa Agreement,* https://s.kathimerini.gr/resources/article-files/symfwnia-aggliko-keimeno.pdf, e.t.13.11.2021.
[340] "North Macedonia joins NATO as 30th Ally", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm e.t.12.11.2020.
[341] Denko Maleski, "Lessons Learned: Balkans and Macedonia, Ten Years Later", *New Balkan Politics,* http://www.newbalkanpolitics.org.mk/item/Lekcii-nauceni#.YObgUZgzbIU e.t.18.06.2021.
[342] Bornarova, "Development of the…", s.137.

düşündükleri gibi bir değerler topluluğu olmadığını dile getirerek tepkisini belli etmiştir. [343] Ayrıca Fransa 2019 sonlarında müzakere sürecine başlanmasını veto etmiştir. Kuzey Makedonya Başbakanı Zoran Zaev ise radikalizmin yeniden yükselmemesi gerektiğini ve Balkanlar'da yaşanacak bir sorunun artık Avrupa'nın da sorunu olduğunu belirtmiştir.[344]

4.6 NÜFUS SAYIMI MESELESİ

Son yıllarda Kuzey Makedonya'da hem siyasilerin hem de halkın dile getirdiği başka bir husus da nüfus sayımıdır. Bir ülkede her 5-10 senede bir nüfus sayımı yapılması, rutin bir ihtiyaçtır. Ancak bu rutin Kuzey Makedonya'da daha sorunlu bir şekilde yapılmaktadır. Kuzey Makedonya'da yıllarca nüfus dağılımının tarafların kabul etmeyeceği biçimde sonuçlanması endişesi devletin adalet dengesini hassaslaştırmıştır. Esasen Makedon Arnavut anlaşmazlığının temelinde de demografik denge vardı ve taraflara göre siyasi ve idari temsil, demografik sonuçlara göre düzenlenebilirdi. Bu nedenle Arnavutların 1994 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarını reddetmesi üzerine uluslararası toplum tarafından yakından izlenecek olan ikinci bir nüfus sayımı şart olarak görülmüştür. Antlaşma neticesinde 2002 yılında yapılan nüfus sayımı ise 2021 yılına kadar geçerliliğini korumuştur.[345]

2021 nüfus sayımının önemli bir noktası diasporanın sayıma dâhil edilmesidir. Arnavutların uzun yıllar boyunca ülke değiştirdikleri ve 2001 yılında birçok hakkın kazanılmasıyla geri döndüklerini düşünenler, bu grupların nüfus sayımında büyük bir önemi olduğunu savunmaktadır. Diaspora için 1 Mart itibariyle başlayan kayıt süreci Eylül ayına kadar devam etmiştir. Bu durum VMRO-DPMNE için endişe yaratan ve hile

[343] Alexander Brezar, "Could North Macedonia be the graveyard of the EU's ideals?", *Euronews*, (20.07.2021), https://www.euronews.com/2021/07/20/could-north-macedonia-be-the-graveyard-of-the-eu-s-ideals e.t.18.06.2021.
[344] Efi Koutsokosta, "Zaev warns: EU accession halt could cause a rise of nationalism in the Balkans", *Euronews*, (31.10.2019), https://www.euronews.com/2019/10/30/zaev-warns-eu-accession-halt-could-cause-a-rise-of-nationalism-in-the-balkans e.t.19.06.2021.
[345] Courbage, "Censuses, Elections and…", s.430. https://www.persee.fr/doc/pop_1634-2941_2003_num_58_4_18451 e.t.20.07.2021.

karıştırılabileceği düşünülen bir husus olsa da Devlet İstatistik Kurumu, koruma mekanizmalarına sahip olunduğunu açıklamıştır.[346]

[346] Fatjona Mejdini, "Why is it so difficult to hold a census in North Macedonia?", *Al Jazeere News*, (12.05.2021), https://www.aljazeera.com/features/2021/5/12/why-is-it-so-difficult-to-hold-a-census-in-north-macedonia e.t.27.07.2021.

5 SONUÇ

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden itibaren son yirmi yıldır, yeni bir devlet kurmak ve içerisinde iyi bir siyaset yürütmenin yolu ulusçuluktan geçmiştir. Ancak günümüzde ulus olma anlayışı yalnızca üniter bir devlete sahip olmak değil, federasyon gibi karma sistemleri de kapsamaktadır. Zira bugün tek etnikli, diğer bir deyişle tamamen saf bir ulus devlet bulmak mümkün değildir. Tüm devletlerin içerisinde melez halklar, azınlıklar ve bölünmüşlükler mevcuttur. Bu nedenle karma halkların yaşadığı bir devlet içerisinde bazı etnik grupların arzusu, kendine ait bir devlet ya da azınlık sayılmadıkları temel haklara sahip olan bir ulus olmaktır. Ayrıcalıklı bir etnik grup ise her zaman kendi etkinliklerinin arttırılması için çaba sarf etmektedir. Bu sistemde etnik grup ve ulus arasında belirleyici çizgiler oluşturmak zordur. Milli duygular ve milliyetçilik olgusu, devletlerin ve etnik grupların doğasını, ilişkilerini, amaçlarını dönüştürerek politik hareket etmelerine sebep olmaktadır. İnsanlar doğuştan gelen ya da yetiştirildikleri şartlar altında oluşan milliyetçilik dürtüsünü durdurarak farklı şekillerde topluma bağlanmaktadır.

Kant, insanların kendi haline bırakıldığında savaşı değil barışı tercih edeceğini belirtir. Ancak insanlar, iyilik için savaşıp ahlak sahibi olduklarında onların birleşmelerini engelleyen iki faktör vardır: Dil ve din. Bu farklılıklar toplumun tümünü bir araya getiremediği gibi savaş için yeni sebepler yaratmaktadır.[347] Geçmişten günümüze dünyadaki iç çatışmaların büyük bir çoğunluğu etnik, dini vb. farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıkları su yüzüne çıkaran temel etkenler ise ülkelerin ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısındaki bozukluklardır. Her dönemde bu etkenlerden birinin mutlaka bulunabileceği tek adres ise Balkanlar'dır. Zira Yugoslavya dağıldıktan sonra "Küçük Yugoslavya" olarak çatışmasız bir şekilde bağımsızlığını kazanan Makedonya, bir çatışmanın yaşanması için gereken birçok sebebi bünyesinde barındırmaktadır.

[347] Saim Şallı, "Kant'ta Barış Düzeni, Dünya Vatandaşlığı ve Ötekiler: Moden Kozmopolitzm Düşüncesinin Temelleri Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(12), 2018, s.105.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Makedonlar da parçalanmadan zarar gören gruplardan biri olmuş ve "Büyük Sırbistan" fikrini tehdit olarak kabul etmişlerdir.[348] Bu nedenle Makedonya'nın 1991 Anayasası, ülkedeki çeşitlilik göz önüne alınmadan hazırlanmış ve Makedon milletini ülkenin tek varisi olarak göstermiştir. Arnavutlar ise "kurucu ulus" olma talepleriyle siyasal ve kültürel varlıklarını anayasal bir zeminde görmek istemişlerdir. Weber'in "*devlet ulusun aracıdır ve devletsiz ulus olamaz*" görüşüne göre de Arnavut toplumunun en çok ihtiyaç duyduğu husus, Makedonya Devleti'nin kurucu uluslarından biri sayılarak devleti benimseyebilmek olmuştur.

1991 yılında, bağımsızlığını yeni kazanmış Makedonya Cumhuriyeti'ndeki istikrarlı düzen, Kant'ın bahsettiği dil ve din farklılığı nedeniyle her zaman kendini koruyamamıştır. Ancak bu endişeyi ortadan kaldıran tek bir kavram vardır: Vatandaşlık. Toplumda eğitim aracılığıyla vatandaşlık bilincinin oluşturulması ve adaletli, eşitlikçi bir siyasi yapının kurulması şarttır. Bunun yanı sıra ötekileştirme dediğimiz kendinden olmayanı dışlama durumu, çok etnikli toplumlarda törpülenmesi gereken bir duygudur. Makedonya için geçmişten gelen seçilmiş travmaların üzerine yakın dönemde eklenen olaylar, vatandaşlık bilincinin kolay bir şekilde oluşmayacağını net bir şekilde ortaya koymuştur. Ayrıca iç dinamiklerin yanı sıra dışarıdan gelen bazı müdahaleler, toplumu vatandaşlık bilincinde bir adım geri götürmektedir. Bu nedenle Makedonya'nın istikrarı, gelişmekte olan bir ülkeye göre birden fazla etkene bağlıdır.

1991-2001 yılları arasına bakıldığında, etnik ve dini farklılıklardan kaynaklanan savaş kıvılcımlarının küçük çaplı kavgalar halinde var olduğu görülmektedir. Bağımsızlıktan sonraki on yıllık süreçte ülkedeki çatışma riskini en aza indiren etken ise Kiro Gligorov'un doğru politikalar uygulamasıydı. Zira Makedonya'da 1990'lı yıllarda yaşanacak olası bir çatışma, Balkanlar'da uzun süre devam edecek bir istikrarsızlık sorununu meydana getirebilirdi. Çatışmayı geciktiren politikalar Gligorov'un ölümü ile son bulmuş ve ekonomik durumun olumsuz seyrinin de etkisiyle Arnavutların talepleri canlanmış ve hızla yayılmıştır. Makedonlar, Arnavutlar için kurucu

[348] Kodal, "Makedonya'nın Bağımsızlığını…", s.381.

ulus olma statüsünün önemini göz ardı etmiş ve Makedonların kurucu ulus kabul edildiği Anayasa maddesinin kabul edilebilir olduğunu düşünmüşler ve Arnavutları memnuniyetsiz bir halk olarak görmüşlerdir. Öyle ki bu maddenin dil ve eğitim hakkı gibi birçok temel insan hakkını da engellediğini öne süren Arnavutlar, nüfuslarının da azımsanmayacak derecede olduğunu her fırsatta vurgulamışlardır. Her iki tarafın da milliyetçi bir hisle hareket ettikleri varsayıldığında, Makedonya'daki duruma çok farklı açılardan baktıkları gözlemlenmiştir. Zira bu doğrultuda Makedonya Hükümeti'nin politikaları, ne entegrasyon ne de asimilasyon uygulamaları kapsamında ilerlemiştir. Hükümetin Arnavutlara yönelik uygulamaları, tanımsız kalan ve taraflara göre değişkenlik gösteren bir şekilde sürdürülmüştür.

2001 yılında çıkan çatışmanın bir yıl içinde durdurulması ve resmi bir antlaşma ile uzlaşma sağlanması, tarafların "*kazan-kazan*" stratejisi ile sonuca ulaşmak istediğini göstermiştir. Kazan-kazan yaklaşımı, tarafların ve arabulucuların işbirliği sayesinde çatışmanın herkes için olumlu sonuçlanmasını sağlamaktaydı. Makedonya'daki çatışmayı sonlandıran 13 Ağustos 2001 tarihli Ohri Antlaşması'nın imza süreci de tam olarak bu doğrultuda ilerlemiştir. Üçüncül tarafların öncülük ettiği antlaşma müzakereleri taraflara şu mesajı vermiştir: Uzlaşmanın sağlanmaması ve çatışmanın devam etmesi durumunda, her iki tarafın da çok fazla kayba uğraması muhtemeldir. Ayrıca bu süreç Ohri Antlaşması gibi bir belgenin gerek ideolojileri gerekse kültürel alışkanları değiştirme ihtimalini göstermiştir. Ancak antlaşma ile yeniden düzenlenen anayasa, iyileştirici bir siyasal sistemin aracı olacak mı sorusu her zaman gündemde kalmıştır. Makedonya Hükümeti'nin AB'ye uzanan yolda etkili bir adım olarak gördüğü Ohri Antlaşması, geçici bir barış süreci sağladığı gibi aynı zamanda uzun vadede gelişen "ötekileştirme" ruhunu da canlı tutan bir araca dönüşmüştür.

Eğitim, devlet için insanlara ortak bir kimlik sunabilen iyi bir fırsattır.[349] Çalışma içerisinde de belirtildiği gibi antlaşmada en çok önem verilen konulardan biri Arnavutça eğitim ve hükümetin meseleye yaklaşımıdır. Bu

[349] Hasan Aksakal, "Ernest Gellner'in Ulusçuluk Kuramı Üzerine Bazı Dikkatler", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* (2), 2011, s.56.

mesele kapsamında Makedonya hükümeti ilk olarak etnik farklılıkları besleyen politikaları ve eşitsizliği ortadan kaldırmalı, devletin üniter yapısını koruyarak Arnavutların eğitim haklarını geliştirmelidir. Bu süreçte çok etnikli bir toplumu destekleyen eğitim sisteminin kurulması ve sistemin tüm siyasiler tarafından iyi bir şekilde halka benimsetilmesi gerekir. Farklılıkları koruyarak tek çatı altında birleşmeyi öngören karmaşık örüntü eğitim aracılığıyla çözülebilir görünmektedir. Eğitim örneğinde görüldüğü gibi antlaşmanın uzlaşmacı yanı sayesinde halkların etnik ulusçu duyguları vatandaşlık temelinde eritilmeye çalışılabilir.

Milliyetçi söylemlerin temelinde, insanların tek başına özgür olabilmesi için öncelikle uluslarının özerk olması gerekliliği vardır. Bu düşünceye göre insanın tek bir değerler kümesi içerisinde olması normaldir. Ancak günümüzde görüldüğü üzere insanlar kendilerini birden fazla topluluğun üyesi olarak tanımlamaktadır. Kültürel akımlar, iktisadi örgütler ve küreselleşmenin zirveye ulaştığı bir dönemde, keskin ulusal sınırlar ve özcü kültürlerin de yükselişe geçmesi farklı sonuçlar doğurmuştur. Bu doğrultuda Makedonya halkı, bir bireyin Müslüman, Hristiyan, ateist, Makedon, Arnavut, Türk, Ulah, Roman vs. etnisiteye ya da dine sahip olmasının önemsiz olduğunu kabul etmeli ve bu kimliklerin, onların Makedonya topraklarının ortak sahipleri oldukları gerçeğini değiştirmeyeceğini görmelidir. Bu hususstaki en iyi örnek devletlerin ordu yapısıdır. Bir devlet içerisindeki düzenli ordular, farklı kültürlerden katılmış olan vatandaşları da kapsadığı için halkın birbirine benzeyerek kültürel homojenleşme yaşamasını sağlayabilir.

Kant, her çatışmanın farklı bir nedeni olduğunu ve her defasında bu nedenleri destekleyen taraflar bulunduğunu söylemiştir.[350] Ancak Balkanlar'da durum farklıdır. Genel itibariyle bölgedeki her çatışmanın sebebi geçmişte yaşanan etnik ve dini anlaşmazlıklara dayanmaktadır. Bu nedenle Makedonya'da yaşananlar, Ohri Antlaşması'nın imzalanması ve imza sonrasındaki süreç, diğer Balkan devletlerinin de ders çıkarması gereken bir olaya dönüşmüştür.

[350] Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefî Deneme,* Çev. Yavuz Abadan - Seha Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1960, s.24.

Zira Ohri Antlaşması'nın kalıcı barışı sağlayamayacağı da büyük oranda görülmüştür. Esasen Makedonya başta olmak üzere tüm Balkan devletleri, kendi aralarındaki ikili ilişkilerinde geçmişi unutarak geleceğe odaklanmalı ve belirli politikalarda bütüncül bir şekilde hareket etmeleri gerektiğini unutmamalıdır. Herhangi bir Balkan devletinde ortaya çıkacak yeni bir iç çatışma, domino etkisiyle bölgesel istikrarsızlığın sebebi haline gelebilir. Öyle ki barış antlaşmasının imzalanması da, gelecekte yeni bir savaşın yaşanmayacağı garantisini vermemektedir.

Makedonya vatandaşlarının yukarıda detaylıca bahsedilen Ohri Antlaşması'ndan yıllar sonra ne düşündüğü de bugün için önemli bir meseledir. İlk olarak Makedonlar antlaşma sonucunda Arnavutlara yeterince taviz verildiğini ve Makedonya'nın bu mesele dışında çözülmesi gereken başka sorunlarının da olduğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda Makedon kanadında genel olarak Ohri Antlaşması'nın başarısız bir girişim olduğu görüşü hâkimdir. [351] Arnavutlar ise antlaşmanın içeriği konusundaki memnuniyetlerinden yıllar içerisinde uzaklaşmışlardır. Antlaşmanın uygulama sürecindeki yavaşlığı, halkın devlete karşı güvensizliğini arttırmış ve yeni talepleri ortaya çıkarmıştır. Ancak tarafların aksine arabulucular ve ülkede birçok faaliyette bulunan AGİT, antlaşmanın barış ve istikrar getirdiği konusunda hemfikirdir.[352]

2017 yılında Zoran Zaev'in Başbakan olmasıyla birlikte komşu ülkelerde ve uluslararası arenada Makedonya'ya olan bakış açısı daha olumlu hale gelmiştir. Bu olumlu seyir, Zaev'in katkılarıyla gelişen dış politika ilişkilerinden kaynaklanmıştır. Makedonya gibi bir devlet için en zoru, aynı anda tüm komşu devletlerle ilişkilerini iyi tutabilmektir. Ancak Makedonya bunu başaramamış ve ülkedeki Arnavutlar için Kosova ile iyi ilişkiler kurma çabası, hükümetin Sırbistan ile yaşayacağı sorunları ortaya çıkarmıştır. Yunanistan'a verilecek her bir taviz ise Bulgaristan'ı harekete geçirecektir. Makedonya'nın yaşadığı bu sorunlar, Zaev'in Başbakanlığı döneminde

[351] Srraan Ivanovi, "We need a Response to the Framework Agreement", *Slobodenpecat*, https://www.slobodenpecat.mk/en/potreben-ni-e-odgovor-na-ramkovniot-dogovor/ e.t.18.08.2021.
[352] "20 Years of the Ohrid Framework Agreement (Macedonian)", (13.08.2021), https://www.youtube.com/watch?v=54dxbR_w8mE e.t.14.08.2021.

olabildiğince azaltılmıştır. Son yıllarda Kuzey Makedonya'da yaşayan Bulgar vatandaşların da görmezden gelindiklerine dair şikâyetleri, gelecek yıllarda Arnavutların gibi Bulgarların da "kurucu ulus" olmayı talep edebileceklerinin işaretleridir. Görüldüğü üzere Kuzey Makedonya'daki çeşitlilik, kısır bir döngüye evrilmekte ve bu durumdan kurtulmak için halkın bilinçlendirilmesi tek çare olarak görülmektedir.

Günümüzde ulus devletlerin güç kaybetmeye başladığını ve küreselleşmenin baskın etkisini görmekteyiz. Böyle bir uluslararası sistemde Makedonya, sahip olduğu çeşitliliği olumlu bir şekilde kullanarak Balkanlar'ın azınlık ve insan hakları açısından bölgesel bir lideri olabilir. Ancak bu fikrin gerçekleşmesi için komşularıyla iyi ilişkileri başta olmak üzere ekonomi ve siyaset alanında da önemli bir ilerleme kaydetmesi gerekir. Ayrıca seçilmiş liderler ve siyasetçiler de aynı ileri görüşlülükte birleşerek ortak bir nokta bulmalıdır. Zira Makedonya'daki çeşitliliğin değerlendirilmesi, tüm belirtilenlerin yanı sıra iyi bir liderin seçilmesi ile gerçekleşecektir. Unutulmamalıdır ki Makedonya'da yaşayan her birey, etnik ya da dini kimliği ne olursa olsun, kimliğini tanımlarken kendini toplumla bütünleştirmesi gerekir ve "ötekileştirme" hissinin olumsuzluğunu kabul etmelidir.

KAYNAKÇA

ABDULA Sevba, "Makedonya'da Yerel Seçimler ve Siyasal Değişim", *SETA Perspektif*, (183), Ankara 2017, ss.1-5.

ACKERMANN Alice, *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*, Syracuse University Press, New York 2000.

ADLER Emmanuel, "Contructivism and International Relations", W. Carlsnaes – T. Risse – B.A. Simmons (Ed.), *Handbook of International Relations*, (ss.112 145), SAGE Publications, California 2005.

AGOSTON Gabor - MASTERS Bruce, *Encyclopedia of the Ottoman Empire (Abdülhamit II.),* (ss.6-9), Infobase Publishing, New York 2010.

AKMAN Şefik Taylan, *Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

AKSAKAL Hasan, "Ernest Gellner'in Ulusçuluk Kuramı Üzerine Bazı Dikkatler", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 2011, ss.53-61.

AKTAN Hamza, *Makedonya Arnavutluk İlişkilerinde Makedonya Arnavutlarının Etkisi*, Logosa Yayınları, İstanbul 2007.

ALEKSOVSKA Marija, "Trust in Changing Institutions: The Ohrid Framework Agreement and Institutional Trust in Macedonia", *Central European University East European Quarterly*, 43(1), 2015, ss.55-84.

ALTINTAŞ Ahmet, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 2005, ss.69-91.

ANASTASOVSKI Nick, *Contestations Over Macedonian Identitiy 1870-1912,* Victoria University Philoophy, Unpublished Thesis, Melbourne 2005.

ANDERSON Benedict, *Hayali Cemaatler*, Metis Yayınları, İstanbul 1993.

ANDERSON David, "The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary", *Department of The Parliamentary Library,* Research Paper-14, Melbourne 1995.

ANDONOVSKI Stefan, "The Effects of Post-conflict Constitutional Designs: The Ohrid Framework Agreement And The Macedonian Constitution", *Croatian International Relations Review*, 14(81), 2018, ss.23-50.

ARI Önder - KIRAN Abdullah, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Ekev Akademi Dergisi*, 15(46), 2011, ss.49-64.

ATEŞ Davut, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *Sosyal Bilimler Dergisi,* 10(1), 2008, ss.213-235.

AYHAN Halis, "Makedonya ile Yunanistan Arasındaki İsim Sorununun Çözümünde Arabuluculuğun Etkisi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 2019, ss.215-244.

AZARKAN Ezeli, "Devletlerin Tanınmasında Dönüm Noktaları: Badinter Komisyonu ve Kosova'nın Tanınması", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 7(1), 2016, ss.143-184.

AZİZİ Abdula, "The Right to Education in the Republic of Macedonia: The Right to Education in one's Mother Tongue", *Procedia Social and Behavioral Sciences,* (15), 2011, ss.2435-2440.

BAJRAMI Demush – ARBURIM Iseni, "The Challenge of (non) Implementation of The Ohrid Framework Agreement in the Republic of Macedonia", *European Scientific Journal*, 10(10), 2014, ss.203-218.

BAYRAK Emek, "Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 68(1), 2019, ss.57-82.

BAYRAKTAR Kaya, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902 1905)", *Bilig*, (69), 2014, ss.1-28.

BAYRAM Mürsel, "Balkan-Afrika Yakınlaşmasının Dönemsel Niteliği", *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi,* 2(1), 2018, ss.44-64.

BIEBER Florian, *Power Sharing and the Implementation of the Ohrid Framework Agreement,* FES Publications, Skopje 2008.

BORNAROVA Suzana, "Development of the Social Protection System in Post Communist Macedonia: Social Policy-Making and Political Processes", M. Stambolieva, S. Dehnert (Ed.), *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model*, (ss.135-165), Friedrich Ebert Foundation, Sofia 2011.

BOZBORA Nuray, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", O. Karatay – B. Atsız Gökdağ (Ed.), *Balkanlar El Kitabı-1,* (ss.568-587), Karam Yayınları, İstanbul 2006.

BOZKURT Giray Saynur, "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2), 2010, ss.51-95.

BRUNNBAUER Ulf, "The implementation of the Ohrid Agreement", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, (1), 2002, ss.1-25.

BUKSUR Abdullah, "Etniklik ve Uluslararası İlişkiler", *Akademik Bakış Dergisi*, 6(12), 2013, ss.243-263.

CLAUSSEN Gottfried, *Virtues of Power: Boris Trajkovski's Pursuit of Jesus in Politics and Government*, Books on Demand, Norderstedt 2013.

CONVERSİ Daniele, *"Reassessing Current Theories of Nationalism: Nationalism as Boundary Maintenance and Creation",* Nationalism and Ethnic Politics, 1(1), 1995, ss.73-85.

COURBAGE Youssef, "Censuses, Elections and Population: the Case of Macedonia", *Population*, (ss.429-425), Persee, Lyon 2003.

ÇAĞ Galip, "Panslavizmin Fikri Temelleri ve Slav Birliği Çabaları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 2008, ss.205-2019.

ÇAĞLAR Mehmet Turan, "The Effects of Economic Problems During The Post-Tito Period on The Disintegration of Yugoslavia", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 2018, ss.80-98.

ÇELİK Bilgin, "Arnavut Ulusal Hareketi İçinde İlginç Bir Dönemeç: Ortodoks Arnavutların Patrikhaneden Ayrılma Çabaları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (16), 2004, ss.131-154.

ÇİLLİER Yavuz, "Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları", *Akademik İncelemeler Dergisi,* 10(2), 2015, ss.45-65.

ÇINAR Kürşat, "Yugoslavya'nın Parçalanması: Etnik Çatışma Literatürü İçin Çıkarılacak Dersler", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 2019, ss.15-27.

DANIŞ Mehmet Fahri, "Bourdieucü Bir Milliyetçilik Kuramı İçin Başlangıç: Literatürün Eleştirisi ve Temel Varsayımlar", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 2020, ss.19-64.

DEMİRCİOĞLU Fatih, "Makedonya Cumhuriyeti'nde Barış ve Güvenlik Meseleleri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 2019, ss.201-246.

DİKİCİ Ali, "Osmanlı Makedonyası'nda Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", *Karadeniz Araştırmaları*, 6(24), 2010, ss.75-108.

DOBRKOVİC Nina, "Yugoslavia and Macedonia in the years 1991-6: From Brotherhood to Neighbourhood", J. Pettifer (Ed.), *The New Macedonian Question*, (ss.79-96), Palgrave Macmillan Press, London 1999.

DURAL Ahmet Baran, "Jön Türk Devriminde Makedonya Sorunu", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 2018, ss.1317-1326.

DURMAZ Mustafa, "Makedonya Sorunu ve Yunanistan'ın İsim Uzlaşmazlığı", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, (3), 2015, ss.59-68.

EMİN Nedim, *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, Ankara 2014.

EMİROĞLU Hüseyin, "Uluslararası Politikada Yaşanan Dönemsel Gelişmelerin Balkanlar Bölgesine Etkisi ve Yarattığı Güvenlik Sorunları", *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri,* (44), 2013, ss.111-140.

EREN Eren, *Balkanizasyon, Çözülme ve Matruşka Devletler,* Alibi Yayıncılık, İstanbul 2016.

ERGUN Turgay, "Postmodernizm ve Kamu Yönetimi", *Amme İdaresi Dergisi,* 30(4), 1997, ss.3-15.

ERKEN Ali, "Soğuk Savaş Dönemi Tito-Nasır Yakınlaşması ve Yugoslavya Müslüman Toplumu: 1955-1967", *Journal of History Studies*, 10(3), 2018, ss.53-64.

GAWRYCH George, *The Crescent and the Eagle: Ottoman Rule, Islam and the Albanians (1874-1913),* I. B. Tauris, London 2006.

GEERTZ Clifford, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York 1963.

GELLNER Ernest, *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev: Büşra ERSANLI BEHAR – Günay Göksu ÖZDOĞAN), İnsan Yayınları, İstanbul 1992.

GRANT Thomas, *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution,* Greenwood Publishing Group, Connecticut 1999.

GRIESSLER Christina Eva, "The Albanians in Macedonia: The Role of International Organizations in Empowering the Ethnic Albanian Minority", *ECMI Working Paper,* (79), 2014, ss.1-21.

GÖKBAYIR Satılmış, "Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1908 Seçimleri Siyasi Programı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3(1), 2012, ss.61-96.

GÜLBOY Gül Pınar, "Makedonya'da Arnavut-Makedon Çatışması ve Ohrid Anlaşması", Y. Okay – T. Babalı (Ed.), *Türkiye Makedonya İlişkileri,* (ss.101-116), Doğu Kitabevi, İstanbul 2012.

GÜLER Arzu, "The Dissolution of Yugoslavia: The Triple Distrust System In the Balkans", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi,* 7(16), 2016, ss.120-132.

GÜLER Tuğba Sarıkaya – EMİROĞLU Hüseyin – BAYRAM Mürsel, "Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinin Araçsalcı Bir Yaklaşımla Analizi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 21(4), 2019, ss.1278 1293.

GÜNGÖR Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik,* Hisar Kültür Gönüllüleri, İstanbul 2003.

GÜVELOĞLU Gülşah Kurt, "Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander'in Öldürülmesi ve Türkiye'deki Yankıları - 9 Ekim 1934", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 34(57), 2015, ss.249-270.

HACIOĞLU Sevim, "1876 İstanbul Konferansı'na Sunulan Doğu ve Batı Bulgaristan Vilayetleri Önerisi", *Troyacademy,* 5(2), 2020, ss.187-217.

HACISALİHOĞLU Mehmet, "Jön Türklerin Balkan Politikası (1908-1913)", *Divan Disiplinlerarası Çalışma Dergisi,* 13(24), 2008, ss.99-127.

HALL Richard C., *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası,* (Çev: Mehmet Tanju AKAD), Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

HECHTER Michael, *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development: 1536-1966,* University of California Press, California 1975.

HOBSBAWM Eric, "Invention of Traditions", E. Hobsbawm – T. Ranger (Ed.), *The Invention of Tradition,* (ss.1-15), Cambridge University Press, New York 2000.

HYSEN Mustafa, *Sırbistan'da Yaşayan Arnavut Azınlığın Sosyal-Kültürel Sorunları,* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.

ILIEVA Jana - BLAGOJ Conev, "The Republic of Macedonia and Its Recognition in the International Community (1991-2015)". V.S. Pejnovic - M. Stankovic (Ed.), *Macedonia Social, Political And Economic Issues,* (ss.1-32), Nova Science Publishers, Skopje 2017.

ILIEVSKI Zoran - TALESKI Dane, "Was the EU's Role in Conflict Management in Macedonia a Success?", *Ethnopolitics,* 8(3-4), 2009, ss.355-367.

IRWIN Zachary T., "Macedonia Since 1989", S.P. Ramet (Ed.), *Central and Southeast European Politics since 1989,* (ss.328-358), Cambridge *University Press*, Cambridge 2010.

İNAT Kemal - BALCI Ali, "Makedonya: Balkanlarda Tarihi Miras Kavgası ve Etnik Çatışma", K. İnat - B. Duran - M. Ataman (Ed.), *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları,* (ss.639-655), Nobel Yayınları, Ankara 2010.

İDRİZ Enes - UYSAL Enver, "Üsküp'te Müslümanlar Dini ve Etnik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 18(1), 2009, 591-608.

İŞYAR Ömer Göksel - ERGİN Ahmed, "Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Azınlık Sorunu", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 2005, ss.217-239.

JELAVİCH Barbara, *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*. (Çev: Zehra SAVAN – Hatice UĞUR), Küre Yayınları, İstanbul 2009.

KAHRAMANYOL Mustafa - EMGİLİ Fahriye, "Tito ve Balkan Siyaseti", *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri,* 50(2), 2016, ss.315-349.

KANT Immanuel, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme.* (Çev: Yavuz ABADAN Seha MERAY), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, (33), Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963.

KATSIYIANNIS Dean T, *Hyper-Nationalism And Irredentism In The Macedonian Region: Implications For U.S. Policy,* The NPS Institutional Archive Thesis Collection, California 1995.

KEDOURIE Elie, *Avrupa'da Milliyetçilik*, (Çev: Mehmet Haluk TİMURTAŞ), Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1971.

KELEŞ Erdoğan, "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (21), 2008, ss.123-140.

KILINÇ Zeynel Abidin, "Çokkültürlülük ve Millet Sistemi", *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 2017, ss.44-55.

KING Russell - MAI Nicola, *Out of Albania: From Crisis Migration to Social Inclusion in Italy,* Berghahn Books, New York 2008.

KIZILKAYA Ahmet, "Evrensel Bir Uzlaşmazlık Fenomeni Olarak Milletler ve Milliyetçilikler", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (48), 2019, ss.121-134.

KOALA Paulin, *The Search for Greater Albania*, C. Hurst & Co. Publishers, New York 2003.

KODAL Tahir, "Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 14(29), 2014, ss.377-396.

KOYLU Zafer, "Makedonya'da Çetelerin Meşrutiyet Kulüplerine Dönüşmesi", *Belleten Dergisi,* 81(291), 2017, ss.569-588.

KOYUNCU Çiğdem Aydın - YILMAZ Samet, "Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliğinin Ohri Çerçeve Anlaşması Bağlamında Analizi", *International Journal of Social Inquiry*, 11(1), 2018, ss.155-181.

KURAT Akdes Nimet, "Panslavizm", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, (11; 2. ve 4. sayılardan ayrı basım), 1953, ss.241-279.

KURTARAN Uğur, "Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 2011, ss.57-71.

MADEN Fahri, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Avrasya Etüdleri,* 38(1), 2011, ss.155-196.

MANDACI Nazif, *Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Makedon Etnik Çatışması ve Ohri Süreci,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

MARINOV Tchavdar, "Famous Macedonia The Land of Alexander: Macedonian Identity at the Crossroads of Greek, Bulgarian, and Serbian Nationalism", R. Daskalov – T. Marinov (Ed.), *Entangled Histories of the Balkans – Volume One: National Ideologies and Language Policies*, Brill Press, Boston 2013.

MAROLOV Dejan, “The Relations Between Macedonia and Serbia”, *RJHIS,* 2(1), 2015, ss.117-128.

MAROLOV Dejan, “Understanding the Ohrid Framework Agreement”, S.P. Ramet – O. Listhaug – A. Simkus (Ed.), *Civic and Uncivic Values in Macedonia,* (ss.134-155), Palgrave Macmillan Press, London 2012.

MILESKI Toni, “Macedonia Through The Theory Of Territorial Integration: One Hundred Years Before”, *Security Dialogues*, 2013, ss.45-58.

MUNUERA Gabriel, “Preventing Armed Conflict in Europe: Lessons From Recent Experience”, *Institute For Security Studies Chaillot Papers*, 15(16), 1994, ss.1-83.

NUREDİNİ Abdülmecit, *Makedonya’nın İç ve Dış Politika Sorunları (1990-2005),* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006.

OKUR Mehmet, “Balkan Savaşları”, O. Karatay – B.A. Gökdağ (Ed.), *Balkanlar El Kitabı*, (1), Karam Yayınları, İstanbul 2006.

OLGUN Said, “Katolik Bir Osmanlı Bürokratı ve Arnavut Milliyetçisi Paşko Vasa Paşa (1825-1892)”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 2019, ss.295-332.

ORAN Baskın, “Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler: Bulgaristan, Makedonya, Kosova”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 48(1), 1993, ss.121-147.

ORTAKOVSKI Vladimir T, “The Kosovo Conflict and Macedonia”, *Association for the Study of Nationalities Fourth Annual World Convention,* Harriman Institute Columbia University, New York 1999.

ORTAYLI İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı,* Hil Yayınları, İstanbul 1983.

ÖZGEN Cenk, “Balkanlarda Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan Makedonya İsim Anlaşmazlığı”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 14(25), 2013, ss.327-345.

ÖZKIRIMLI Umut, *Milliyetçilik Kuramları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999.

ÖZÖNDER Mehmet Cihat, “Balkan Gelişmeleri Makedonya Sorunu”, *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* 3(1), 2001, ss.203-209.

PEARSON Brenda, “Putting Peace into Practice: Can Macedonia’s New Government Meet the Challenge?”, *United States Institute of Peace Special Report,* (96), 2002, ss.1-16.

PELLET Alain, “The Opinions of the Badinter Arbitration Committee A Second Breath for the Self-Determination of People”, *European Journal of International Law,* 3(1), 1992, ss.178-185.

PETROV Nikolay, “Macedonia, The Hub of the Balkans”, A. Crighton (Ed.), *Macedonia: The Conflict and the Media,* (ss.35-53), Macedonia Institute for Media, Skopje 2003.

PETTIFER James, “The Albanians in Western Macedonia”, J. Pettifer (Ed.), *The New Macedonian Question,* (137-148), Palgrave Macmillan Press, London 1999.

POMERANCE Michla, “The Badinter Commission: The Use and Misuse of The Badinter Commission: The Use and Misuse of the International Court of Justice's Jurisprudence International Court of Justice's Jurisprudence”, *Michigan Journal of International Law,* 20(1), 1998, ss.31-58.

PROGONAT Erjada, “The Chronicle of the First World War and Its Impact on the Balkans”, *Akademik Bakış Dergisi,* 7(14), 2014, ss.97-116.

REUTER Jens, “Policy and Economy in Macedonia”, J. Pettifer (Ed.), *The New Macedonian Question,* (ss.28-47), Palgrave Macmillan Press, London 1999.

RIPILOSKI Sasho - PENDAROVSKI Stevo, “Macedonia and The Ohrid Framework Agreement: Framed Past, Elusive Future”, *PERCEPTIONS,* 18(2), 2013, ss.135-161.

RISTESKA Marija, *Mapping the leaders in Macedonia and Albania: Can Elites Promote Positive Social Change?,* Regional Research Promotion Programme in the Western Balkans (RRPP), Skopje 2011.

RIZANKOSKA Josipa - TRAJKOSKA Jasmina, “The Ohrid Framework Agreement: A Strategic Tool For Electoral Party Competition in Macedonia”, *Journal of Liberty and International Affairs,* 2(1), 2016, ss.9-26.

ROSULEK Premysl, “Macedonia in 2011 – On The Way Towards Stabilization Or Before The New ‘Grand’ Agreement?”, M. Risteska – Z. Daskalovski (Ed.), *One Decade After The Ohrid Framework Agreement: Lessons (to be) Learned from the Macedonian Experience,* (ss.66-86), Center for Research and Policy Making, Skopje 2011.

ROSSOS Andrew, *Macedonia and The Macedonian: A History*, Hoover Instituton Press, California 2013.

SAĞ Vahap, "Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 2003, ss.11-25.

SANCAKTAR Caner, "Balkanlar'da Devletçi Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 2019, ss.56-64.

SANCAKTAR Caner, *Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

SAYGILI Hasip, "20. Yüzyılın Başlangıcından Günümüze Arnavutlarda Osmanlı ve Türkiye Algısı", *Bilge Strateji*, 6(10), 2014, ss.35-62.

SCHNAPPER Dominique, *Yurttaşlar Cemaati*, (Çev: Özlem OKUR), Kesit Yayıncılık, İstanbul 1995.

SEJDINI Abdulmenaf, *Migration and Remittances in Balkan 5: A Comparative Evidence*, University of Tirana Faculty of Economics Department of Economics Dissertation Unpublished Thesis, Tirana 2014.

SEJDINI Mirjana Kraja, "An Overview of the Reformed Local Government in Macedonia", *Business and Economic Research*, 6(1), 2016, ss.440-463.

SHASIVARI Jeton, "The Past and The Present of The Constitutional Systems of The Republic o Macedonia In Terms of The Poisiton of Albanians", *European Scientific Journal*, 9(17), 2013, ss.190-206.

SHAW Stanford J. - SHAW Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, New York 1977.

SHPUZA Gazmend, "Atatürk ve Arnavutluk – Türkiye İlişkileri", *Atatürk Yolu Dergisi*, 3(11), 1993, ss.312-322.

SMITH Anthony, *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, Routledge, New York 2009.

SOĞANÖZ Murat, *Makedonya Krizi ve ODGP'nin Rolü,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

ŞABANİ Güner, *2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

ŞAFAK Yasin, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

ŞALLI Saim, "Kant'ta Barış Düzeni, Dünya Vatandaşlığı ve Ötekiler: Modern Kozmopolitzm Düşüncesinin Temelleri Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(12), 2018, ss.92-108.

ŞENIŞIK Pınar, "Osmanlı Makedonya'sında Şiddet ve Nisan 1903 Olayları", *Türkiyat Mecmuası,* 27(1), 2017, ss.289-303.

ŞİMŞEK Asiye - DAĞCI Gül Tuba, "Makedonya ile Yunanistan Arasındaki İsim Sorunu'nda Rol Oynayan Temel Parametrelerin Analizi", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 2015, ss.175-200.

ŞİMŞEK Ufuk, "Milliyetçilikler ve Milletin Oluşumu Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 2009, ss.81-96.

TANYERİ İbrahim, "Yugoslav Ekonomisinde Bunalım ve Ekonomik Reform Programı", *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 1990, ss.1-15.

TATAR Volkan, *Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

TERRETT Steve, *The Dissolution of Yugoslavia and the Badinter Arbitration Commission: A Contextual Study of Peace-Making Efforts in the Post-Cold War World*, Routledge, New York 2017.

TEZCAN Gönül, "Gruevski'den Zaev'e Makedonya'nın İç ve Dış Politikasındaki Gelişmeler", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(2), 2019, ss.379-394.

TOMASEVICH Jozo, "2. Yugoslavia During the Second World War", W.S. Vucinich (Ed.), *Contemporary Yugoslavia,* (ss.59-118), University of California Press, California 1969.

TROMP Nevenka, "The Background of the Yugoslav Crisis", *Netherlands Institute For War Documentation*, Amsterdam 2018, ss.1-66.

TUFAN Muzaffer, "Makedonya Arnavutları ve Türkleri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (12), 1998, ss.363-393.

TÜYLÜ Esin, *1934 Balkan Antantı'nın Dış Basındaki Yansımaları,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

UĞUZ Hülya Ekşi – SAYGILI Rukiye, "Küresel Dünyada Ulus Devlet", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 16(32), 2016, ss.128-147.

UKSHINI Syle, "Kosovo: From the Ottoman Empire through Yugoslavia to Independence", *Journal of Balkan and Black Sea Studies,* 4(6), 2021, ss.239-286.

UZGEL İlhan "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanışı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 47(1), 1992, ss.217-244.

UZUNOV Vanco, "Socio-Economic Transformation and the Welfare System of the Republic of Macedonia in the Period of Transition", M. Stambolieva – S. Dehnert (Ed.), *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model,* (ss.115-135), Friedrich Ebert Foundation, Sofia 2011.

WENDT Alexander, "Constructing International Politics", S. Chan – C. Moore (Ed.), *Theories of International Relations,* (ss.71-81), SAGE Publications, London 2005.

WENDT Alexander, *Social Theory of International Politics,* Cambridge University Press, Cambridge 1999.

YANIK Celalettin, "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,* (20), 2013, ss.225-237.

YARCI Güler, "Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 2013, ss.76-114.

ZEHFUSS Maja, *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, S. Smith (Ed.), Cambridge University Press, Cambridge 2002.

ZUTA Jehona, *Minority Rights in Macedonia: The Right to Use A Minority Language,* Uppsala University Disciplinary Domain of Humanities and Social Sciences, Unpublished Thesis, Skopje 2015.

İNTERNET KAYNAKLARI

ABRAHAMS Fred, "A Threat to Stability (Human Rights Violations in Macedonia)" *Human Rights Watch,* 11.11.2020 tarihinde https://www.hrw.org/reports/1996/Macedoni.htm adresinden erişildi.

"Act on Citizenship of the Former Yugoslav Repulic of Macedonia (1992)", 18.10.2020 tarihinde https://www.legislationline.org/documents/id/5652 adresinden erişildi.

"A Concise History of Macedonia", 22.01.2021 tarihinde https://vmacedonia.com/history/a-concise-history-of-macedonia.html adresinden erişildi.

"Agreement Among the States Parties to the North Atlantic Treaty and the Other States Participating in the Partnership for Peace Regarding the Status of Their Forces", 15.01.2021 tarihinde https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/21 0-NATO-PfP-SOFA Status-Table-website-19.p df adresinden erişildi.

"Albanians in Macedonia", *Unrepresented Nations and Peoples Organization,* 10.09.2021 tarihinde https://unpo.org/members/20868 adresinden erişildi.

"Alexsander 1, (King of Yugoslavia)", *Britannica*, 24.03.2021 tarihinde https://www.britannica.com/biography/Alexander-I-king-of-Yugoslavia adresinden erişildi.

"Allied Harmony", 14.11.2020 tarihinde https://jfcnaples.nato.int/hqskopje/about-skopje/skopje-history/allied-harmony adresinden erişildi.

"Arnavut Gerillalar Geri Döndü", *Yeni Şafak*, (30.04.2001), 07.12.2020 tarihinde https://yenisafak.com/dunya/arnavut-gerillalar-geri-dondu-610439 adresinden erişildi.

ARUÇİ Muhammed, "Yugoslavya", *TDV İslam Ansiklopedisi,* 2013, 30.04.2021 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/yugoslavya adresinden erişildi.

ATİK Mahmut, “Josip Broz Tito ve Bağlantısızlar Hareketi”, *TESAD*, 2019, 10.04. 2021 tarihinde https://www.tesadernegi.org/josip-broz-tito-ve-baglantisizlar-hareketi.html?ddcc5d&ddcc5d adresinden erişildi.

Avrupa Komisyonu Kuzey Makedonya İlerleme Raporu 2020, (06.10.2020), 19.05. 2020 tarihinde https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf adresinden erişildi.

AYDIN Mithat, “İstanbul Konferansı”, *TDV İslam Ansiklopedisi,* 2016, 24.09.2021 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul-konferansi adresinden erişildi.

“Besimi'nin UÇK Mezarlığı Ziyareti Tepki Topluyor”, *Yeni Balkan*, (16.08.2012), 05.06.2021 tarihinde http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/besimininuck mezarligi-ziyareti-tepki-topluyor adresinden erişildi.

BEYDİLLİ Kemal, “Şark Meselesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2010, 10.03.2021 tahinde https://islamansiklopedisi.org.tr/sark-meselesi adresinden erişildi.

“Bilateral Cooperation Between The Republic of North Macedonia and The Republic of Serbia”, *Republic of North Macedonia Ministry of Foreign Affairs*, (23.11.2002), 22.10.2021 tarihinde https://www.mfa.gov.mk/en/page/158/bilateral-cooperation-between-the-republic-of-north-macedonia-and-the-republic-of-serbia adresinden erişildi.

BREZAR Alexandar, “Could North Macedonia be the graveyard of the EU's ideals?” *Euronews*, (20.07.2021), 18.06.2021 tarihinde https://www.euronews.com/2021/07/20/could-north-macedonia-be-the-graveyard-of-the-eu-s-ideals adresinden erişildi.

BOS Stefan, “Macedonia/Referendum”, *Global Security,* (11.07.2004), 20.06.2021 tarihinde https://www.globalsecurity.org/military/library/news/2004/11/mil041107-357b8ba0.htm adresinden erişildi.

"Boş Kahvede Arnavutlara Yer Yok", *Yeni Balkan,* (04.07.2014), 09.07.2021 tarihin de http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/bos-kahvede-arnavutlara-yer-yok adresinden erişildi.

CAMPBELL Heather, "Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia", *Encyclopedia Britannica,* (28.01.2009), 16.04.2021 tarihinde https://www.britannica.com/topic/Anti-Fascist-Council-for-the-National-Liberation-of-Yugoslavia adresinden erişildi.

CHEKREZI Constantin Anastasi, "Albania Past and Present", *The Macmillan Company,* 25.06.2021 tarihinde https://archive.org/details/albaniapastprese00chek/page/76/mode/2up adresinden erişildi.

"Chronology For Albanians in Macedonia", *The UN Refugee Agency,* 17.11.2020 tarihinde https://www.refworld.org/docid/469f38b7a.html adresinden erişildi.

COHEN Roger, "Macedonia Census Just Inflames the Disputes", *The New York Times,* (17.07.1994), 06.12.2020 tarihinde https://www.nytimes.com/1994/07/17/world/macedonia-census-just-inflames-the-disputes.html adresinden erişildi.

Commission of The European Communities Analytical Report, (9.11.2005), 19.11.2020 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM :2005:0561:FIN:EN:PDF adresinden erişildi.

CUBRILOVIÇ Vaso, "The Expulsion of The Albanians – Memorandum", *Texts and Documents of Albanian History,* 29.03.2021 tarihinde http://albanianhistory.net/1937 _Cubrilovic/index.html adresinden erişildi.

"Çatışmalarda Makedonya'nın Kumanova kenti savaş alanına döndü", *CNN Türk.* (12.05.2015), 06.07.2021 tarihinde http://www.cnnturk.com/dunya/catismalarda-makedonyanin-kumanova-kenti-savas-alanina-dondu?page=1 adresinden erişildi.

"Election Guide", 14.06.2021 tarihinde https://www.electionguide.org/elections/id/31/ adresinden erişildi.

EMİN Emin, "Balkanlar'da Ortak Bir Geleceğin Mimarı Olarak Eğitim", *İNSAMER,* 16.07.2021 tarihinde https://insamer.com/tr/balkanlarda-ortak-bir-gelecegin-mimari-olarak-egitim_1569.html adresinden erişildi.

EMİN Emin, "Yeni Makedonya ve Dış Politikası", *İNSAMER,* 28.04.2021 tarihinde https://insamer.com/tr/yeni-makedonya-ve-dis-politikasi_1079.html adresinden erişildi.

ERDEMOL Mustafa Kemal, "Makedonya", *Birgün,* (20.06.2018), 23.05.2021 tarihinde https://www.birgun.net/haber/makedonya-220122 adresinden erişildi.

"Eski UÇK Kumandanına Karşı 150 Bin İmza", *Yeni Balkan,* (27.02.2013), 10.07.2021 tarihinde http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/eski-uck-kumandanina-karsi-150-bin-imza adresinden erişildi.

"Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages", European Treaty Series – No 148, 12.11.2021 tarihinde https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5e5 adresinden erişildi.

"Europe and Central Asia Overview", *Human Rights Watch World Report,* 13.10.2020 tarihinde https://www.hrw.org/legacy/wr2k2/europe.html adresinden erişildi.

"European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations", 13.10.2020 tarihinde https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country -information/north-macedonia_en adresinden erişildi.

Former Yugoslav Republic of Macedonia 7 November 2004 Referendum, 05.05.2021 tarihinde https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/37790.pdf adresinden erişildi.

"Former Yugoslavia – UNPROFOR". *Department of Public Information, United Nations,* 10.12.2020 tarihinde https://peacekeeping.un.org/sites/defa ult/files/past/ unp rof_b.htm adresinden erişildi.

GALL Carlotta, “Many Fear Where They're Going, as Well as Where They've Been”, *The New York Times News,* (07.04.1999), 29.12.2020 tarihinde https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/europe/040799kosovo-macedonia.html adresinden erişildi.

GALL Carlotta, “Macedonia Seeks Political Shelter From Winds of War”, *The New York Times News,* (14.06.2001), 10.10.2020 tarihinde https://www.nytimes.com/2001/06/14/world/macedonia-seeks-political-shelter-from-winds-of-war.html adresinden erişildi.

GEROGIEVSKI Marko, “Macedonian New Political Photography”, *The New Balkan Politics*, 05.01.2021 tarihinde http://www.newbalkanpolitics.org.mk/item /Macedonian-New-Political-Photography#.YCWnoI8zbIV adresinden erişildi.

GIORDANO Christian, “Land reforms and ethnic tensions: scenarios in south east Europe”, 20.12.2020 tarihinde https://www.manchesteropenhive.com/view/9781526 137586/978152613758.00009.xml adresinden erişildi.

HACISALİHOĞLU Mehmet, “Makedonya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* 2003, 13.02. 2021 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/makedonya adresinden erişildi.

HACISALİHOĞLU Neriman Ersoy, “Osmanlı Döneminde Balkanlar (1774-1914)”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Lisans Notları*, 23.05.2021 tarihinde https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/2021Guz/osmanli_doneminde_balkanlar_1774_1914/index.html adresinden erişildi.

HAMZİÇ Zeynep Işıl, “II. Dünya Savaşı: Yugoslavya’da Müslümanların Durumu”, *Boşnak Medya,* (12.07.2018), 04.04.2021 tarihinde https://www.bosnakmedya.com/ adresinden erişildi.

“Haç Yapımı Zdünye Köy Halkı Tarafından Protestoyla Karşılandı”, *Yeni Balkan,* (28.05.2013), 10.07.2021 tarihinde http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/hac-yapimi-zdunye-koy-halki-tarafindan-protestoyla-karsilandi adresinden erişildi.

"History of Parliamentarism in Macedonia", *Parliamentary Institute of the Assembly of the Republic of Macedonia,* 02.04.2021 tarihinde https://www.sobranie.mk/activities-of-parliamentary-institute.nspx adresinden erişildi.

HOCAOĞLU Durmuş, "Bir Milliyetçilik Analizi", 15.09.2021 tarihinde https://silo.tips/download/bir-milliyetilik-analizi adresinden erişildi.

"Ivanov: Bakanın Kim Olduğu Orduyu Etkilemez", *Yeni Balkan,* (05.03.2013), 11.07.2021 tarihinde http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/ivanov-bakanin-kim-oldugu-orduyu-etkilemez adresinden erişildi.

IVANOVI Srraan, "We need a Response to the Framework Agreement", *Slobodenpecat,* 18.08.2021 tarihinde https://www.slobodenpecat.mk/en/potreben-ni-e-odgovor-na-ramkovniot-dogovor/ adresinden erişildi.

İNBAŞI Mehmet, "Üsküp", *TDV İslam Ansiklopedisi,* 2020, 27.03.2021 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/uskup adresinden erişildi.

"IWPR Balkan Crisis Reports: Macedonia Special", *IWPR* (BCR No. 228), 05.05. 2021 tarihinde https://reliefweb.int/report/albania/iwpr-balkan-crisis-reports-macedonia-special adresinden erişildi.

KAMM Henry, "Macedonia Sees Its Albanians as Its 'Biggest Problem", *The New York Times News,* (05.05.1994), 04.01.2021 tarihinde https://www.nytimes.com/1994/05/05/world/macedonia-sees-its-albanians-as-its-biggest-problem.html adresinden erişildi.

Karajkov, R. (2008). "Facts on the Macedonian - Greek Name Dispute". *OBCT News letter,* 18.06.2021 tarihinde https://www.balcanicaucaso.org /eng/Materials/Facts-on-the-Macedonian-Greek-Name-Dispute-39899 adresinden erişildi.

KARAJKOV Risto, "For Years of the Ohrid Peace Agreement", 18.06.2021 tarihinde https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/Four-Years-of-the Ohrid-Peace-Agreement-30611 adresinden erişildi.

KARAJKOV Risto, “Macedonian Referendum. What’s the Time?”, 18.06.2021 tarih inde https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/NorthMacedonia/Macedonian-Referendum.-What-s-the-Time-27105 adresinden erişildi.

KAYA Ömer, “Kuzey Makedonya’da Yerel Seçim Heyecanı Sona Erdi”, *Kırım Haber Ajansı,* (18.10.2021), 19.10.2021 tarihinde https://qha.com.tr/haberler/kuzey-makedonya-da-yerel-secim-heyecani-sona-erdi/347863/ adresinden erişildi.

KIEL Machiel, “Pirlepe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2019, 12.10.2020 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/pirlepe adresinden erişildi.

KIM Julie, “Macedonia: Country Background and Recent Conflict”, *Washington D.C. Congressional Research Service,* 16.09.2020 tarihinde https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs1899/ adresinden erişildi.

“Kiro Gligorov”, *Columbia University World Leaders Forum,* 13.02.2021 tarihinde https://worldleaders.columbia.edu/directory/kiro-gligorov adresinden erişildi.

KOLEKJEVSKI I, “Pendarovski: Ohrid Framework Agreement – Foundation For Co existence of All Citizens, No Divisions or Skepticism”, *MIA*, 28.07.2021 tarihinde https://mia.mk/pendarovski-ohrid-framework-agreement-foundation-for-coexistence-of-all-citizens-no-divisions-or-skepticism/?lang=en adresinden erişildi.

KORKUT Hasan – CAN Mehmet, “Sırp İşgaline Karşı Arnavut Ayaklanması: Prizren Birliği”, 10.11.2020 tarihinde https://www.academia.edu/28903799/S%C4%B1rp_%C4%B0%C5%9Fgalie_Kar%C5%9F%C4%B1_Arnavutluk_Ayaklanmas%C4%B1_Prizren_Birl%C4%9Fi adresinden erişildi.

KOTSEVSKI Sreten, “Yerel Seviyede Etnik Topluluklar Hakları Gerçekleşmesi ve Korunması (Deneyimler ve Öneriler)”, 11.10.2021 tarihinde http://aopz.gov.mk/wp-content/uploads/2015/01/Ostvaruvanje-i-zastita-tr.pdf adresinden erişildi.

KOUTSOKOSTA Efi, “Zaev warns: EU accession halt could cause a rise of nationalism in the Balkans”, *Euronews*, (31.10.2019), 19.06.2021 tarihinde https://www.euronews.com/2019/10/30/zaev-warns-eu-accession-halt-could-cause-a-rise-of-nationalism-in-the-balkans adresinden erişildi.

“Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anlaşması İmzalandı: 27 Yıllık Yunanistan Makedonya İsim Krizi Hakkında Bilinmesi Gerekenler”, *BBC News Türkçe*, (17.06.2 018), 17.09.2021 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44477691 adresinden erişildi.

“Kuzey Makedonya 2021 Yerel Seçimleri İstifayla Sona Erdi”, *Kosova Haber Ajansı,* (01.11.2021), 01.11.2021 tarihinde https://www.kosovahaber.net/?page= 2,14 ,68688 adresinden erişildi.

KÜÇÜK Cevdet, “Balkan Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1992, 21.03.2021 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/balkan-savasi adresinden erişildi.

“Law on Political Parties”, 08.08.2021 tarihinde https://www.legislationline.org/download/id/4724/file/fYROM_LAW%20ON%20POLITICAL%20PARTIES_2008.pdf adresinden erişildi.

LOCK Lars Jerker, “A Conflict Analysis – Macedonia”, *SIDA*, 06.12.2020 tarihinde https://www.sida.se/en/publications/macedonia-a-conflict-analysis adresinden erişildi.

“Macedonia – During the First World War (1914-1918)”, 12.03.2021 tarihinde https://makedonija.name/history/macedonia-and-first-world-war adresinden erişildi.

“Macedonia: police officers and 'armed group' members killed during clashes”, *The Guardian News*, (10.05.2015), 05.07.2021 tarihinde https://www.theguardian.com/world/2015/may/10/macedonia-police-alleged-armed-group-balkans-kumanovo adresinden erişildi.

“Macedonia Timeline”, *The Guardian News*, (22.08.2001), 06.06.2021 tarihinde https://www.theguardian.com/world/2001/aug/22/balkans3 adresinden erişildi.

"Macedonia: Country Background and Recent Conflict", (28.03.2002), 09.11.2020 tarihinde https://www.everycrsreport.com/reports/RL30900.html adresinden erişildi.

"Macedonia: Donors Conference Opens In Brussels", (12.03.2012), 16.10.2020 tarihinde https://www.rferl.org/a/1099052.html adresinden erişildi.

"Macedonia: Georgievski: Donors' Conference, Serious Political and Economic Step", *Shqiptaria*, (13.03.2002), 01.11.2021 tarihinde https://shqiptarja.com/lajm/MACEDONIA-Georgievski-Donors-conference-serious-political-and-economic-step a dresinden erişildi.

"Macedonia: The Last Chance For Peace", *ICG Balkans Report*, (113), 06.12.2021 tarihinde https://reliefweb.int/report/former-yugoslav-republic-macedonia/macedonia-last-chance-peace-icg-balkans-report-n%C2%B0-113 adresinden erişildi.

"Makedonya'daki Kanlı Çatışmanın Ardından İki Bakan İstifa Etti", *CNN Türk*, (13.05.2015), 26.05.2021 tarihinde https://www.cnnturk.com/dunya/makedonyadaki-kanli-catismanin-ardindan-iki-bakan-istifa-etti adresinden erişildi.

"Makedonya Krizinin Kronolojisi", *Hürriyet*, (22.08.2001), 05.09.2020 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/makedonya-krizinin-kronolojisi-11588 adresinden erişildi.

MALESKI Denko, "Lessons Learned: Balkans and Macedonia, Ten Years Later", *New Balkan Politics*, 18.06.2021 tarihinde http://www.newbalkanpolitics.org.mk/item/Lekcii-nauceni#.YObgUZgzbIU adresinden erişildi.

MARUSIC Sinisa Jakov, "On 20th Anniversary, North Macedonia Archives 'Lost' Peace Document", *Balkan Insight*, (13.08.2021), 15.08.2021 tarihinde https://balkaninsight.com/2021/08/13/on-20th-anniversary-north-macedonia-archives-lost-peace-document/ adresinden erişildi.

MEJDINI Fatjona, "Why is it so difficult to hold a census in North Macedonia?", *Al Jazeere News*, (12.05.2021), 27.07.2021 tarihinde https://www.aljazeera.com/

features/2021/5/12/why-is-it-so-difficult-to-hold-a-census-in-north-macedonia adresinden erişildi.

MYHRVOLD Ronny, *Former Yugoslav Republic of Macedonia: Education as a Political Phenomenon,* NORDEM Report, 16.06.2021 tarihinde https://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/2005/0405.pdf adresinden erişildi.

NAEGELE Jolyon, "Macedonia: Government, International Community Outraged By OSCE Envoy", (25.05.2001), 08.11.2020 tarihinde https://www.rferl.org/a/1096533.html adresinden erişildi.

"Nano says we can discuss everything with Skopje", *Albanian Telegraphic Agency,* 04.10.2020 tarihinde http://www.hri.org/news/balkans/ata/1998/98-01-15.ata.html#12 adresinden erişildi.

"North Macedonia joins NATO as 30th Ally", 12.11.2020 tarihinde https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm adresinden erişildi.

"North Macedonia's Social Democrats secure razor-thin election win", *Al Jazeera News,* (16.07.2020), 01.08.2021 tarihinde https://www.aljazeera.com/news/2020/7/16/north-macedonias-social-democrats-secure-razor-thin-election-win adresinden erişildi.

"North Macedonia: Parliament begins debate on new government", *Euronews,* (30.08.2020), 01.08.2021 tarihinde https://www.euronews.com/ 2020/08/30/north-macedonia-parliament-begins-debate-on-new-government adresinden erişildi.

Osmani, Demiri, Bexheti ve Dauti'nin Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti (FYROM) davalarına ilişkin kararlar, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51998IP1117&from=LV adresinden erişildi.

Ohrid Framework Agreement, 04.04.2020 tarihinde https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/100622.pdf adresinden erişildi.

"Ohrid Framework Agreement Review on Social Cohesion", *European Institute of Peace,* 05.07.2021 tarihinde https://www.eip.org/ohrid-framework-agreement-review-on-social-cohesion/ adresinden erişildi.

"Operation Essential Harvest", 11.11.2020 tarihinde https://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm adresinden erişildi.

ORDANOSKI Saso, "Trajkovski's 'Last Chance' Plan", *Institute For War & Peace Reporting,* (13.06.2001), 03.01.2021 tarihinde https://iwpr.net/global-voices/trajkovskis-last-chance-plan adresinden erişildi.

"Parliamentary Elections. 18 October and 1 November 1998", 18.10.2020 tarihinde https://www.osce.org/odihr/elections/fyrom/117865 adresinden erişildi.

PARTOS Gabriel, "Kiro Gligorov", *The Guardian,* (12.01.2012), 19.04.2021 tarihinde https://www.theguardian.com/world/2012/jan/12/kiro-gligorov adresinden erişildi.

"Pella – Birthplace of Alexander The Great", *Heritagedaily*, 06.12.2021 tarihinde https://www.heritagedaily.com/2020/06/pella-birthplace-of-alexander-the-great/133808 adresinden erişildi.

Prespa Agreement, 13.11.2021 tarihinde https://s.kathimerini.gr/resources/article-files/symfwnia-aggliko-keimeno.pdf adresinden erişildi.

PRITCHARD Eleanor, "News From Macedonia", *CER Archive*, 3(14), (12.04.2001), 19.09.2020 tarihinde https://www.pecina.cz/files/www.ce-review.org/01/14/macedonianews14.html adresinden erişildi.

"Rebels Battle Army in Macedonia", *Global Policy Forum,* (21.05.2001), 28.10.2020 tarihinde https://www.globalpolicy.org/component/content/article/192-kosovo/38609.html adresinden erişildi.

Reporters Without Borders Annual Report, (03.05.2002), 06.12.2021 tarihinde https://www.refworld.org/docid/487c52573d.html adresinden erişildi.

"Rioters target ethnic Albanians", *BBC News,* (09.08.2001), 20.10.2020 tarihinde http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1481737.stm adresinden erişildi.

ROSKIN Michael, "Macedonia And Albania: The Missing Alliance", *Parameters,* (23/1), (20.07.2020), 20.12.2020 tarihinde https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol23/iss1/31 adresinden erişildi.

SMITH Jeffrey, "Macedonia Expels 3,500 Refugees", *Washington Post Foreign Service,* (07.04.1999), 04.10.2020 tarihinde https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/daily/april99/macedonia7.htm adresinden erişildi.

"Stabilization and Association Agreement Between The European Communities and Their Member States of The One Part and The Former Yugoslav Republis of Macedonia of The Other Part", 02.12.2020 tarihinde https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/saa03_01_en.pdf adresinden erişildi.

TAŞGETİREN Ahmet, "Marjinal Dış Politika", *Yeni Şafak,* (12.05.2001), 20.11.2020 tarihinde https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/mayis/12/atasgetiren.html adresinden erişildi.

"The 2001 Conflict in FYROM – Reflections". Institute of War & Peace Reporting Balkans Series, *Conflict Studies Research Center,* 20.12.2020 tarihinde https://www.files.ethz.ch/isn/44460/2001_Confl_FYROM.pdf adresinden erişildi.

The Former Yugoslav Republic of Macedonia Early Parliamentary Elections – 1 June 2008, 20.10.2021 tarihinde https://www.osce.org/files/f/documents/f/d/33152.p df adresinden erişildi.

"The Politics of Ethnicity and Conflict", *International Crisis Group – Macedonia Report,* (21.10.1997), 12.09.2021 tarihinde https://www.refworld.org/docid/3ae6a6d b0.html adresinden erişildi.

"The Process of Decentralization in Macedonia: Prospects For Ethnic Conflict Mitigation, Enhanced Representation, Instituonal Efficiency and Accountability", *Institute For the Regional and International Studies*

10.10.2021 tarihinde https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2009/08/MACEDONIA_DECENTRALIZATION.FULLREPORT_APPENDIX.pdf adresinden erişildi.

"Tiran'da Makedon Bayrağı Yakıldı", *Yeni Balkan,* (23.10.2012), 10.07.2021 tarihinde http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/tiranda-makedon-bayragi-yakildi adresinden erişildi.

"Turning The Page: Small Arms and Light Weapons in Albania", *Center for Peace and Disarmament Education and Saferworld,* 17.06.2021 tarihinde https://www.files. ethz.ch/isn/15132/Albania.pdf adresinden erişildi.

"Türkçe, Makedonya'da resmi dil oldu", *İhlas Haber Ajansı,* (26.02.2014), 28.10.2020 tarihinde https://www.iha.com.tr/haber-turkce-makedonyada-resmi-dil-oldu-335585/ adresinden erişildi.

"United Nations – Member States", 19.08.2020 tarihinde https://www.un.org/en/ member-states/index.html adresinden erişildi.

"UNPREDEP Mission Background", *Peace and Security Section,* (16.03.1999), 22.06.2021 tarihinde https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unpredb.htm adresinden erişildi.

UN Security Council 3191st Meeting Resolution, (07.04.1993), 03.01.2021 tarihinde https://www.nato.int/ifor/un/u930407a.htm adresinden erişildi.

"U.S. responds cautiously to Macedonia peace moves", 22.10.2020 tarihinde https://reliefweb.int/report/former-yugoslav-republic-macedonia/us-responds-cautiously-macedonia-peace-moves adresinden erişildi.

WALKBANK Frank W., "Alexander the Great", *Encyclopedia Britannica,* (17.05.2021), 28.05.2021 tarihinde https://www.britannica.com/biography/Alexander-the-Great adresinden erişildi.

WREN Christopher S., "Greece to Lift Embargo Against Macedonia if It Scraps Its Flag", *New York Times,* (14.09.1995), 26.11.2020 tarihinde https://www.nyti

mes.com/1995/09/14/world/greece-to-lift-embargo-against-macedonia-if-it-scraps-its-flag.ht ml adresinden erişildi.

YAVUZ Yasemin, "Balkanlarda Panslavizm Politikası", *Dünya Bülteni*,(20.02.2020), 08.12.2020 tarihinde https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/balkanlarda-panslavizm-politikasi-h460365.html adresinden erişildi.

YEPREM Enes, *Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Küresel Fuar Acentesi, Bursa 2019, 18.09.2021 tarihinde http://www.salihlitso.org.tr/uploaded/dosyalar/KUZEYMAKEDONYA.pdf adresinden erişildi.

"5th Day of NATO Strikes Begins; Ethnic Albanians Flee Kosovo", (28.03.1999), 03.01.2021 tarihinde http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9903/28/nato.attack.04/ adresinden erişildi.

"20 Years of The Ohrid Framework Agreement (Macedonian)", 14.08.2021 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=54dxbR_w8mE adresinden erişildi.

ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА УСТАВОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, 10.09.2021 tarihinde https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf adresinden erişildi.

EK 1:

OHRİ (ÇERÇEVE) ANTLAŞMASI

1. Siyasi amaçlar doğrultusunda şiddet kullanılması tamamen ve kayıtsız şartsız reddedilir. Yalnızca barışçıl siyasi çözümler Makedonya için istikrarlı ve demokratik bir gelecek sağlayabilir. Makedonya'nın egemenliği, toprak bütünlüğü ve devletin üniter karakteri dokunulmazdır ve korunması gerekir. Etnik sorunların bölgesel bir çözümü yoktur. Makedonya toplumunun çok etnikli karakteri korunmalı ve kamusal hayata yansıtılmalıdır. Modern demokratik bir devletin, doğal gelişim ve olgunlaşma sürecinde sürekli olarak anayasa bağlamındaki tüm vatandaşlarının ihtiyaçlarını tam olarak karşılamasını sağlamalı ve kendisi de gelişmeye devam ederek en yüksek uluslararası standartlara sahip olmalıdır. Yerel öz yönetimin geliştirilmesi, vatandaşların demokratik hayata katılımını ve toplulukların birbirlerinin kimliğine saygıyı teşviki için gereklidir.

2. Taraflar, 5 Temmuz 2001 taahhütlerinin öneminin altını çizer. Düşmanlıkların tamamen sona ermesi, etnik Arnavut silahlı gruplarının gönüllü olarak silahsızlandırılması ve tamamen gönüllü olarak dağıtılması sağlanacaktır. Taraflar bu bağlamda NATO'nun yardımcı olma kararnı, genel, koşulsuz ve açık bir ateşkesin kurulmasını, ülkenin sorunlarına siyasi bir çözüm üzerinde anlaşmayı, silahlı grupların gönüllü silahsızlanma konusunda açık bir taahhüdünü ve NATO kuvvetlerinin faaliyet göstereceği şartların ve sınırlamaların tüm aktörler tarafından onay gerektireceğini kabul ederler.

3. Seçilmiş yerel yöneticilerin yetkilerini güçlendiren, yetkilerini Anayasa ve Avrupa Yerel Özyönetim Şartı'na uygun olarak önemli ölçüde genişleten ve AB'de yürürlükte olan yetki ikamesi ilkesini yansıtan gözden geçirilmiş bir Yerel Özyönetim Yasası kabul edilecektir. Gelişmiş yeterlilikler temel olarak kamu hizmetleri, kentsel ve kırsal planlama, çevreyi koruma, yerel ekonomik kalkınma

ve finansman, kültür, eğitim, sosyal refah ve sağlık hizmetleri alanlarıyla ilgili olacaktır. Yerel yönetimlerin tüm sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamak ve yeterli bir finansman sistemi oluşturmak için yerel özerk yönetimin finansmanına ilişkin bir yasa çıkarılacaktır. 2001 yılı sonuna kadar uluslararası gözetim altında yapılacak olan yeni bir sayımın tamamlanmasının ardından bir yıl içinde belediye sınırları revize edilecektir. Belediye sınırlarının revizyonu, yerel ve ulusal yönetimler tarafından uluslararası katılımla yapılacaktır. Yerel polis şefleri, polisin yerel halkın ihtiyaçlarından haberdar olmasını ve bunlara yanıt vermesini sağlamak için İçişleri Bakanlığı tarafından önerilen aday listeleri içerisinden belediye meclislerince seçilecek ve yerel polis şefleri konseylerle düzenli olarak iletişim kuracak. İçişleri Bakanlığı, yasaya uygun olarak yerel polis şeflerini görevden alma yetkisini elinde tutacak.

4. Ayrımcılık yapmama ve kanun önünde herkese eşit muamele ilkesine tamamen saygı gösterilecektir. Bu ilke özellikle kamu yönetimi ve kamu işletmelerinde istihdam ve iş geliştirme için kamu finansmanına erişim açısından uygulanacaktır. Kamu idaresinde istihdamı düzenleyen yasalar, kamu idaresini yönetenlere ve dürüstlük kurallarına saygı gösterirken tüm merkezi ve yerel kamu kurumlarındaki istihdam seviyelerinde toplulukların eşit temsilini sağlamaya yönelik tedbirleri içerecektir. Yetkililer, özellikle az temsil edilen toplulukların üyelerinin işe alınması ile kamu yönetimindeki mevcut dengesizlikleri düzeltmek için harekete geçeceklerdir. Ek C'de belirtildiği gibi polis hizmetlerinin, mümkün olan en kısa sürede Makedonya nüfusunun yapısını ve dağılımını genel olarak yansıtmasına özel dikkat gösterilecektir. Anayasa Mahkemesi için yargıçların üçte biri Meclis tarafından, Makedonya nüfusundaki azınlık topluluğun toplam temsilci sayısının çoğunluğu tarafından seçilecektir. Bu prosedür aynı zamanda Ombudsman'ın seçimi ve Adli Konsey üyelerinden üçünün seçimi için de geçerli olacaktır.

5. Merkezi düzeyde, Ek A ve Yerel Özyönetim Yasası uyarınca bazı Anayasa değişiklikleri, oyların üçte ikisinin nitelikli çoğunluğu (azınlık topluluğun temsilci oylarının çoğunluğu) olmadan onaylanamaz. Kültürü, ana dil kullanımını, eğitimi, bilgi edinme hakkını ve sembol kullanımını doğrudan etkileyen yasaların yanı sıra yerel finans, yerel seçimler, Üsküp şehri ve belediye sınırları ile ilgili yasalar, oyların çoğunluğunu (azınlık topluluğun temsilci oylarının çoğunluğu) almalıdır.

6. İlk ve orta öğretimle ilgili olarak eğitim, öğrencilerin ana dillerinde sağlanacak ve aynı zamanda akademik programlar için Makedonya'nın her yerinde tek tip standartlar uygulanacaktır. Özel anlaşmalar temelinde Makedonya nüfusunun en az yüzde 20'si tarafından konuşulan dillerde üniversite düzeyinde eğitim için devlet finansmanı sağlanacaktır. Pozitif ayrımcılık ilkesi, Makedonya nüfusunun çoğunlukta olmayan topluluklara mensup adayların devlet üniversitelerine kayıtlarında, kayıt Makedonya nüfusunun bileşimini eşit bir şekilde yansıtana kadar uygulanacaktır. Makedonya genelinde ve Makedonya'nın uluslararası ilişkilerinde resmi dil Makedon dilidir. Nüfusun en az yüzde 20'si tarafından konuşulan diğer diller de burada belirtildiği gibi resmi bir dildir. (…) Yerel özyönetim ile ilgili olarak bir topluluğun belediye nüfusunun en az yüzde 20'sini oluşturduğu belediyelerde, Makedoncaya ek olarak o topluluğun dili de resmi dil olarak kullanılacaktır. Belediye nüfusunun yüzde 20'sinden daha azının konuştuğu dillerle ilgili olarak yerel yönetimler bunların kamu kurumlarında kullanımına demokratik olarak karar verecektir.

7. Amblemlerle ilgili olarak yerel yönetimler, Makedonya Cumhuriyeti ambleminin yanında uluslararası kurallara ve kullanımlara saygı göstererek, çoğunlukta olan topluluğun kimliğini gösteren yerel kamu binalarının amblemlerini yerleştirmekte özgür olacaklardır.

8. IX. X. Taraflar uluslararası toplumu, mümkün olan en erken zamanda özellikle makro-mali yardımı ele alacak bir uluslararası bağışçılar toplantısı düzenlemeye davet ediyorlar. (…) Bu antlaşmanın İngilizce versiyonu, tek gerçek versiyondur.[353]

[353] Ohrid Framework Agreement, https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/100622.pdf. e.t.04.04.2020.

EK 2:

ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

Madde 3:

- Makedonya Cumhuriyeti toprakları bölünemez ve devredilemez.
- Makedonya Cumhuriyeti'nin mevcut sınırlarına dokunulamaz.
- Makedonya Cumhuriyeti sınırları ancak Anayasaya göre değiştirilebilir.

Değişiklik:

3.maddenin 1.fıkrasına ek olarak,

“Makedonya Cumhuriyeti'nin herhangi bir komşu devlete karşı toprak iddiası yoktur.” kararı dâhil edilmiştir.

3.maddenin 3.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Makedonya Cumhuriyeti'nin sınırları ancak Anayasa ve özgür irade ilkesine göre ve genel kabul görmüş uluslararası normlara göre değiştirilebilir.”

Madde 4:

- Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları Makedonya Cumhuriyeti vatandaşlığına sahiptir.
- Makedonya Cumhuriyeti vatandaşı bir kişi vatandaşlıktan çıkarılamaz, sınır dışı edilemez veya başka bir devlete iade edilemez.
- Makedonya Cumhuriyeti vatandaşlığı kanunla düzenlenir.

Değişiklik:

4.maddenin 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Makedonya Cumhuriyeti vatandaşı vatandaşlıktan çıkarılamaz ve Makedonya Cumhuriyeti'nden sınır dışı edilemez. Bir Makedonya Cumhuriyeti vatandaşı, Mahkeme'nin bir kararı üzerine onaylanmış bir uluslararası anlaşmaya dayanması dışında, başka bir ülkeye iade edilemez.”

Madde 7:

- Kiril alfabesi kullanılarak yazılan Makedon dili, Makedonya Cumhuriyeti'nin resmi dilidir.
- Sakinlerin çoğunluğunun bir milliyete mensup olduğu yerel özyönetim birimlerinde, Makedon dili ve Kiril alfabesinin yanı sıra, bunların dili ve alfabesi de kanunla belirlenen resmi şekilde kullanımdadır.
- Hatırı sayılır sayıda bir milliyete mensup olan yerel özyönetim birimlerinde, Makedon dili ve Kiril alfabesinin yanı sıra, yasaların belirlediği koşullarda ve şekilde, bunların dili ve alfabesi de resmi şekilde kullanımdadır.

Değişiklik:

7.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Kiril alfabesi kullanılarak yazılan Makedon dili, Makedonya Cumhuriyeti genelinde ve Makedonya Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkilerinde resmi dildir. Nüfusun en az yüzde 20'si tarafından konuşulan diğer diller de aşağıda belirtildiği gibi alfabesi kullanılarak yazılan resmi bir dildir. Makedonca dışında bir resmi dili konuşan vatandaşların resmi kişisel belgeleri, yasaya uygun olarak Makedonca diline ek olarak bu dilde de düzenlenecektir. Nüfusun en az yüzde 20'sinin Makedonca dışında bir resmi dil konuştuğu bir yerel özyönetim biriminde yaşayan herhangi bir kişi, o belediyeden sorumlu olan merkezi hükümetin bölge ofisi ile iletişim kurmak için bu resmi dili kullanabilir; böyle bir ofis Makedoncaya ek olarak o dilde cevap verecektir. Herhangi bir kişi, Makedoncaya ek olarak o dilde cevap

verecek olan merkezi hükümetin bir ana ofisi ile iletişim kurmak için herhangi bir resmi dili kullanabilir. Makedonya Cumhuriyeti organlarında yasalara uygun olarak Makedonca dışında herhangi bir resmi dil kullanılabilir. Nüfusun en az yüzde 20'sinin belirli bir dili konuştuğu yerel özyönetim birimlerinde, Makedon dili ve Kiril alfabesinin yanı sıra o dil ve alfabesi de resmi dil olarak kullanılacaktır. Bir yerel özyönetim biriminin nüfusunun yüzde 20'sinden daha azının konuştuğu dillerle ilgili olarak, yerel yönetimler bunların kamu kurumlarında kullanımına karar verir."

Madde 8:

- Makedonya Cumhuriyeti anayasal düzeninin temel değerleri şunlardır:

- bireyin ve vatandaşın uluslararası hukukta tanınan ve Anayasada belirtilen temel özgürlük ve hakları;

- ulusal kimliğin özgürce ifade edilmesi;

- Hukuk Kuralı;

- devlet yetkilerinin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere bölünmesi;

- siyasi çoğulculuk ve özgür, doğrudan ve demokratik seçimler;

- mülkiyetin yasal korunması;

- piyasa ve girişimcilik özgürlüğü;

- hümanizm, sosyal adalet ve dayanışma;

- yerel özyönetim;

- cana yakın bir insan ortamının yanı sıra ekolojik koruma ve gelişmeyi teşvik etmek için uygun kentsel ve kırsal planlama;

- uluslararası hukukun genel kabul görmüş normlarına saygı.

Anayasanın yasaklamadığı her şeye Makedonya Cumhuriyeti'nde izin verilmektedir.

Değişiklik:

8.maddenin 2.fıkrasına ek olarak;

“Tüm topluluklara mensup kişilerin her düzeyde kamu kurumlarında ve kamusal yaşamın diğer alanlarında adil temsil edilmesi” gerekliliği eklenmiştir.

Madde 12:

- İnsanın özgürlük hakkı geri alınamaz. Mahkeme kararı veya kanunla belirlenen dava ve işlemler dışında hiç kimsenin özgürlüğü kısıtlanamaz.
- Çağrılan, yakalanan veya gözaltına alınan kişilere, celp, yakalama veya gözaltına alınma nedenleri ve hakları derhal bildirilir. İfade vermeye zorlanmayacaklar.
- Bir kişinin polis ve mahkeme prosedürlerinde avukat tutma hakkı vardır.
- Gözaltına alınan kişiler, gözaltına alındıkları andan itibaren en geç 24 saat içinde mümkün olan en kısa sürede mahkemeye çıkarılırlar ve tutukluluklarının hukuka uygunluğu gecikmeksizin burada karara bağlanır.
- Gözaltı, tutukluluk gününden itibaren mahkeme kararıyla maksimum 90 gün sürebilir.
- Gözaltına alınan kişiler, kanunun belirlediği koşullarda, savunmalarını yapmak üzere serbest bırakılabilir.

Değişiklik:

12.maddenin 5.fıkrasına ek olarak;

“İddianameye kadar tutukluluk, tutukluluk gününden itibaren mahkeme kararıyla maksimum 180 gün sürebilir. İddianamenin ardından tutukluluk uzatılabilir veya kanunda belirtilen dava ve

usullerde yetkili mahkeme tarafından kararlaştırılabilir.” kararı dâhil edilmiştir.

Madde 13:

- Bir suçtan dolayı itham edilen kişi, suçu hukuken geçerli bir mahkeme kararıyla belirlenene kadar masum kabul edilir.
- Kanuna aykırı bir şekilde gözaltına alınan, tutuklanan veya mahkum edilen bir kişinin yasal tazmin ve kanunla belirlenen diğer haklara hakkı vardır.

Değişiklik:

13.maddeye ek olarak;

“Kanunla belirlenen suçlar için yaptırım, bir devlet idare organı, teşkilatı ve kamu görevlerini taşıyan diğer herhangi bir kurum tarafından verilebilir. Kanunun belirlediği koşullar ve prosedür altında, bir suç için nihai karara karşı mahkeme koruması garanti altına alınmıştır.” kararı dahil edilmiştir.

Madde 15:

- Bir mahkeme, idari organ, kuruluş veya kamu görevlerini yerine getiren başka bir kurum tarafından ilk derece yargılamalarında yayınlanan bireysel yasal işlemlere itiraz etme hakkı garanti altına alınmıştır.

Değişiklik:

15.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bir mahkeme tarafından ilk derece yargılamalarında kararlara itiraz etme hakkı garanti altına alınmıştır. İlk derece yargılamalarında bir idare organı, teşkilatı ve kamu görevlerini taşıyan diğer herhangi bir kurum tarafından kabul edilen bireysel yasal işlemlere karşı temyiz hakkı veya diğer herhangi bir yasal koruma kanunla belirlenir.”

Madde 17:

- Yazışma ve diğer iletişim biçimlerinin özgürlüğü ve gizliliği garanti altına alınmıştır.
- Sadece bir mahkeme kararı, ceza soruşturması için zorunlu olduğu veya Cumhuriyet savunması için gerekli olduğu durumlarda, yazışmaların ve diğer iletişim biçimlerinin gizliliğinin dokunulmazlığı ilkesinin uygulanmamasına izin verebilir.

Değişiklik:

17.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Yazışma ve diğer iletişim biçimlerinin özgürlüğü ve dokunulmazlığı garanti edilir. Sadece bir mahkeme kararı, kanunla öngörülen şartlar ve usulde, cezai fiilleri önlemenin veya ifşa etmenin zorunlu olduğu ya da Cumhuriyetin güvenliği ve savunması için gerekli olduğu durumlarda, yazışma dokunulmazlığı ilkesinin ve diğer iletişim biçimlerinin bir ceza soruşturmasına uygulanmamasına izin verebilir."

Madde 48:

- Milliyet mensupları, kimliklerini ve ulusal niteliklerini özgürce ifade etme, geliştirme ve geliştirme hakkına sahiptir. Cumhuriyet, milletlerin etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerinin korunmasını garanti eder. Milliyet mensupları, kimliklerini ifade etmek, beslemek ve geliştirmek için kültür ve sanat kurumlarının yanı sıra bilimsel ve diğer dernekleri kurma hakkına sahiptir. Vatandaşların üyeleri, yasaların belirlediği şekilde, ilk ve orta öğretimde kendi dillerinde eğitim alma hakkına sahiptir. Bir milliyet dilinde eğitimin yapıldığı okullarda Makedon dili de çalışılmaktadır.

Değişiklik:

48.madde aşağıdaki şekilde değiştirilerek Anayasa'daki yerini almıştır.

“Topluluk üyeleri, kimliklerini ve topluluk niteliklerini özgürce ifade etme, geliştirme ve geliştirme ve topluluk sembollerini kullanma hakkına sahiptir. Cumhuriyet, tüm toplulukların etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliğinin korunmasını garanti eder. Topluluk üyeleri, kimliklerini ifade etmek, beslemek ve geliştirmek için kültür, sanat, bilim ve eğitim kurumlarının yanı sıra bilimsel ve diğer dernekleri kurma hakkına sahiptir. Topluluk üyeleri, yasaların belirlediği şekilde, ilk ve orta öğretimde kendi dillerinde eğitim alma hakkına sahiptir. Eğitimin başka bir dilde yapıldığı okullarda Makedon dili de çalışılmaktadır.”

Madde 49:

- Cumhuriyet, komşu ülkelerdeki Makedonya halkına ait kişilerin ve Makedonyalı gurbetçilerin statüsüne ve haklarına önem verir, kültürel gelişimlerine yardımcı olur ve onlarla bağları teşvik eder.
- Cumhuriyet, yurtdışındaki vatandaşlarının kültürel, ekonomik ve sosyal haklarına önem verir.

Değişiklik:

49.maddenin 1.fıkrasına ek olarak;

“Bu meselenin uygulanmasında Cumhuriyet, diğer devletlerin egemenlik haklarına veya onların içişlerine karışmayacaktır.” İlkesi dâhil edilmiş ve 6 Ocak 1992’de yürürlüğe giren Makedonya Cumhuriyeti Anayasası’nın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Madde 56:

- Makedonya Cumhuriyeti'nin tüm doğal kaynakları, flora ve fauna, ortak kullanımdaki olanaklar ve ayrıca kanunla belirlenmiş belirli kültürel ve tarihi değere sahip nesneler ve

binalar Cumhuriyet için ortak ilgi alanlarıdır ve özel korumaya sahiptir.

- Cumhuriyet, yasal statülerine bakılmaksızın, Makedonya halkının ve onun oluşturduğu milliyetlerin ve hazinelerin tarihi ve sanatsal mirasının korunmasını, geliştirilmesini ve geliştirilmesini garanti eder.
- Yasa, Cumhuriyet için belirli genel çıkar unsurlarının kullanım için devredilebileceği tarz ve koşulları düzenler.

Değişiklik:

56.maddenin 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Cumhuriyet, yasal statülerine bakılmaksızın, Makedonya'nın tarihi ve sanatsal mirasının ve Makedonya'daki tüm toplulukların ve bu mirasın oluşturduğu hazinelerin korunmasını, geliştirilmesini ve geliştirilmesini garanti eder.”

Madde 69:

- Meclis, toplantısına toplam Temsilci sayısının çoğunluğunun katılması halinde çalışabilir.
- Meclis, Anayasada nitelikli çoğunluk sağlamadığı sürece, toplam Temsilci sayısının en az üçte birinden az olmamak üzere, toplantıya katılan Temsilcilerin oy çokluğu ile karar alır.

Değişiklik:

69.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Meclis, toplantısına toplam Temsilci sayısının çoğunluğunun katılması halinde karar alabilir. Meclis, Anayasada nitelikli çoğunluk sağlamadığı sürece, toplantıya katılan Temsilcilerin oy çokluğu ile, ancak toplam Temsilci sayısının en az üçte biriyle karar alır. Kültürü, dil kullanımını, eğitimi, kişisel dokümantasyonu ve sembol kullanımını doğrudan etkileyen yasalar için Meclis, Makedonya nüfusunun çoğunluğu olmayan topluluklara mensup olanların da dâhil

olduğu katılan Temsilcilerin oy çokluğu ile kararlar alır. Meclis içinde bu hükmün uygulanmasına ilişkin bir ihtilaf olması durumunda ihtilafı, Topluluklar Arası İlişkiler Komitesi çözer."

Madde 77:

- Meclis, Kamu Avukatını seçer.
- Kamu Avukatı, devlet idare organları ve kamu görevine sahip diğer kurum ve kuruluşlar tarafından ihlal edildiğinde vatandaşların anayasal ve yasal haklarını korur.
- Kamu Avukatı, bir yeniden seçilme hakkı ile sekiz yıllık bir süre için seçilir.
- Kamu Avukatının seçilme ve görevden alınma koşulları, yetki alanı ve çalışma şekli kanunla düzenlenir.

Değişiklik:

77.maddenin 1.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Meclis, Kamu Avukatını, Makedonya nüfusunun çoğunlukta olmayan topluluklara mensup olan Temsilcilerin toplam sayısının oy çoğunluğunun bulunduğu toplam Temsilci sayısının çoğunluk oyuyla seçer."

77.Maddenin 2.fıkrasına ek olarak;

"Kamu Avukatı, vatandaşların anayasal haklarını ve yasal haklarını, bunlar devlet idare organları ve kamu görevine sahip diğer organ ve kuruluşlar tarafından ihlal edildiğinde korur. Kamu Avukatı, toplumların her düzeyde ve kamusal yaşamın diğer alanlarında kamu kurumlarında ayrımcılık yapmama ve adil temsil ilkelerinin korunmasına özel önem verecektir." kararı dâhil edilmiştir.

Madde 78:

- Meclis, Etnik İlişkiler Konseyi kurar. Konsey, Meclis Başkanı ve Makedonlar, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar ve Romanlar

saflarından ikişer üye ile Makedonya'daki diğer milletlerden iki üyeden oluşur. Meclis Başkanı, Konsey Başkanıdır. Meclis, Konsey üyelerini seçer. Konsey, Cumhuriyet'teki etnik gruplar arası ilişkiler konularını ele alır ve bunların çözümü için değerlendirmeler ve önerilerde bulunur. Meclis, Kurulun değerlendirme ve önerilerini dikkate almak ve bunlarla ilgili kararlar almakla yükümlüdür.

Değişiklik:

78.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ayrıca bu değişiklik ile 84.Maddenin 7.Satırı silinmiştir.

"Meclis, bir Topluluklar Arası İlişkiler Komitesi kurar. Komite, Meclis bünyesindeki Makedon ve Arnavut saflarından 7 üye ve Türkler, Ulahlar, Romanlar, Sırplar ve Boşnaklar arasından birer üye olmak üzere 19 üyeden oluşmaktadır. Topluluklardan birinin temsilcisi yoksa, Kamu Avukatı, bu toplulukların ilgili temsilcilerine danıştıktan sonra, Komitenin geri kalan üyelerini önerecektir. Meclis, Komite üyelerini seçer. Komite, Cumhuriyet'teki toplumlar arası ilişkiler konularını ele alır ve bunların çözümüne yönelik değerlendirmeler ve önerilerde bulunur. Meclis, Komitenin değerlendirme ve önerilerini dikkate almak ve bunlarla ilgili kararlar almakla yükümlüdür. Meclis üyeleri arasında Madde 69 (2) 'de belirtilen oylama usulünün uygulanmasına ilişkin bir ihtilaf olması durumunda, Komite usulün uygulanıp uygulanmayacağına çoğunluk oyuyla karar verir."

- Madde 84/7:

"Makedonya Cumhurbaşkanı, Etnik İlişkiler Konseyi üyelerini önerir." (Silinen Satır)

Madde 81:

- Bir Cumhurbaşkanı adayı, en az 10.000 seçmen veya en az 30 Temsilci tarafından aday gösterilebilir.
- Bir Cumhurbaşkanı adayı, toplam seçmen sayısının çoğunluğu ile seçilirse seçilir.
- İlk tur oylamada hiçbir aday gereken çoğunluğu kazanamazsa, ikinci turdaki oylama, ilk turda en çok oyu alan iki adayla sınırlıdır.
- İkinci tur, ilk turdaki oylamanın sona ermesinden sonraki 14 gün içinde yapılır.
- Bir aday, kayıtlı seçmenlerin yarısından fazlasının oy kullanması kaydıyla, oy verenlerin oylarının çoğunluğunu kazanırsa Başkan seçilir.
- İkinci tur oylamada hiçbir aday gerekli oy çoğunluğunu kazanamazsa, tüm seçim prosedürü tekrarlanır.
- Cumhurbaşkanlığı görevine sadece bir aday gösterilirse ve ilk turda gerekli oy çoğunluğunu alamazsa, tüm seçim prosedürü tekrarlanır.
- Cumhurbaşkanı seçimi, bir önceki Cumhurbaşkanının görev süresinin son 60 günü içinde yapılır.
- Cumhurbaşkanının görev süresinin herhangi bir nedenle sona ermesi halinde, yeni Cumhurbaşkanının seçimi fesih tarihinden itibaren 40 gün içinde yapılır.
- Cumhurbaşkanı göreve başlamadan önce, Anayasaya ve kanunlara saygı gösterme taahhüdünü Meclis önünde ciddi bir açıklama yapar.

Değişiklik:

81.maddenin 5.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bir aday, kayıtlı seçmenlerin% 40'ından fazlasının oy kullanması şartıyla, oy verenlerin oylarının çoğunluğunu kazanırsa Başkan seçilir.”

Madde 84:

- Makedonya Cumhurbaşkanı

- Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti'ni oluşturmak için bir zorunlu görevli atar;

- Makedonya Cumhuriyeti'nin yurtdışındaki kararname büyükelçileri ve diğer diplomatik temsilcilerini atar ve görevden alır;

- yabancı diplomatik temsilcilerin kimlik bilgilerini ve geri çağırma mektuplarını kabul eder;

- iki yargıcın Makedonya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesine oturmasını önerir;

- Cumhuriyet Yargı Konseyinin iki üyesini önerir;

- Makedonya Cumhuriyeti Güvenlik Konseyi'ne üç üye atar;

- Etnik İlişkiler Konseyi üyelerini önerir;

- Anayasa ve kanunla belirlenen diğer devlet ve kamu görevlilerini atar ve görevden alır;

- yasalara uygun olarak dekorasyon ve şeref verir;

- yasalara uygun olarak af verir; ve

- Anayasa ile belirlenen diğer görevleri yerine getirir.

Değişiklik:

84.maddenin 5.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Makedonya Cumhuriyeti Yargı Konseyi'nin iki üyesini önerir.”

Madde 86:

- Cumhurbaşkanı, Makedonya Cumhuriyeti Güvenlik Konseyi Başkanıdır.
- Güvenlik Konseyi; Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Başbakan, güvenlik, savunma ve dışişleri alanlarındaki devlet

idare organlarına başkanlık eden Bakanlar ve Cumhurbaşkanı tarafından atanan üç üyeden oluşur.

- Konsey, Cumhuriyetin güvenliği ve savunmasıyla ilgili konuları ele alır ve Meclise ve Hükümete politika önerilerinde bulunur.

Değişiklik:

86.maddenin 2.fıkrasına ek olarak;

"Üç üyeyi atarken Başkan, Güvenlik Konseyi'nin bir bütün olarak Makedonya nüfusunun yapısını adil bir şekilde yansıtmasını sağlayacaktır." paragrafı eklenmiştir.

Madde 89:

- Hükümet, bir başbakan ve bakanlardan oluşur.
- Başbakan ve Bakanlar Mecliste Temsilci olamazlar.
- Başbakan ve Bakanlara dokunulmazlık verilir. Hükümet dokunulmazlıklarına karar verir.
- Silahlı Kuvvetlerde Başbakan, Başbakan Yardımcıları ve Bakanlar göreve çağrılamaz.
- Başbakan veya Bakanın makamı diğer herhangi bir kamu makamı veya mesleği ile uyumlu değildir.
- Hükümetin organizasyonu ve çalışma şekli kanunla düzenlenir.

Değişiklik:

89.maddenin 3.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Başbakana dokunulmazlık verilir. Meclis, Başbakanın dokunulmazlığına karar verir."

Madde 91:

- Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti

- Meclisin yasalarını ve diğer düzenlemelerini uygulama politikasını belirler ve bunların uygulanmasından sorumludur;

- yasalar, Cumhuriyet bütçesi ve Meclis tarafından kabul edilen diğer düzenlemeler önerir;

- Cumhuriyetin mekansal planını önerir;

- Cumhuriyetin yedekleri ile ilgili kararlar önerir ve bunların uygulanmasına karar verir;

- kanunların uygulanması için tüzük ve diğer düzenlemeleri kabul eder;

- Bakanlıkların ve diğer idari organların iç organizasyonuna ve çalışmalarına ilişkin ilkeleri belirler, çalışmalarını yönetir ve denetler;

- diğer yetkili organlar tarafından Meclise sunulan kanun taslaklarının ve diğer kanunların değerlendirmesini sağlar;

- devletlerin ve hükümetlerin tanınmasına karar verir;

- diğer devletlerle diplomatik ve konsolosluk ilişkileri kurar;

- yurtdışında diplomatik ve konsolosluk bürolarının açılması konusunda kararlar alır;

- Makedonya Cumhuriyeti'nin yurtdışındaki büyükelçilerinin ve Temsilcilerinin atanmasını önerir ve konsolosluk bürolarının şeflerini atar;

- Savcıya teklif verir;

- Anayasa ve kanunlarla belirlenen kamu ve diğer görev sahiplerini atar ve görevden alır; ve

- Anayasa ve kanunla belirlenen diğer görevleri yerine getirir.

Değişiklik:

91.maddenin 12.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti, daha önce Savcılar Kurulu'nun görüşünü almış olan Makedonya Cumhuriyeti Savcısının önerisinde bulunur.”

Madde 98:

- Yargı yetkisi mahkemeler tarafından kullanılır.
- Mahkemeler özerk ve bağımsızdır.
- Mahkemeler, Anayasa ve Anayasaya uygun olarak onaylanan kanunlar ve uluslararası anlaşmalar temelinde yargılar.
- Yargı için tek bir örgütlenme şekli vardır.
- Acil durum mahkemeleri yasaktır.
- Mahkemelerin türleri, yetki alanları, bunların kuruluşu, feshi, teşkilatı ve oluşumu ile izledikleri usul, toplam Temsilci sayısının üçte ikisinin çoğunluk oyuyla kabul edilen bir kanunla düzenlenir.

Değişiklik:

98.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Yargı yetkisi mahkemeler tarafından kullanılır. Mahkemeler özerk ve bağımsızdır. Mahkemeler, Anayasa ve Anayasaya uygun olarak onaylanan kanunlar ve uluslararası anlaşmalar temelinde yargılar. Acil durum mahkemeleri yasaktır. Mahkemelerin türleri, yetki alanları, bunların kuruluşu, feshi, teşkilatı ve oluşumu ile izledikleri usul, toplam milletvekili sayısının üçte ikilik çoğunluğuyla kabul edilen bir kanunla düzenlenir.”

Madde 99:

- Bir yargıç, görev süresi kısıtlanmadan seçilir.
- Bir yargıç iradesi dışında (başka bir yere) tayin edilemez.
- Bir yargıcın görev süresi sona erer; (Aşağıdaki şartlar durumunda)

- Eğer isterse;

- Cumhuriyet Yargı Konseyi tarafından belirlenen bir yargıçlık görevini yürütme yeteneğini kalıcı olarak kaybederse;

- emeklilik şartlarını yerine getiriyorsa;

- Bir suçtan dolayı en az altı ay hapis cezasına çarptırılırsa;

- Cumhuriyet Yargı Kurulu tarafından karar verildiği üzere, hukukta tanımlanmış olan ve onu hâkim görevini yerine getirmeye elverişsiz kılan ciddi bir disiplin suçu varsa; ve

- Cumhuriyet Yargı Konseyi tarafından kanunla düzenlenen bir usulde kararlaştırıldığı üzere, görevinin profesyonel olmayan ve etik olmayan performansı varsa.

Değişiklik:

99.maddenin 3.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bir yargıcın görev süresi sona erer;

-Eğer isterse,

-Makedonya Cumhuriyeti Yargı Konseyi tarafından belirlenen bir hâkimlik görevini yerine getirme yeteneğini kalıcı olarak kaybederse;

-Emeklilik şartlarını yerine getirirse;

-Bir suçtan dolayı en az altı ay hapis cezasına çarptırılırsa;

-Başka bir kamu görevine seçilir veya atanırsa, yargı görevinin kanunla belirlenen koşullar altında olması dışında;

-Kanunda belirtilen bir hâkimlik görevini yerine getirmesini uygunsuz kılan ciddi bir disiplin suçu işlediğinde; ve

-Adli görevini yasanın öngördüğü şartlar altında profesyonel ve etik olmayan bir şekilde yerine getirdiyse.

Madde 100:

- Yargıçlara dokunulmazlık verilir.
- Meclis, yargıçların dokunulmazlığına karar verir.
- Bir yargıcın performansı, diğer kamu görevi, mesleği veya bir siyasi parti üyeliği ile bağdaşmayan bir görevdir.
- Yargıda siyasi örgütlenme ve faaliyet yasaktır.

Değişiklik:

100.maddenin 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Mahkeme kararının verilmesi sürecinde verilen bir görüşten yargıç sorumlu tutulamaz. Bir yargıç, en az beş yıl hapis cezasının öngörüldüğü bir suç işlerken yakalanmadıkça, Yargı Konseyinin onayı olmadan tutuklanamaz."

100.Maddenin 3.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Yargı işlevi, bir siyasi parti üyeliğiyle veya yasayla belirlenen başka bir kamu görevi veya mesleğiyle uyumlu değildir."

Madde 104:

- Cumhuriyet Yargı Konseyi yedi üyeden oluşur.
- Meclis, Konsey üyelerini seçer.
- Konsey üyeleri, avukatlık mesleğinin seçkin üyeleri arasından, bir yeniden seçilme hakkı ile altı giyim dönemi için seçilir.
- Cumhuriyet Yargı Konseyi üyelerine dokunulmazlık verilir.
- Meclis dokunulmazlıklarına karar verir.
- Bir Cumhuriyet Yargı Konseyi üyesinin görevi, diğer kamu görevlilerinin performansı, meslekler veya siyasi partilere üyelik ile uyumlu değildir.

Değişiklik:

104.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Makedonya Cumhuriyeti Yargı Konseyi, bağımsız ve özerk bir yargı kurumudur. Konsey, yargının bağımsızlığını ve özerkliğini sağlar ve

garanti altına alır. Adli Konsey on beş üyeden oluşur. Makedonya Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Başkanı ve Adalet Bakanı, Yargı Konseyinin resen üyeleridir. Konseyin sekiz üyesi hakimler tarafından kendi saflarından seçilir. Bunlardan üçü, Makedonya Cumhuriyetinde çoğunluk olmayan topluluklara mensup olacak ve tüm topluluklara mensup vatandaşların eşit temsilinin gözetilmesini temin edeceklerdir. Konseyin üç üyesi, Makedonya Cumhuriyeti Meclisi tarafından toplam milletvekillerinin çoğunluk oyuyla ve Makedonya Cumhuriyetinde çoğunluk olmayan topluluklara mensup milletvekillerinin toplam sayısının da çoğunluk oyuyla seçilir. Konseyin iki üyesi, Makedonya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından önerilir ve Makedonya Cumhuriyeti Meclisi tarafından seçilir ve bunlardan biri, Makedonya Cumhuriyetinde çoğunluk olmayan topluluklara aittir. Makedonya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının önerisi üzerine Makedonya Cumhuriyeti Meclisi tarafından seçilen Konsey üyeleri, Üniversite hukuk profesörleri, avukatlar ve diğer önde gelen hukukçular arasından olacaktır. Konsey üyeleri, bir yeniden seçim hakkı ile altı yıllık bir dönem için seçilir. Bir Konsey üyesinin görev süresinin sona erdirilmesi ve görevden alınmasının temeli ve usulünün yanı sıra seçim kriterleri ve şekli kanunla belirlenir. Bir Konsey üyesinin görevi, siyasi parti üyeliği ve diğer kamu görevlilerinin performansı ve kanunla belirlenen mesleklerle bağdaşmaz."

Madde 105:

- Cumhuriyet Yargı Konseyi

- Meclise yargıçların seçilmesini ve görevden alınmasını önerir ve Anayasada belirtilen durumlarda yargıçların görevden alınmasına yönelik teklifleri belirler;

- Hakimlerin disiplin sorumluluğu olup olmadığına karar verir;

- Görevlerinin performansında hakimlerin yetkinliklerini ve etiklerini değerlendirir; ve

- İki yargıcın Makedonya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesine oturmasını önerir.

Değişiklik:

105.madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ayrıca bu değişiklik, 68.Maddenin 1.fıkrasının 15.satırını kaldırmıştır.

“Makedonya Cumhuriyeti Yargı Konseyi,

-Yargıçları ve meslekten olmayan yargıçları seçer ve görevden alır;

-Bir yargıcın görevinin sona ermesini belirler;

-Mahkeme Başkanlarını seçer ve görevden alır;

-Hakimlerin çalışmalarını izler ve değerlendirir;

-Hakimlerin disiplin sorumluluğu olup olmadığına karar verir;

-Hakimlerin dokunulmazlığını iptal etme hakkına sahiptir;

-Makedonya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi için yargıçlar arasından iki yargıç önerir ve kanunla öngörülen diğer görevleri yerine getirir.

Yargıçların, meslekten olmayan yargıçların ve mahkeme başkanlarının seçiminde, tüm topluluklara mensup vatandaşların hakkaniyetli temsili gözetilecektir. Konsey, yasanın belirlediği içerik ve biçimde, çalışmaları için Makedonya Cumhuriyeti Meclisine yıllık bir rapor sunacaktır.”

Madde 106:

- Cumhuriyet Savcılığı, kanunla belirlenen suç ve diğer suçları işleyenlere karşı hukuki tedbirler uygulayan tek ve özerk bir devlet organıdır, ayrıca kanunla belirlenen diğer görevleri de yerine getirir.

- Cumhuriyet Savcılığı görevlerini Anayasa ve kanun esas ve çerçevesinde yürütür.
- Cumhuriyet Savcısı, Meclis tarafından altı yıllık bir süre için atanır ve Meclis tarafından görevden alınır.

Değişiklik:

106.maddenin 2. ve 3.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Cumhuriyet Savcılığı görevlerini Anayasa ve kanun ve Anayasaya uygun olarak onaylanmış uluslararası sözleşmelere göre yürütür. Savcılığın görevi, Makedonya Cumhuriyeti Cumhuriyet Savcısı ve savcılar tarafından yürütülür. Cumhuriyet Savcılığının yetkileri, kuruluşu, feshi, teşkilatı ve işleyişi, toplam milletvekili sayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilen kanunla belirlenir. Makedonya Cumhuriyeti Başsavcısı, Makedonya Cumhuriyeti Meclisi tarafından yeniden seçilme hakkı ile altı yıllık bir süre için atanır ve görevden alınır. Cumhuriyet savcıları, Savcılar Kurulu tarafından seçilir ve görev sürelerine herhangi bir sınırlama getirilmez. Cumhuriyet savcılarının seçiminde, tüm topluluklara mensup vatandaşların hakkaniyetli temsili gözetilecektir. Konsey, savcıların görevden alınmasına karar verir. Konseyin yetkileri, bileşimi ve yapısı, üyelerinin görev süresi, görev süresinin sona ermesi ve Konsey üyelerinden birinin görevden alınması için dayanak ve usul kanunla düzenlenmiştir. Makedonya Cumhuriyeti Cumhuriyet Savcısı ve Cumhuriyet Savcılarının görev sürelerinin sona ermesi ve görevden alınmalarının esas ve usulleri kanunla belirlenir. Makedonya Cumhuriyeti Cumhuriyet Savcısının ve bir savcının işlevi, bir siyasi partiye üye olmakla veya kanunla öngörülen diğer kamu görev ve meslekleriyle bağdaşmaz. Savcılıkta siyasi örgütlenme ve faaliyet yasaktır."

Ayrıca bu değişiklik 107.maddeyi yürürlükten kaldırmıştır.

Madde 107:

“Savcıya dokunulmazlık verilir. Meclis, onun dokunulmazlığına karar verir. Savcılık görevi, başka bir kamu görevi performansı, mesleği veya bir siyasi parti üyeliği ile uyumsuzdur.”

Madde 109:

- Makedonya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi dokuz yargıçtan oluşur.
- Meclis, Anayasa Mahkemesine yargıçları Temsilci tam sayısının oy çokluğu ile seçer.
- Yargıçların görev süresi, yeniden seçilme hakkı olmaksızın dokuz yıldır.
- Anayasa Mahkemesi, yeniden seçilme hakkı olmaksızın kendi saflarından üç yıllık bir dönem için bir Başkan seçer.
- Anayasa Mahkemesi hakimleri, hukuk mesleğinin seçkin üyeleri arasından seçilir.

Değişiklik:

109.maddenin 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Meclis, Anayasa Mahkemesi yargıçlarını seçer. Meclis, toplam Temsilci sayısının oy çokluğu ile Anayasa Mahkemesi yargıçlarından altısını seçer. Meclis, yargıçlardan üçünü, Makedonya nüfusunun çoğunluğu olmayan topluluklara mensup olan Temsilcilerin toplam sayısının oy çoğunluğunun bulunduğu toplam Temsilci sayısının çoğunluk oyuyla seçer. Yargıçların görev süresi, yeniden seçilme hakkı olmaksızın dokuz yıldır.”

Madde 114:

- Vatandaşların yerel özyönetim hakkı garanti altına alınmıştır.
- Belediyeler yerel özerk yönetim birimleridir.
- Belediyeler içinde mahalle özerk yönetim biçimleri oluşturulabilir.

- Belediyeler, kanunla belirlenen kendi gelir kaynaklarından ve Cumhuriyet fonlarından finanse edilmektedir.
- Yerel özyönetim, toplam Temsilci sayısının üçte iki çoğunluğunun oyuyla kabul edilen bir yasayla düzenlenir.

Değişiklik:

114.maddenin 5.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Yerel özyönetim, toplam Temsilci sayısının üçte iki çoğunluk oyu ile kabul edilen ve içinde Makedonya nüfusunun çoğunlukta olmayan topluluklara mensup Temsilcilerinin toplam sayısının oylarının çoğunluğunun olması gereken bir yasa ile düzenlenir. Yerel maliye, yerel seçimler, belediyelerin sınırları ve Üsküp şehri hakkındaki kanunlar, içinde Makedonya nüfusunun çoğunlukta olmayan topluluklara mensup Temsilcilerinin de dâhil olduğu Temsilcilerin oy çokluğu ile kabul edilecektir."

Madde 115:

- Yerel özyönetim birimlerinde vatandaşlar, özellikle şehir planlama, toplumsal faaliyetler, kültür, spor, sosyal güvenlik ve çocuk bakımı, okul öncesi eğitim, ilköğretim alanlarında ve temel sağlık hizmetleri ile kanunla belirlenen diğer alanlarda yerelle ilgili konularda karar alma süreçlerine doğrudan ve temsilciler aracılığıyla katılırlar.
- Belediye, anayasal ve yasal olarak belirlenen yetki alanlarının uygulanmasında özerktir, yasallığının denetimi ise Cumhuriyet tarafından yapılır.
- Belirtilen işlerin yürütülmesi kanunen Cumhuriyet tarafından belediyeye bırakılabilir.

Değişiklik:

115.maddenin 1.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Yerel özyönetim birimlerinde vatandaşlar, özellikle kamu hizmetleri, kentsel ve kırsal planlama, çevre koruma, yerel ekonomik kalkınma, yerel finansman, toplumsal faaliyetler; kültür, spor, sosyal güvenlik, çocuk bakımı, eğitim, sağlık hizmetleri ve kanunla belirlenen diğer alanlarda yerelle ilgili konularda karar alma süreçlerine doğrudan ve temsilciler aracılığıyla katılırlar.”

Madde 117:

- Üsküp Şehri, teşkilatı kanunla düzenlenen belirli bir yerel özyönetim birimidir.
- Üsküp Şehrinde vatandaşlar, özellikle şehir planlama, toplumsal faaliyetler, kültür, spor, sosyal güvenlik ve çocuk bakımı, okul öncesi eğitim, ilköğretim, temel sağlık hizmetleri, kanunla belirlenen diğer alanlar ve Üsküp Şehri ile ilgili konularda karar alma süreçlerine doğrudan ve temsilciler aracılığıyla katılırlar.
- Üsküp Şehri, yasalarla belirlenen kendi gelir kaynaklarının yanı sıra Cumhuriyet fonlarıyla finanse edilmektedir.
- Şehir, anayasal ve yasal olarak belirlenen yetki alanlarının uygulanmasında özerktir; İşinin yasallığının denetimi Cumhuriyet tarafından yapılır.
- Yasa gereği Cumhuriyet, belirli işlerin yürütülmesini şehre emanet edebilir.

Değişiklik:

117.maddenin 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Üsküp şehrinde vatandaşlar, özellikle kamu hizmetleri, kentsel ve kırsal planlama, çevre koruma, yerel ekonomik kalkınma, yerel finans, ortak faaliyetler; kültür, spor, sosyal güvenlik ve çocuk bakımı, eğitim, sağlık hizmetleri ve kanunla belirlenen diğer alanlar ve Üsküp şehri ile ilgili konularda karar verme sürecine doğrudan ve temsilciler aracılığıyla katılırlar.”

Madde 131:

- Anayasa değişikliği başlatma kararı, Meclis tarafından toplam Temsilci sayısının üçte iki çoğunluğu ile alınır.
- Anayasa değişiklik taslağı, Meclis tarafından toplam Temsilci sayısının oy çokluğu ile onaylanır ve ardından kamuoyunda tartışmaya sunulur.
- Anayasanın değiştirilmesi kararı, Meclis tarafından toplam Temsilci sayısının üçte iki çoğunluğu ile alınır.
- Anayasa değişikliği Meclis tarafından ilan edilir.

Değişiklik:

131.maddeye ek olarak;

"Önsöz yani yerel özyönetim hakkındaki maddeler; 7, 8, 9, 19, 48, 56, 69, 77, 78, 86, 104, 109 ve özellikle 131.Madde dâhil olmak üzere topluluk üyelerinin haklarıyla ilgili herhangi bir hükmü değiştirme kararı ve bu hüküm ve maddelerin konusuyla ilgili herhangi bir yeni hüküm ekleme kararı için Makedonya nüfusunda çoğunluk olmayan topluluklara mensup Temsilcilerin toplam sayısının oy çoğunluğu ile Temsilcilerin toplam sayısının üçte ikilik çoğunluk oyu gerekecektir." kararı dâhil edilmiştir.

Bu Değişiklikler Makedonya Cumhuriyeti Anayasasının ayrılmaz bir parçasıdır ve ilan edildikleri gün yürürlüğe girecektir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	**0000-0002-6644-9244**
Adı Soyadı	**CEMİLE YAŞAR**
Doğum Yeri	**KÜTAHYA**
Doğum Tarihi	**01.01.1997**

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ**
Fakülte	**İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ**
Bölüm	**ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ**
Enstitü	**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**
Anabilim Dalı	**ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER**

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	**KPDS (…) ÜDS (…) TOEFL (…) EILTS (…)**
…	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Yenibosna Mah. 5.Bosna Sok. No:5 Merkez/KÜTAHYA
E-mail	yasarcemile12@gmail.com